

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2012

Bc. Michaela Rézová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Michaela Rézová

Současné pojetí výchovy k manželství a rodičovství

The current concept of education to marriage and parenthood

2012

PhDr. Michaela Vítěčková, Ph.D.

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce paní PhDr. Michaelle Vítečkové, Ph.D. za vstřícný přístup, odborné vedení a užitečné rady, které mi poskytla při zpracování této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne: .....

.....

Abstrakt

RÉZOVÁ, Michaela. *Současné pojetí výchovy k manželství a rodičovství.*

Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, katedra pedagogiky

2012, 95 stran. Diplomová práce.

Ústředním tématem diplomové práce je životní postoj současné mladé generace na aktuální oblast výchovy k manželství a rodičovství.

Předložená práce je zaměřena na názory a postoje studentů na středních školách v oblasti výchovy k manželství a rodičovství. Společným jmenovatelem je rodinná výchova, mezilidské vztahy a především vztahy partnerské.

Teoretická část práce vymezuje základní pojmy, které se vztahují k problematice současné rodiny, manželského soužití, rodičovství a partnerství.

Hlavním cílem analytické části práce je zpracování dotazníkového šetření, které bude realizováno na středních školách v regionu východních Čech za účelem zjištění názorů a postojů studentů na dané téma.

Výstupem bude vyhodnocení postojů studentů v oblasti rodinné výchovy, zejména pak při uzavírání manželství a přechodu k rodičovství. Bude nabídnut soubor metodických námětů, kterými lze podpořit větší informovanost v oblasti sexuální výchovy na středních školách.

Klíčová slova: výchova, partnerství, manželství, rodina, rodičovství

Abstract

RÉZOVÁ, Michaela. *The current concept of education to marriage and parenthood*

Charles University in Prague. Philosophical faculty, pedagogical department.

2012, 95 number of pages. Diploma thesis.

The main topic of the thesis is an attitude of present-day young generation towards contemporary marital and parentage education.

The thesis is aimed at opinions and attitudes of students of high schools in the area of marriage and parentage. Common features are family education, interpersonal relationships and mainly partnership relationships.

The theoretical part of the thesis defines basic terms that deal with problems of contemporary family, marriage, parentage and partnership.

The main aim of the analytical part of the thesis is processing of questionnaires answered in high schools in the East Bohemia region in order to ascertain opinions and attitudes of students on the topic.

An outcome of the thesis is an evaluation of attitudes of students in the area of family education, main importance of marriage and transition to parentage responsibilities. There will be collection of methodical topics that could support foreknowledge in the area of sexual education in high schools.

Basic terms: education, partnership, marriage, parentage

Obsah

1. Úvod teoretická část	8
1.1 Charakteristika současné rodiny	10
1.2 Rodina a její funkce	17
1.3 Modely rodinného fungování	20
2. Manželství jako vztah	32
2.1 Vliv původní rodiny na uzavírání manželství	37
2.2 Krize a změny v manželství	38
2.3 Manželství a role žen a mužů	40
2.4 Citové potřeby v manželství a očekávání žen a mužů	43
3. Výchova k rodičovství	45
3.1 Realizace výchovy k rodičovství v současné škole	48
3.2 Rodičovská výchova a hodnoty	55
3.3 Rodičovská kvalifikace, práva a povinnosti	60
3.4 Partnerství a zodpovědné sexuální chování	66
4. Empirická část	68
4.1 Vyhodnocení dotazníkového šetření	70
4.2 Analýza výsledků výzkumu	89
4.3 Závěr výzkumu	92
5. Závěr	94
6. Prostudovaná literatura	
7. Seznam tabulek	
8. Přílohy	

1. Úvod

Ústředním tématem diplomové práce je současné pojetí výchovy k manželství a rodičovství u studentů na středních školách. Vzhledem k tomu, že se jedná o širokou výchovnou oblast, bude věnována pozornost tématům rodina, rodičovství a manželství. Společným jmenovatelem však zůstává rodinná výchova a mezilidské vztahy, především vztahy partnerské a manželské. Tato výchova je nezbytná pro harmonický rozvoj dítěte, které se postupně připravuje na svůj život v dospělosti. V České republice byla na základě tradic a dlouhodobého přístupu k rodině, rodinná výchova zakomponována ponejvíce do obsahu stejnojmenného vyučovacího předmětu na základních školách. Žáci se zde zorientují v základních otázkách zdraví, zdravého životního stylu, rodinného života a odpovědného chování v partnerských vztazích. Mladý člověk v současných společenských podmínkách potřebuje být pro život vybaven takovými informacemi a dovednostmi, které mu pomohou chránit své reprodukční zdraví, bezpečí a autentické vztahy.

V celé České republice vidíme, že dnešní děti jsou vychovávány mnohem liberálněji, než tomu bylo v minulosti. Tato tolerantnost nemusí být vždy ku prospěchu společensky žádoucí výchovy. Nejvhodnějším prostředím pro rodinnou výchovu je nesporně dobře fungující rodina. Mladí lidé mají větší možnosti profesně se realizovat a svobodně se rozhodovat jak naložit se svým budoucím životem. Vzniká stále větší prostor pro kariéru a profesní růst. Můžeme tak pozorovat velké rozvolnění v partnerských vztazích a nárůst neformálního partnerského soužití.

Cílem předkládané práce je zjistit převládající informace a názory u středoškolské mládeže v oblasti výchovy k manželství a rodičovství. Práce se zabývá problematikou instituce rodiny, partnerských vztahů, manželství a rodičovství. Tyto instituce stále zůstávají optimálním výchovným prostředím a garantují nám sociální a kulturní stabilitu společnosti.

Teoretická část práce obsahuje úvod do dané problematiky a zabývá se vymezením základních pojmů. Bude použito analýzy dostupných odborných zdrojů a posuzována různá hlediska současné výchovy k rodičovství a manželství. Rodina ze současného pohledu ve výuce na středních školách.

Empirická část diplomové práce zahrnuje kvantitativní sondu, jejímž cílem je zjistit názory a postoje středoškolské mládeže v oblasti rodinné výchovy, sexuální výchovy, názorů na rodičovství a manželství. Součástí práce bude empirické šetření. Cílem výzkumu bude zjistit, jaké faktory vedou mladé lidi k soužití v partnerském vztahu před uzavíráním manželství a dále zmapovat důvody plánovaného rodičovství, nebo pozdního rodičovství.

Metodou získávání dat bude anonymní dotazník. Výzkumným souborem budou respondenti na vybraných středních školách v Královéhradeckém kraji. Informace získané z tohoto výzkumu mohou být využity při práci výchovných poradců na středních školách a poslouží jako náměty na tvorbu metodických listů.

1.1 Charakteristika současné rodiny

Motto:

„Možná, že puberta je jeden z nástrojů, jak příroda pečuje o lidský rod, aby nevyhynul. Protože člověk by asi nikdy dobrovolně neopustil to bezpečí vlastní rodiny, kde je o něj postaráno milujícími rodiči a rodiče by asi těžko přenesli přes srdce, že to rozkošné a bezproblémové dítě najednou odchází. Ale pak přijde spásná puberta a z toho rozkošného dítěte se stane nesnesitelný jedinec, který opovrhne svými rodiči, jejich hudbou, jejich oblečením, jejich životním stylem, takže nakonec jednou, když praští dveřmi a odejde, rodiče to jakžtakž přežijí. Co je zajímavé, že hned venku na toho nesnesitelného jedince čeká jiný nesnesitelný jedinec, ovšem opačného pohlaví, který také před chvílí někde praští dveřmi a ti dva nesnesitelní pocítí k sobě tak neuvěřitelnou náklonnost, že spojí své životy a stanou se z nich ti báječní milující rodiče, od kterých by žádné dítě neodešlo, nebýt puberty. Je to podle mě velmi rozumné, a co příroda dělá, dobře dělá.“

Marek Eben

Současná rodina a celá společnost bývá nejčastěji označována jako postmoderní. Vzniká potřeba prohloubení participace rodiny i celé společnosti. Snažíme se o určitou prospěšnost mezi vnitřním individuálním-subjektivním prožíváním a společenským životem, jeho harmonickým vztahem. Rodina tak představuje přirozené prostředí, kde jedinec získává základy pro své budoucí postoje, chování a jednání. Rodina je o hodně víc než jen suma členů. Je to živý organismus s vlastní identitou a místo, kde žijí lidé. Má své podsystémy, své hranice, kterými hraničí s jinými systémy – takovými jako jsou například systém výchovný, pracovní či náboženský.

Rodinná výchova, která se uskutečňuje přímo v každé rodině, prochází stále novým a rychlejším vývojem. S tím souvisí někdy neuvážené zakládání manželství, nástup časného rodičovství, nebo volného partnerského soužití, jemuž je dáвана přednost před uzavíráním manželství. Rodina a rodinná výchova se v nejužším slova smyslu realizuje v rovině a v prostoru konkrétní rodiny. Tento systém žití a výchovy je autonomní a sama rodina je jedinečným prostředím, kde se mladí lidé stávají subjektem a dalším objektem výchovy, kde se v plné míře uplatňuje zpětná vazba a kde jsou voleny ty neoptimálnější metody, postupy a další nástroje k dosažení stanoveného cíle. V tomto pojetí leží těžiště rodinné výchovy výhradně v prostředí rodiny. Roli supervizora výchovy přebírají rodiče, kteří nejlépe znají své dítě, jeho psychiku a zájmy. Rodiče jsou ti, kteří mají své představy a cíle a ve většině případů největší vliv na tvorbu těchto představ, cílů a vzorců chování i budování systému hodnot, což k výchově neodmyslitelně patří.

Rodina nikdy nepřestala a nepřestane hrát klíčovou roli jako primární skupina při výchově dětí i svými citovými vztahy mezi jednotlivci. Právě rodina je místo, kde jedinec nachází uspokojení svých základních potřeb, zde se utvářejí představy mladé generace o morálce, pracovním zařazení a estetickém cítění, které se postupně promítají do každodenního chování jednotlivců. Právě prostřednictvím rodiny se jedinec zapojuje do komunity a do sociálních sítí formou četných podnětů a zkušeností. Rodina zprostředkovává jedinci i jeho základní sociální začlenění a na počátku životní dráhy ho vybavuje určitým sociálním statutem. Provází tak člověka po celý život, přestože závislost na původní rodině se postupně mění směrem k nezávislosti, která je ve většině případů završena založením vlastní rodiny s výchovou nové generace a péčí o stárnoucí rodiče. Stále platí, že prvním vzorem pro své děti jsou rodiče a jejich postoje a chování mezi sebou i k okolnímu světu.

Děti se od nich učí žít určitým způsobem, přebírají a napodobují jejich životní styl a rodiče jako ti nejdůležitější vychovatelé mají zodpovědnost za výchovu svých dětí.

„Rodina představuje základní stavební kámen společnosti, stejně jako základní a dominantní výchovné prostředí, které se nejvýznamněji podílí na formování osobnosti dítěte. Současně rodina přestala mít nad sebou ochranný dohled státu, což představuje zcela novou situaci, na kterou nebyl dosud nikdo ze stávajících a ani z nastávajících rodičů zvyklý“.

(Janiš, 2008, s. 8)

Dnešní děti jsou vychovávány mnohem liberálněji, než tomu bylo v minulosti. Rodiče jsou k dětem více tolerantní, než tomu bylo v případě jejich dětství. Tato tolerantnost nemusí být vždy ku prospěchu společensky žádoucí výchovy. Podle profesora sociologie Iva Možného se postmoderní rodina vyznačuje nízkou nezávislostí dětí na rodičích. Místo toho se objevuje spíše závislost na masmédiích a také nestálost v partnerském životě s následně stoupající bilancí rozvodů a zvyšujícím se počtem nesezdaných soužití. Trvale se snižující stabilita manželství ústí do případů soužití mimo manželství. Zákonem byl rovněž usnadněn relativně rychlý rozvod po vzájemné dohodě obou partnerů. Většina párů žije v manželství a mají zavedenou specializaci domácích rolí a funkcí, ovšem větší část své legitimacy už tato instituce ztratila. Například 3/4 jedinců, kteří byli dotázáni na podobu budoucího života dvou osob v pevném milostném vztahu, soudí, že tyto osoby, pokud nechtějí mít děti, mají žít společně bez sňatku. Manželství je většinovým řešením až tehdy, když lidé chtějí mít děti. Máme tedy veškeré postmoderní formy soukromého a citového života považovat za projevy nárůstu egoismu, který nakonec rozbije veškerou mezilidskou soudržnost? Pravděpodobně bychom je mohli považovat za vyhovující vzhledem k současné společnosti produkující lidi citlivější na mezilidské vztahy než na formální rámce a instituce. Sňatek přestává být institucí znamenající počátek společného života. Manželský život se naopak stává nestálým nadstandardem. Jeho křehkost ve srovnání s předchozími obdobími je však nutno chápat v jiném smyslu. O rozchodu či rozvodu dnes totiž v první řadě rozhodují sami sociální aktéři tohoto vztahu. Už to není pouze smrt, která dříve jako jediná rozdělovala manželský pár. Současná doba je charakterizována větším ovládnutím vlastního osudu, ať už jde o jednotlivce nebo celé rodiny. Děje se tak ze dvou důvodů. Převládá hodnotový systém vyzdvihující autonomii a snižující hodnotu symbolického dědictví. To se projevuje i v odmítání instituce manželství. Muži i ženy chtějí ve většině případů zůstat sami sebou i ve svém osobním životě. Manželství ztrácí atraktivnost, protože diktuje uzavření se do předem určených rolí.

Soužití v nesezdaném svazku je naopak oceňováno, protože je chápáno jako svobodnější forma soužití, jež lépe vyhovuje individuálním požadavkům. V současnosti se navíc snižuje význam přesvědčení, že jedním z cílů manželství je stálost a jeho dlouhé trvání. Rozmanitost strukturálních podob dnešní rodiny a menší stabilita manželského života by nás neměly vést k mylné diagnóze. Pro většinu dospělých lidí je i nadále ideálem život v páru. Manželský život je žádoucí více než svobodný stav nebo osamělý život, neboť dává člověku pocit, že není jen veřejnou osobou, tedy jedincem, který žije jen podle logiky zjištěného zájmu a sociální konkurence. Současný individualismus sice rodinu destabilizuje, ale nedokázal ji učinit zbytečnou. Vytváření páru je pro každého z partnerů příležitostí ke společenskému uznání jeho specifické kompetence. Partner tedy logicky doplňuje toho druhého a tím společně vytvářejí smysluplný celek. Pro snadnější vysvětlení lze využít metafory „šroubku a maticy“. Jedna součástka bez druhé jsou naprosto k ničemu, ale jejich spojení mají rázem nezpochybnitelný význam.

Život bez partnera zůstává stále handicapem, protože skutečnost, že člověk nežije v úzkém sexuálním a citovém vztahu, může být druhými vykládána jako nedostatek lidskosti či přílišné zaměření na kariéru, což se vzájemně nevylučuje. Skutečnost, že člověk žije ve dvou, je vysoce ceněna, protože svědčí o tom, že ve světě, kde je silná konkurence mezi lidmi, není identita daného jedince omezena jen na dimenzi sociální, ale obsahuje rovněž jiné, hlubší hodnoty.

„Vývojový pohyb rodiny se dá sledovat na biologické, kulturní a sociální proměně. Všechny tři vývojové linie jsou na sobě velmi závislé. Je to zjednodušeně spirála ovíjející druhou spirálu, která se obtáčí kolem další spirály, a to v nepravidelném tvaru a nestejném tempu. Ať už plánujeme a předvídáme budoucnost lidské rodiny se sebevětší odbornou znalostí, nezaujatostí, odpovědností a zdrženlivostí, činíme tak zároveň i s velmi lidským vědomím, že nakonec i naše děti čeká budoucnost stejně netušená, jako čekala nás. V tom můžeme spatřovat určité kouzlo“. (Možný, 2002, s. 184)

Přestože je tradiční rodina a manželský svazek nadále pro podstatnou část společnosti nezpochybnitelnou hodnotou, zároveň se zvyšuje tolerance vůči jevu nesezdaného soužití a některým dalším alternativním formám partnerského života. Přijatelnými se rázem stávají oba základní typy nesezdaného soužití, tedy společné bydlení před sňatkem i trvalé soužití bez oddacího listu. Lidé, kteří žijí v trvalém partnerském soužití, popírají tradiční pojetí manželského svazku. Zatímco ti, kteří takto žijí pouze na zkoušku, považují svůj vztah za formu „chození“ a vzájemného poznávání se, což jim umožňují volnější normy i v sexuálním

chování. Partnerské soužití je pro dnešní mladou generaci tou nejlepší alternativou společného života, avšak pouze na určitou dobu. V životě mladých lidí zaujímá své velké místo partnerství a rodina, přesněji vytváření dlouhodobého vztahu s přáním založit později vlastní rodinu. Mladí lidé mají potřebu sňatek odložit na pozdější dobu, ale také strach z rozvodu je přiměl vytvořit novou formu partnerského vztahu. Otěhotnění ženy či společné rozhodnutí pokusit se zplodit dítě je pak častým impulsem k uzavření manželství. Na manželství dnes lidé pohlíží jako na instituci, která zabezpečuje děti. Proto se podnětem k uzavření sňatku stává především narození dítěte. Manželství má však pro veřejnost i etický a morální význam. Uchovává si tak mezi hodnotami mladé generace bezkonkurenční postavení. Přistupují k němu spíše z citového hlediska, nezapomínají ale na jeho praktičnost a racionalitu. Manželství nabylo v tradiční české společnosti takového významu, že se podle její poměrně velké části stalo nejen základem a klíčovou podmínkou osobního štěstí, ale také podmínkou „normality“. Uzavření sňatku a zkušenost s životem v manželství se tak do určité míry staly součástí osobnosti. Naše společnost ještě není v tomto ohledu natolik tolerantní, jako společnosti v západních zemích.

Vztah mezi manželstvím a svobodou lze vnímat ze čtyř různých úhlů: (Fialová, 2000, s. 74)

- **idealisté:** myslí si, že je manželství nijak neomezí, proto do manželství vstupují ochotně;
- **individualisté:** si uvědomují, že manželé se musí navzájem podřizovat, omezovat se však nechtějí a sňatek příliš ochotně neuzavírají;
- **realisté:** si uvědomují, že vstupem do manželství přijdou o část své svobody, ale jsou ochotni tuto cenu zaplatit;
- **poslední skupinu** představují lidé, kteří si myslí, že by je manželství v otázce osobní svobody neomezilo, ale stejně by je uzavřít nechtěli; jejich nechuť ke sňatku pramení z jiných důvodů

Partnerské soužití však může navzdory všem výhodám vést k nespokojenosti. K uzavření manželství potom může vést spíše žárlivost na partnera, který je v tomto soužití volný a nic mu nebrání v rozhodnutí kdykoli odejít. Existují však lidé, kteří považují partnerské soužití za definitivní, a to z toho důvodu, že jim poskytuje nezávislost.

Doba trvání tohoto soužití a délka partnerského vztahu, který byl podnětem k tomuto soužití, naznačuje také jejich stabilitu. Většina soužití se však po dvou letech rozpadá či mění v manželství. „Pro mnohé je zbytečné uzavírat manželství, dokud se partneři nerozhodnou mít děti. Z takových svazků se rodí méně dětí, což znamená, že často jde primárně o volbu alternativy, která s dětmi příliš nepočítá. Tato skutečnost může být důsledkem nejistoty volného soužití, které není akceptováno jako dostatečně funkční zázemí pro rodinu. Bezdětnost může být signálem, že je tento vztah chápán jako přechodný, tedy méně funkční a limitované partnerství“. (Vágnerová, 2000, s. 343).

Narodí-li se dítě do partnerského soužití, je jeho pozice spojena s menším pocitem bezpečí, než je tomu u dítěte v manželství. Musíme uznat, že tam, kde je jedním z cílů budoucího soužití založení rodiny s dětmi, má v tomto ohledu tradiční rodina stále mnoho předností. Všimněme si různých postojů mužů a žen při uzavírání manželství. Muži dávající přednost životu v manželství ve srovnání s muži preferujícími život bez sňatku vcelku logicky považují za důležitější především ty vlastnosti, jež jsou tradičně s manželstvím spojovány, tedy vztah k dětem, smysl pro rodinný život, zodpovědnost a poctivost. Naopak ti, kteří preferují život bez stálé partnerky, více akcentují dobré materiální zajištění a hezký vzhled, tedy vlastnosti, které jsou z hlediska fungování dlouhodobého vztahu spíše druhořadé. Tito muži zřejmě odmítají roli tradičního „živitele“ rodiny. Své finance nehodlají ve větší míře směřovat do manželství nebo dlouhodobějšího partnerství, dávají tedy přednost materiálně zajištěné ženě.

Většina mužů ve věku 18 - 30 let žije bez stálé partnerky, a to z „psychologických“ důvodů (mají větší potřebu volnosti, nechťejí se vázat či se jakkoli přizpůsobit vážnějšímu vztahu). Manželství a rodičovství považují za omezení osobní svobody, ale k partnerskému soužití jsou tolerantnější. Stálý partnerský vztah je častější u žen než u mužů.

Ženy se zdají být více směřovány k trvalejšímu párovému soužití, poskytujícímu na jedné straně jak větší životní jistotu a citové zakotvení, tak na druhé straně ovšem vyžadujícímu vyšší míru přizpůsobivosti, tolerance a v jistém smyslu i omezení osobní svobody. Vysvětlení je možné hledat nejen na úrovni obecné genetické výbavy, jejímž působením ženská část populace více tíhne k důrazu na zajištění materiálních i sociálních podmínek výchovy potomků, ale také na potřebu jistoty v citovém a osobním životě. Určitou roli hraje také to, že ženy ve stejném věkovém rozpětí jsou psychicky vyspělejší než muži, což se částečně vyrovnává také tím, že jejich partner je nejčastěji o dva až tři roky starší.

„Pro ženu je rodina obecně centrálnější hodnotou. Ženy jsou také nositelem řady tradic (oslav svátků, narozenin, vánoc až po rituály svatební). Zcela abstrahovat nelze ani od silnějších společenských tlaků na neprovdanou ženu. Navíc nelze vyloučit ani vliv jistých archetypů, kdy pro samičky většiny živočišných druhů je kvalita potomstva a snaha o garanci jeho bezpečí naprogramována dokonce biologicky. U žen se projevuje souvislost mezi obecnými postoji k tradičním životním hodnotám (rodina, manželství) a výběrem vlastností pokládaných u životního partnera za nejdůležitější. Zvláště ženy, které preferují sňatek bez předchozího společného života „na zkoušku“, nejvíce zdůrazňují partnerovu schopnost „žít rodinný život“. (Fialová, 2000, s. 110).

Na druhé straně existuje specifická skupina mladých svobodných žen, které dávají přednost životu se stálým partnerem, avšak bez uzavření manželství. Tyto ženy kladou větší důraz na materiální soběstačnost, rozhodnost, ctižádostivost partnera, jeho hezký vzhled, tedy vlastnosti reflektující především samostatnost a fyzickou přitažlivost na úkor smyslu pro tradiční rodinné hodnoty

Podle Fialové žije v partnerském soužití více svobodných žen než mužů. Příčinou toho je fakt, že ženy mají ve většině případů stálého partnera. Ženy žijí v partnerském soužití nejčastěji ve věku od 21 do 23 let, ve vyšším věku tuto alternativu volí jen malé procento žen, protože většina z nich je již provdána. Lze tedy stručně shrnout, že kohabitace je z hlediska celé populace nejčastější u mladých lidí ve věku okolo 25 let. Ve vyšším věku je pak jen okrajovou záležitostí. K této problematice nebyla a ani v současné době není věnována pozornost, která by odpovídala jejímu významu. Ani právní řád České republiky nereaguje na nárůst počtu osob žijících v nesezdaném soužití speciální legislativní úpravou. Přesto však lze nalézt stěžejní prvky legislativy v rodinném i občanském právu.

Rodina založená manželstvím je velmi starobyklou institucí, jejíž podstatou je trvalé, harmonické a pevné životní společenství jednoho muže a jedné ženy. Ti se pro svůj svazek rozhodli dobrovolně.

1.2 Rodina a její funkce

„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně“. (Výrost, 2008, s. 5).

Rodina je skupina osob navzájem spjatých pokrevními svazky. Manželstvím, nebo srovnatelným právním vztahem, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Existuje několik variant uspořádání rodiny. Základní rodinu tvoří muž a žena a jejich děti, zatímco rozšířená rodina zahrnuje prarodiče, tety, strýce, bratrance a sestřenice. Rodina úplná a neúplná. S jedním rodičem, obvykle ženou. Rodinu lze však zároveň i chápat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny nejen manželskými a příbuzenskými i jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Další definice popisují rodinu prostřednictvím jejích funkcí: funkce reprodukční, sociálně ekonomické, kulturně výchovné, sociálně psychologické a emocionální. Právní řád České republiky rodinu přesně nedefinuje, pokládá za ni především rodinu založenou manželstvím.

Nejmodernější psychologické výzkumy potvrzují, že právě rodina je prvním a jedinečným místem, kde se děti učí lásce, úctě a respektu. Rodina je přirozenou sociální skupinou, základní buňkou společnosti. Sdružuje lidi v intimní jednotě na podkladě pokrevní příbuznosti. Tato pokrevní příbuznost ovšem nevystihuje dostatečně podstatu rodiny. Rodina totiž není schopna existovat izolovaně od společnosti, vždy je součástí širší sociální jednotky, do které normy, kultura a tradice zasahují. Rodina je pro každého z nás velmi důležitá. Mnohokrát si to ani neuvědomujeme a své rodiče, příbuzné a přátele bereme jako samozřejmost. Rodinu nemůže nahradit žádná instituce, je nenahraditelná. Zde člověk nachází štěstí, zdraví i uspokojení. Dá se říci, že nejdůležitější úlohou muže a ženy je vytvoření plně fungující rodiny. Aby se však rodina mohla stát šťastnou, musí v ní převládat úcta a vzájemná otevřenost. Rodina plní celou řadu funkcí. „Proto se často v nových pohledech na funkce rodiny objevuje vedle biologické reprodukce i reprodukce sociální.“ Nejčastěji se následující funkce formulují jako: (Janiš, 2008, s. 17)

Funkce biologicko-reprodukční: souvisí s uspokojováním sexuálních potřeb manželů a rozmnožovacích procesů. Její úlohou je udržení života početím a narozením lidského jedince. V procesu historického vývoje překonala tato funkce, tak jako všechny ostatní, velké změny. Děti mají pro rodinu velký citový význam a vysokou hodnotu. V našich podmínkách se jich rodí jen tolik, kolik rodina vzhledem ke svým hodnotám, cílům a očekáváním pokládá za přiměřené. Danou funkci musíme odlišovat od pouhých sexuálních aktivit.

Funkce sociálně-ekonomická: znamená zabezpečení příjmu rodiny nejen na základní potřeby, ale také na kulturu, sport, vzdělávání a koníčky. Jejím cílem je udržet životaschopnost rodiny po ekonomické stránce.

Funkce kulturně-výchovná: sleduje opravdový zájem o dítě, péči o něj, stejně tak o jeho výchovu. Znamená vychovávat pokračovatele rodu, tedy děti. Rozumíme pod ní nejen normální tělesný, duševní a sociální vývin, ale také přípravu dětí pro život ve společnosti. Jde o komplexní rozvoj osobnosti dítěte na základě znalostí jeho fyzických a psychických zvláštností.

Funkce emocionální: sleduje zabezpečení pocitu stability, bezpečí, jistoty a to na pozadí dlouhodobých citových vazeb mezi jednotlivými členy rodiny a sociálním prostředím. Označuje, že rodina je místo, kde se vyjadřuje celá škála pocitů, místo kde se prožívá široká pestrost emocionálního života. Je tu přítomná emocionalita mezi manželským párem, mezi rodiči a dětmi i mezi sourozenci navzájem.

Funkce sociálně-psychologická: znamená přechod od vědomí JÁ k vědomí MY. Rodina je první místo, kde se už malé děti učí začleňovat do širších sociálních vazeb a vztahů. Její úspěšnost je velmi závislá na osobnostních dispozicích rodičů dítěte, jejich vztahu k němu a jejich vzdělání.

Funkce regeneračně-oddychová: má velký význam z hlediska odpočinku a regenerace sil, poskytuje pocit bezpečí a imunity. Též poskytuje důležitou duševní podporu a psychickou rovnováhu člověka a pomáhá překonávat stres.

Funkce ochranná: zahrnuje ochranu zdraví dětí a ochranu před sociálně-patologickými jevy. Rodiče jsou povinni starat se o děti, jejich výživu, bydlení a ošacení, zabezpečit péči v případě nemoci.

O zachycení změn a trendů v současné české rodině se stále pokouší mnoho autorů. V odborné literatuře se můžeme dočíst o poklesu porodnosti, o chybějící centrální roli dítěte v životě manželů. Vzniká tak mnoho životních stylů a forem soužití, postojů a životních perspektiv v zakládajících rodinách. Dochází k přehodnocování mateřské role ve společnosti, k věkovému posunu při uzavírání sňatku celkově k diferenciaci forem soužití manželů a rodin.

(Výrost, Slaměník, 1998, s. 305) charakterizuje současnou rodinu těmito znaky:

- zaměřenost na zájem jednotlivce – upřednostňování vlastních potřeb před zájmy celku
- chybějící očekávání trvalosti vztahu - jednatel nechtě riskovat a dává přednost co nejvolnější formě soužití, manželství na zkoušku, partnerství, dlouholetý trvalý vztah s dětmi, ale bez formální stránky manželství
- odsouvání rodičovství – na pozdější období, snižování porodnosti, odsouvání hodnoty rodičovství a ochota měnit životní styl příchodem dětí
- intimní vztah – trvalé partnerství bez vazby na jeho přirozené důsledky- narození dítěte
- předmanželská zkušenost v oblasti sexu – je běžně přijímána a je významným činitelem pro intimní soužití manželů
- zralost partnerů - bývá často jen fyziologická, ale nikoli psychosociální, což vede k volnému a nezodpovědnému přístupu k sexu
- specifická ženská a mužská role - je na základě různých vlivů stále více stírána
- výchovné působení rodičů - je nahrazeno institucemi a dalšími socializačními vlivy
- dvoukariérová rodina - dítě je sice zplozeno, ale jeho výchova je svěřena prarodičům, profesionálním pečovateli či výchovným institucím a posléze internátním školám
- společnost - zajišťuje to, co dříve zajišťovala především rodina, chybí tak společně vykonávané činnosti a celkově posilování soudržnosti v rodině
- mezigenerační kontakty - jsou udržovány kontinuálně mezi dvěma generacemi (dětmi a rodiči), prarodiče žijí samostatně a jsou dětem vzdálenější - což není pro výchovu dětí dobré

1.3 Modely rodinného fungování

„Rodina jako primární nositel kultury poskytuje základ norem a hodnot dané společnosti. Vede dítě ke společenskému životu, ve kterém vyrůstá, učí ho orientovat se ve světě symbolů. Rodinná výchova seznamuje dítě s kulturními vzorci (tradice, zvyky, mravy, zákony, tabu) tím, že se dítě učí respektovat požadavky rodičů a je sankcionované za jejich nesplnění“. (Výrost, Slaměník, 2008, s. 50)

V moderním světě se institut rodiny proměňuje, i v naší zemi dochází v průběhu několika posledních desetiletí k řadě proměn. Česká rodina se v důsledku transformačních procesů znatelně vzdálila ustálenému tradičnímu modelu. Žena během dvacátého století získala značnou samostatnost osobní, ekonomickou a společenskou, mění se role muže a ženy. Mění se také ekonomická funkce rodiny. Ekonomický tlak vyžadující ekonomickou aktivitu obou partnerů vytlačuje v rodinných prioritách péči o děti. Kromě volby alternativních životních stylů dochází také k odkládání vstupu do manželství a založení rodiny. Vyrůstá i podíl dětí narozených neprovdaným matkám, stejně jako akceptace rozvodu či nesezdaného soužití. Toto jsou příčiny proměn dnešní mladé generace a to jak změny hodnotových orientací a rozrůžňování životních stylů, tak růst ekonomické nejistoty a vývoj ekonomických podmínek mladých rodin. S tím souvisí i různé dělení související s pojmem rodina. Člověk se stává členem dvou typů rodin z hlediska času. (Janiš, 2008, s. 20)

Orientační rodina: Rodina, do které se jedinec narodí, nebo je přijat např. osvojením, adopcí. Jedná se o první model společnosti, s nímž se dítě setkává a v němž se formují první sociální dovednosti a zkušenosti. V tomto rodinném prostředí si dítě osvojuje vzorce a normy chování v závislosti na chování rodičů i blízkého okolí. Prostřednictvím svého rodičovského vzoru se učí i svou budoucí sexuální roli a chování k partneru opačného pohlaví. Proto je funkce úplné rodiny velmi důležitá.

Prokreační rodina: Nová rodina, kterou si sám dospělý jedinec založí a která je do značné míry ovlivněna rodinou orientační. Setkáváme se zde velice často s tzv. sociální dědičností, předáváním vzorců chování z generace na generaci. Hlavním smyslem prokreační rodiny je reprodukční proces.

Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně.

„V souvislosti s vrozenými dispozicemi a působením okolí je rodina ten nejpodstatnější prvek v systému výchovy, který jedince nejvíce ovlivní. Existuje celá řada možných kritérií k hodnocení prostředí rodiny“. (Janiš, 2008, s. 18)

Prostředí negativní – autoritativní

Rodina vzbuzuje u dítěte strach a vyžaduje absolutní poslušnost, dítě je postaveno do podřízené role a nedochází zde k respektování individuality dítěte. Mezi nejčastěji používané výchovné prostředky patří příkazy a zákazy. Děti jsou obvykle oddaně poslušné a nemají sílu ani zájem o diskusi. Tato výchova není vhodná pro budoucnost dítěte, protože zde chybí schopnost samostatného rozhodování.

Prostředí pozitivní – liberální

V tomto prostředí není řád a pravidla, dítě si může dělat, co uzná za vhodné. Nejsou zde kladeny přímé požadavky, a pokud ano, tak nejsou kontrolovány a nepožaduje se jejich důsledné plnění. Rodiče se staví do pozice kamaráda, vše je postaveno na volbě dítěte. Děti mají velkou volnost svého vlastního jednání. Některé děti tak cítí stresovou situaci chybějících pravidel a upnou se k nevhodným partám.

Prostředí neutrální – demokratické

Je to ideální výchovné prostředí, kde rodiče znají sklony, zájmy a charakter svého dítěte. Působí zde vzájemné respektování vztahů a pravidel při společném řešení každodenních aktivit. Každý má přehled o své roli v rodině, udílí se méně příkazů a podporuje se iniciativa dítěte. Rodina diskutuje o společné práci i odpočinku. Toto výchovné prostředí se považuje za optimální.

Rodinné hodnoty

Hodnoty se vztahují nejen k manželství, rodičovství, ale i k partnerským vztahům. Rodina je prostředím, v němž její členové sdílejí společné hodnoty, které se týkají veškerých mezilidských vztahů, volného času, víry a náboženství, výchovy dětí a úcty k druhým lidem. Rodiče se většinou snaží své hodnoty předávat dětem. Předpokládají, že to, co je důležité a správné pro ně, je nebo bude důležité i pro jejich děti. Oblast hodnot vztahujících se k životu v rodinách může být významně ovlivněna vyznávaným náboženstvím, protože názory a hodnoty v rodinách věřících mohou být odlišné od hodnot převládajících v rodinách, které nejsou vírou ovlivněny. Rodinné hodnoty jsou samozřejmě součástí rodinného života a dítě je přímo prožívá. Předávání těchto hodnot probíhá v situacích jaksi bezděčně, kdy o to rodiče ani neusilují, a to v průběhu každodenního života. Jejich přijímání je tudíž spontánnější a přirozenější, než bychom očekávali. Rodina je místem společných aktivit rodičů a dětí, společné práce i zábavy a celkově soužití. Vzniká zde přirozený prostor pro rozhovory o dospívání a lásce, volbě partnera a o požadavcích na něho kladených. „Nejvýznamnější český dětský psycholog, Zdeněk Matějček, hovoří o tom, že výchova v rodině má tři základní součásti: vztah, vzor a poučení“ (Šilerová, 2003, s. 22)

Vztah - rovina vztahu představuje základní citové naladění dítěte, jeho schopnost přijímat druhé, mít k nim důvěru, dávat něco ze sebe, prostě mít rád. Tomu se dítě učí již od počátku soužití s lidmi, tedy již od narození a i před tím. Již v této době se rozhoduje o tom, jaké vztahy bude jednou dítě mít s ostatními lidmi.

Vzor - na rovině vzoru přijímá dítě modely chování svých nejbližších lidí, tedy těch, kteří jsou pro něj zdrojem citové jistoty. Většinou jsou to rodiče. Je důležité, jak se chovají k dítěti, jeho sourozencům, ale také k sobě navzájem. Jak si mezi sebou projevují náklonnost i sexuální přitažlivost, ale i nezájem, jak projevují svou ženskost či mužskost, co schvalují či kritizují, o a čem dovolují či zakazují doma mluvit i to, jak řeší své spory. Děti jsou těmito modely silně ovlivňovány. Rodiče si mnohdy neuvědomují, že i tímto své děti vychovávají.

Poučení - třetí rovina je rovinou poučení, vědomostí, znalostí, technik a praktik. Děti a dospívající se potřebují o sexuálních otázkách také dozvědět, získat informace. Tuto roli částečně plní škola, ale úloha rodičů zde není zanedbatelná.

Pokud se dítěti nedostane základního citového naladění a pozitivního modelu chování již v rodině, jeho citový život a schopnost navazovat blízké vztahy budou do jisté míry ochuzeny. Život a chování lidí jsou jejich individuálními hodnotami výrazně ovlivněny. Někteří zasvěcují svůj život práci a budování kariéry a rodinu buď vůbec nemají, nebo se jí věnují jen minimálně. Někteří naopak mají za nejvyšší hodnotu rodinu a zaměstnání je pro ně pouhým prostředkem obživy.

Obdobně se lze podívat i na hodnoty ve výchově k rodičovství a manželství. Hodnoty se utvářejí nejen v rodině, ale v průběhu celého života. Ovlivňují je lidé, se kterými se setkáváme a kteří jsou pro nás důležití, situace, do kterých se dostáváme a musíme je řešit, nemalou roli zde hrají životní zkušenosti. V počátečních stádiích vývoje rodiny hrají největší roli hodnotové orientace rodičů. Ty se mohou vzájemně lišit či být ve shodě. V dalších fázích vývoje se dostávají do centra pozornosti i hodnoty dětí, především dospívajících. Ty mohou být také odlišné od těch rodičovských, ale i působením okolních vlivů mimo rodinu. Pro rodiče je důležité, aby si uvědomili své postoje a pocity vztahující se k otázkám výchovy k rodičovství, sexualitě a pozdějšímu manželství svých dětí. Měli by si uvědomit, co je pro ně osobně důležité a co z toho považují za nezbytně důležité pro své děti. Především v době, kdy děti dospívají, nastává období, kdy se mohou začít hodnoty a postoje rodičů a dětí značně lišit. Je to mnohdy velmi náročný úkol a není snadné se vyrovnat s tím, že vlastní děti mají jiné názory než jejich rodiče. Je také velice těžké dosáhnout shody nebo vzájemného akceptování a přitom nepotrhat křehké vztahy. Pokud by rodiče hovořili s jinými rodiči, zjistili by, že názory či pocity se mohou v mnoha oblastech hodně lišit. Stejně tak se mohou odlišovat i názory dětí. Vzájemná diskuse rozhodně obohatí pohled na tyto problémy. Je otázkou, nakolik by rodiče měli usilovat o předávání svých hodnot dětem a nakolik by měli trvat na tom, aby se děti jejich hodnotami řídily. Tato otázka se týká všech věcí ve výchově naší budoucí mladé generace. Pokud se rodiče snaží až příliš přesvědčovat své děti o správnosti svého pohledu na svět, například přílišným upevňováním své autority, důsledným odnímáním všeho, s čím nesouhlasí, trestáním a zákazy, je možné, že se jim to alespoň krátce podaří. Ovšem všude tam, kde je uplatňován příliš autoritativní přístup, dochází k tomu, že děti sice poslouchají, ale nevypěstují si svůj vlastní názor.

Ideál předávaný v rodině vždy ideálem být nemusí, protože nutí mladé lidi ke stanoveným vzorcům chování, nutí je vyhýbat se zkušenostem a nástrahám života, které by ho mohly ohrozit, a tak zužuje prostor pro vlastní aktivitu. Právě v období dospívání to může být velký problém. Takto vychovávaný jedinec vyrůstá v určitém skleníkovém efektu a stále je na

někom závislý a není schopen si vytvořit vlastní názor či úsudek. Tím, na kom je mladý člověk závislý, nemusejí být vždy jen rodiče, ale i volba nevhodného partnera či partnerky. Nezapomínejme, že v současné uspěchané době se vše velmi rychle mění a lpění na starých pravidlech a rodinných hodnotách může být spíše na škodu než ku prospěchu. Na druhou stranu existují rodiče, kteří se nesnaží vštěpovat svým dětem za každou cenu žádné hodnoty a ideály chování. Svě děti nechávají vyrůstat ve volnosti a nechávají na nich samotných, jaké hodnoty si vytvoří o správném chování a postojích. Tento způsob výchovy do jisté míry oslabuje pozici rodičů, ovšem vede ke schopnosti daleko samostatněji rozhodovat a hledat si vlastní způsoby řešení, názory a celkově tak životní cestu. Toto hledání nemusí být jednoduché. Tam, kde zcela chybí základní pravidla či směřování, je pro mladé lidi mnohem složitější si vytvořit vlastní vodítka, názory a postoje. V krajních případech se stává, že dospívající bude hledat chybějící řád a nalezne ho ve skupině vyznávající extrémní názory nebo si neutvoří žádné morální a etické hodnoty. Zdá se tedy, že zlatá střední cesta je asi vhodným řešením, jak pro rodiče, tak pro jejich děti. Rodiče mají své hodnoty, dávají je dítěti najevo, ale zároveň mu od jistého věku ukazují celou škálu dalších možných pohledů na věc. A tím mu umožňují především utvoření vlastního názoru a akceptují tak důstojně dospívání svých dětí. Je pravděpodobné, že se děti spíše přikloní k hodnotám správným a celospolečensky uznávaným. Jak již bylo v textu uvedeno, mezi rodiči a dospívajícími může docházet v oblasti hodnot ke sporům. V tomto období musíme být jako rodiče připraveni, že nás naše děti budou velmi kriticky hodnotit, včetně našich hodnot a postojů. Jedná se o přirozený proces dospívání a vytváření si vlastního vztahu ke světu, o přirozenou snahu odpoutat se od rodičů a najít si své místo. V ideálním případě by rodiče měli být schopni se svým dítětem o názorech a postojích mluvit, diskutovat a snažit se vysvětlit svá stanoviska. Ne ovšem metodou vynucovací a nařizovací. Mohlo by se stát, že mladý člověk by se tak mohl zcela distancovat od své rodiny a hledat útočiště a porozumění mimo domov. Pokud by byly zákazy jediným argumentem, musejí rodiče počítat s tím, že vzájemné vztahy mohou získat opravdu značné trhliny a dospívající budou tak své rodiče odsuzovat, než je respektovat. Účinným způsobem předávání hodnot je vlastní příklad rodičů. Pokud mladí lidé vidí hezké, důstojné vztahy mezi svými rodiči, vzájemnou lásku a úctu, tak je to určitě ten nejlepší způsob předávání hodnot v procesu zvaném výchova.

Rodinný systém

Je interakcí různých složek uvnitř i mimo rámec rodiny. Je to síť složitých psychologických a komunikačních vztahů v rodině. Tyto každodenní opakující se vzájemné vzorce chování utvářejí celkovou a jedinečnou atmosféru každé rodiny. Velmi podstatnou charakteristikou rodinných systémů je i míra jejich otevřenosti či uzavřenosti okolnímu světu. V uzavřeném systému se cítí členové rodiny bezpečněji, ale jistým způsobem tento systém omezuje reagovat na změny, snášet stres a řešit různé konfliktní situace pro nedostatek kontaktu s okolím.

Naopak otevřené systémy jsou adaptabilnější, lépe přijímají nové zkušenosti a funguje zde větší výměna názorů s okolím. Každý rodinný systém se skládá z několika subsystémů. Nejzákladnější je manželský-partnerský subsystém, který hraje nejvyšší roli ve všech životních cyklech rodiny. Závisí na vypracovanosti vztahu muže a ženy v určité rodině. Je modelem interakce mezi mužem a ženou, ukazuje schopnosti a dovednosti manželů při řešení konfliktních situací, ovlivňuje výchovu dětí.

Další je subsystém rodič-dítě, který vzniká těhotenstvím u ženy a rozšiřuje tak hranice původní dyády manželů. Příchod dítěte na svět znamená velikou životní zkušenost a zároveň prověrku stability mladé rodiny. V sourozeneckém subsystému se děti učí spolupráci, soutěžení, vzájemné podpoře, toleranci a umění kompromisům do budoucího života. Tyto interpersonální zkušenosti a dovednosti uplatňují děti nejen v sourozeneckém vztahu, ale i v jiných sociálních situacích. Žijeme v době, která by mohla vstoupit do dějin pod názvem „éra jedináčků“. Podle sociologických výzkumů připadá v současnosti na jednu českou ženu v plodném věku 1,4 dítěte. Dětské psychologové považují tento trend za zneklidňující - jak se promění společnost, v níž velké procento lidí během dětství neprojde zkušeností se sdílením základního životního prostoru s jinou, na obdobné úrovni postavenou bytostí. Soužití s bratrem či sestrou je nenahraditelná škola života.

Cykly rodinné interakce

Průběh životního cyklu a zátěžových situací v rodině zaznamenává rodinný FIRO model. Základní tři kategorie modelu představují tři pilíře rodinné interakce: (Sobotková, 2001, s. 62) Tyto jednotlivé rodinné cykly jsou mezi sebou těsně spjaty, vzájemně na sebe působí, v některých případech přímo přecházejí jeden do druhého.

Rodina podle svých sociokulturních charakteristik působí na své členy a na formování jejich psychických vlastností. Formy jednotlivých cyklů můžeme vymezit následovně v níže uvedených pojmech, které jsou v následujícím textu rozepsány.

- Inkluze
- Kontrola
- Intimita

1. Inkluze - interakce vztahující se k vazbám a organizaci v rodině

- Struktura (hranice, rozdělení rolí, pozice, spojenectví)
- Propojenost (pečování, citové začlenění, oddanost, náležení, afiliace)
- Sdílené významy (rodinná identita, loajalita, rituály, hodnoty, světový názor)

„Nejvyšší prioritu mají pro úspěšný průběh rodinných změn otázky rodinné inkluze – ty jsou nezbytnou podmínkou pro úspěšnou adaptaci v oblasti kontroly, a tudíž také intimity“.
(Sobotková, 2001, s. 63) Rodinná inkluze definuje jádro rodiny a vymezuje role členů v rodině a jejich vzájemné vztahy. Prezentuje rodinu ve vztahu k okolnímu světu. Osobní fungování každého člena rodiny, jeho spokojenost a pozice v rodině. Manželské či partnerské fungování zahrnuje vzájemný soulad manželů i spokojenost v sexuální oblasti. Rodičovské fungování zabezpečující výchovu dětí a rodičovskou roli. A na závěr socioekonomické fungování, což je ekonomická úroveň rodiny a její sociální začlenění.

Výchovné styly

Výchovné působení, které realizujeme v prostoru naší konkrétní rodiny je tak autonomním, jedinečným působením rodičů na své děti. V tomto procesu se někteří zúčastnění stávají subjektem a další členové objektem výchovy, zde se uplatňuje zpětná vazba a jsou voleny ty neoptimálnější metody, postupy a další nástroje k dosažení stanoveného cíle. Těžiště výchovy, tak leží výhradně na prostředí jednotlivých rodin. Logicky tak roli supervizora výchovy přebírají rodiče, kteří nejlépe znají psychiku a zájmy dítěte a ostatních členů rodiny. Rodiče jsou ti, kteří mají určité představy a cíle a samozřejmě největší vliv na tvorbu těchto představ a cílů, vzorců chování a hodnot dosáhnout. Rodiče se také výrazně podílejí na motivaci ke vzdělání a k úspěšné školní docházce. Snaží se také vytvářet optimální podmínky pro studium, což podporuje celoživotní kultivaci každého dítěte. Rodiče, kteří dali dítěti život, k němu mají nejbližší vztah a jsou podle práva, povinni pečovat o jeho tělesné, duševní a duchovní zdraví a blaho. Výchova ukládá povinnosti oboustranné: rodiče mají

věnovat dítěti povinnou péči a dítě je vázáno k rodičům úctou a poslušností. Přestože povinnost poslušnosti v dospělosti poněkud ustupuje do pozadí, má však vždy trvat úcta a láska k rodičům.

Nesmíme opomenout ani rodinnou výchovu realizovanou v podmínkách školy, která sleduje několik cílů. Jedním z nich je kvalitativně vyšší podíl školy na přípravě svých absolventů a druhým pak je individuální spokojenost v osobním i společenském životě. Zvláštní pozornost je věnována soužití mezi generacemi a populační výchově, která je zaměřena na reprodukci lidské společnosti. V našich podmínkách se jedná o realizaci pohlavní výchovy a výchovy k odpovědnému rodičovství. Tato výchova představuje široce pojatou sexuální výchovu zaměřenou na budoucí manželskou a rodičovskou roli. Pro rodiče je důležité, aby si uvědomili své postoje a pocity vztahující se k otázkám výchovy k rodičovství, sexualitě a pozdějšímu manželství svých dětí. Měli by si uvědomit, co je pro ně osobně důležité a co z toho považují za nezbytně důležité pro své děti. Především v době, kdy děti dospívají, nastává období, kdy se mohou začít hodnoty a postoje rodičů a dětí značně lišit. Je to mnohdy velmi náročný úkol a není snadné se vyrovnat s tím, že vlastní děti mají jiné názory než jejich rodiče. Je také velice těžké dosáhnout shody nebo vzájemného akceptování a přitom nepotrhat křehké vztahy. Pokud by rodiče hovořili s jinými rodiči, zjistili by, že názory či pocity se mohou v mnoha oblastech hodně lišit. Stejně tak se mohou odlišovat i názory dětí. Vzájemná diskuse rozhodně obohatí pohled na tyto problémy. Je otázkou, nakolik by rodiče měli usilovat o předávání svých hodnot dětem a nakolik by měli trvat na tom, aby se děti jejich hodnotami řídily. Tato otázka se týká všech věcí ve výchově naší budoucí mladé generace. Pokud se rodiče snaží až příliš přesvědčovat své děti o správnosti svého pohledu na svět, například přílišným upevňováním své autority, důsledným odnímáním všeho, s čím nesouhlasí, trestáním a zákazy, je možné, že se jim to alespoň krátce podaří.

Ovšem všude tam, kde je uplatňován příliš autoritativní přístup, dochází k tomu, že děti sice poslouchají, ale nevypěstují si svůj vlastní názor. Ideál předávaný v rodině vždy ideálem být nemusí, protože nutí mladé lidi ke stanoveným vzorcům chování, nutí je vyhýbat se zkušenostem a nástrahám života, které by ho mohly ohrozit, a tak zužuje prostor pro vlastní aktivitu. Právě v období dospívání to může být velký problém. Takto vychovávaný jedinec vyrůstá v určitém skleníkovém efektu a stále je na někom závislý a není schopen si vytvořit vlastní názor či úsudek. Tím na kom je mladý člověk závislý, nemusejí být vždy jen rodiče, ale i volba nevhodného partnera či partnerky. Nezapomínejme, že v současné uspěchané době se vše velmi rychle mění a lpění na starých pravidlech a rodinných hodnotách může být spíše

na škodu než ku prospěchu. Na druhou stranu existují rodiče, kteří se nesnaží vštěpovat svým dětem za každou cenu žádné hodnoty a ideály chování. Svě děti nechávají vyrůstat ve volnosti a nechávají na nich samotných, jaké hodnoty si vytvoří o správném chování a postojích. Tento způsob výchovy do jisté míry oslabuje pozici rodičů, ovšem vede ke schopnosti daleko samostatněji rozhodovat a hledat si vlastní způsoby řešení, názory a celkově tak životní cestu. Toto hledání nemusí být jednoduché. Tam, kde zcela chybí základní pravidla či směřování, je pro mladé lidi mnohem složitější si vytvořit vlastní vodítka, názory a postoje. V krajních případech se stává, že dospívající bude hledat chybějící řád a nalezne ho ve skupině vyznávající extrémní názory nebo si neutvoří žádné morální a etické hodnoty. Zdá se tedy, že zlatá střední cesta je asi vhodným řešením, jak pro rodiče, tak pro jejich děti. Rodiče mají své hodnoty, dávají je dítěti najevo, ale zároveň mu od jistého věku ukazují celou škálu dalších možných pohledů na věc. A tím mu umožňují především utvoření vlastního názoru a akceptují tak důstojně dospívání svých dětí. Je pravděpodobné, že se děti spíše přikloní k hodnotám správným a celospolečensky uznávaným.

Jak již bylo v textu uvedeno, mezi rodiči a dospívajícími může docházet v oblasti hodnot ke sporům. V tomto období musíme být jako rodiče připraveni, že nás naše děti budou velmi kriticky hodnotit, včetně našich hodnot a postojů. Jedná se o přirozený proces dospívání a vytváření si vlastního vztahu ke světu, o přirozenou snahu odpoutat se od rodičů a najít si své místo. V ideálním případě by rodiče měli být schopni se svým dítětem o názorech a postojích mluvit, diskutovat a snažit se vysvětlit svá stanoviska. Ne ovšem metodou vynucovací a nařizovací. Mohlo by se stá, že mladý člověk by se tak mohl zcela distancovat od své rodiny a hledat útočiště a porozumění mimo domov. Pokud by byly zákazy jediným argumentem, musejí rodiče počítat s tím, že vzájemné vztahy mohou získat opravdu značné trhliny a dospívající budou tak své rodiče odsuzovat než je respektovat. Účinným způsobem předávání hodnot je vlastní příklad rodičů. Pokud mladí lidé vidí hezké, důstojné vztahy mezi svými rodiči, vzájemnou lásku a úctu, tak je to určitě ten nejlepší způsob předávání hodnot v procesu zvaném výchova.

2. Kontrola – interakce vztahující se k vlivu a moci v průběhu konfliktu.

- Dominantní (konfrontace, přinucení, manipulace, nařizování, vyžadování kázně)
- Reaktivní (resistence, vzpurnost, podřizování se, stažení se, neposlušnost)
- Spolupracující (vyjednávání, kompromisy, vyvažování, řešení problémů)

Tři základní součásti kontroly jsou dominující kontrola, reaktivní kontrola a spolupracující kontrola. Typy kontroly se v rodině v průběhu konfliktů proměňují u jednotlivých členů i v celé rodinné interakci.

Krize a změny v rodině

V těchto jednotlivých obdobích života každé rodiny nastávají v určitém jakoby předem daném sledu události a situace, jež nazýváme krize, změny, konfrontace a řešení problémů. Do soužití rodiny mohou zasáhnout i nepředvídatelné události. Vážné onemocnění dětí, nebo jednoho z manželů, narození postiženého dítěte, ztráta zaměstnání a také rozvod rodičů. Soužití v rodině může být narušeno přírodní katastrofou, ekologickou událostí, válkou i politickým převratem. Můžeme tak pozorovat události normativní jako je sňatek, narození dětí, vstup do školy, přechod do období adolescence, příchod dospělosti, narození vnoučat a odchod do důchodu. Opakem jsou události paranormativní jako rozvod rodičů, vážné onemocnění, úmrtí, potraty, náhlé stěhování a změny socio-ekonomického statutu. Oba tyto stavy a události z nich vyplývající jsou považovány za účelné a to z pohledu jisté obranyschopnosti a soudržnosti rodiny. Do těchto životních cyklů rodiny patří i krize a změny jimi přinášené. Nové životní úkoly a zvládání nových požadavků může vést ke zvýšenému psychickému napětí a nestabilitě. Stávají se tak pro náš život velkým předělem. Důsledkem toho může nastat nespokojenost či strádání, byť ne u všech členů rodiny ve stejné míře. Je určitě narušen vnitřní klid. Jeden z členů rodiny může být nespokojený a nešťastný a druhý takové emoce vůbec neprožívá. V tomto pojetí je krize určitě něčím negativním, ale zároveň i nadějí na vyřešení konfliktu k lepšímu porozumění všech členů rodiny. Náhlost, dramatičnost i doba trvání krize může být různá, někdy se krize rozvíjí plíživě, jinde nastoupí rychle. Při těchto rodinných vývojových krizích, kdy je fungování rodiny ohroženo, považujeme za vhodné rozlišit rozdíly. Při dysfunkci parciální vážne plnění některých funkcí rodiny a manželství a při dysfunkci totální jde o úplný rozvrat rodiny, kdy nefunguje zcela nic. Krize je tedy stav vyžadující změnu a to přináší buď její zvládání či nezvládání. Všechny tyto změny poslouží rodině k etapizaci vývojového cyklu rodiny a můžeme je označit jako změny prvního řádu. Opakem jsou změny druhého řádu, jsou to změny, které musí nastat, aby rodina dále fungovala a existovala jako rodina. Změní se pohled na role v rodině, hierarchizaci moci v rodině a další přerozdělení kompetencí jednotlivých členů.

3. Intimita – interakce vztahující se k sebeotevření a blízkým osobnostním výměnám

- Vzájemné sdílení pocitů
- Vztah k druhému jako jedinečné bytosti
- Emocionálně založené sexuální interakce mezi partnery
- Sdílená vulnerabilita

Intimita v popisovaném Firo modelu obnáší sdílení pocitů, nedějí a starostí mezi členy rodiny a je možná za předpokladu, že rodina úspěšně zvládá otázky kontroly. Vzájemné sdílení pocitů a důvěra je jedním ze základů intimity. Vybudovat si takovou důvěru chce čas a péči. Odlišný problém nastává, když člověk nemá dobré mínění sám o sobě. To může být důvod, proč má taková osoba strach z intimity, protože intimita je oboustranná. Být v intimním vztahu znamená výměnu, tj. že člověk musí mít co dát. Jestliže má někdo o sobě nízké mínění, může se mu zdát, že nemá nic, co by svému partnerovi nabídl, a může se pokusit skrýt tento "fakt" tím, že se vzdálí od rodiny a přátel. Lidé někdy vycouvají z příliš hlubokého emocionálního vztahu, protože byli kdysi kvůli takovému těsnému vztahu moc zraněni - často se to stalo, když byli ještě dětmi a byli příliš malí, aby pochopili celý problém a uměli ho řešit. Bolest, která z takové zkušenosti přetrvává, lze vyléčit tím, že nahradíme model bolestivých myšlenek zcela novým modelem potěšení z fyzické blízkosti svého partnera.

Chce to čas a laskavou trpělivost ze strany partnera, který se musí ucházet o důvěru svého druhu a nakonec ji získat. Správnou přípravou pro intimní vztahy, lásku a manželství je především to, aby člověk byl součástí společenství a byl dobře sociálně přizpůsoben. Všechny potřebné postoje a směřování k intimitě lze nalézt v prototypu utvořeném během prvních let života dítěte. Manželství vyžaduje výjimečnou schopnost ztotožnit se s jinou osobou.

„Jestliže je v dnešní době jen málokdo vhodně připraven pro rodinný život, je tomu tak proto, že řada lidí se nikdy nenaučila hledět jinýma očima, naslouchat jinýma ušima a cítit srdcem někoho jiného“. (Adler, 1999. s. 130). Pocit sounáležitosti se vyvíjí pozvolna a všichni lidé k němu musí být vychovávaní od raného dětství. Člověka, který tyto vlastnosti nemá, nelze považovat za připraveného pro vztahy jako je partnerství a manželství.

Závěrem této kapitoly lze říci, že způsob rodinné výchovy určitého dítěte či mladistvého lze postupně vyjádřit na několika rovinách, které jsou vzájemně propojené, jak ukazuje tabulka dle: (Čáp, Mareš, 2007, s. 30). Vyjádření způsobu výchovy v rodině však nekončí zařazením do jednoho z devíti polí v tabulce. Způsoby výchovy mají vždy pedagogické tak i společenské, historické a filozofické souvislosti. Týkají se emočního vztahu k dítěti v každé rodině. Kladný, láskyplný vztah k dítěti odpovídá humanistickým koncepcím člověka a dokáže ho v průběhu dalšího života formovat k lepšímu a příznivějšímu vývoji celé jeho osobnosti. Naopak záporný až nenávistný vztah k dítěti souvisí často s negativním hodnocením člověka a je spjat s přísnou poslušností, autoritativní výchovou a slepou kázní, která omezuje dítě v jeho rozvoji, odpírá mu jeho autonomii.

Tabulka č. 1

Model devíti polí (Čáp, Mareš, 2007, s. 30)

Emoční vztah	Silné	Střední	Slabé	Rozporné
Záporný	1 výchova autokratická, tradiční, patriarchální		2 liberální výchova s nezájmem o dítě	3 pesimální forma výchovy, rozporné řízení se záporným vztahem
Záporněkladný	9 výchova emočně rozporná, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo dítě je s ním v koalici			
Kladný	4 výchova přísná a přitom laskavá	5 optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením	6 laskavá výchova bez požadavků a hranic	7 rozporné řízení relativně vyvážené kladným emočním vztahem
Extremně kladný			8 kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem	

2. Manželství jako vztah

Motto:

„Manželství čisté jest nejdůvěrnějším přátelstvím,

je to vrchol spojení, naší dobou tak pěstované a chválené, asociace duší.

Nemůže být intimnější asociace, než mezi mužem a ženou.

Manželství ženě i muži má být vyšším vývojem.

V manželství začíná se nový život.“

Tomáš Garrigue Masaryk

Manželství stejně jako příbuzenství je velmi těžce definovatelné. Manželství existuje ve všech kulturách, avšak nenabývá všude stejné podoby ani významu. Existují kultury, kde je manželství považováno za velmi významné a na druhou stranu také kultury, kde nemá jako takové přílišný význam. Pokusy o definice manželství byly a jsou velmi časté. Základní definice byla ta, že manželství je instituce legitimizující pohlavní styk a slouží k reprodukci. Tato definice však nemá platnost, neboť nevysvětluje například manželství homosexuálů či bezdětná manželství. Další definicí je například vztah ženy a muže, jejichž děti získávají legitimitu v dané společnosti. Ani tato definice však nepostihuje všechny typy. Manželství je právní a společenská instituce, která tvoří legislativní základ pro rodiny. Tradice manželského obřadu, práva a povinnosti v manželství, způsob výběru partnera, počet a pohlaví partnerů i právo vstoupit do manželství se mohou lišit v závislosti na kultuře. Dlouhodobě je manželství ekonomicky, právně, nábožensky a sociálně uznáváno jako primární společenská instituce pro výchovu dětí.

V České republice je manželství dobrovolným, v zásadě trvalým soužitím dvou osob různého pohlaví, které je založeno zákonem stanoveným způsobem – sňatkem. Jeho hlavním účelem je dle zákona založení rodiny a řádná výchova dětí, tedy biologická a výchovná funkce. Jde o instituci veřejného práva. Manželství v České republice představuje trvalé společenství muže a ženy, založené státem stanoveným způsobem, přičemž hlavním jeho účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Manželství se uzavírá na základě svobodného a souhlasného prohlášení muže a ženy o dobrovolném vstupu do manželství. Prohlášení se činí veřejně, za přítomnosti dvou svědků. Sňatek může tak být občanský nebo církevní. V manželství se dva jedinci vzájemně zavazují, že vytvoří společenství života a lásky. Rozhodují se, že spolu vybudují něco, co bude odolávat zkoušce času. Jsou-li k této výzvě připraveni, to záleží nejvíce na tom, jací jsou v tomto období svého života, na jejich stupni dospělosti, jejich vzájemném porozumění, jejich touze být otevřen jeden druhému a jejich ochotě se změnit. Všichni lidé se ve skutečnosti připravují na manželství od prvních dnů svého života ve své prvotní rodině. Rodina má velice tvárný a formující vliv na jednotlivce. Osobnost, hodnoty, chování, víra - to vše je ovlivněno zkušenostmi jednotlivce v rodině. Uvnitř rodiny se člověk učí a rozvíjí důvěru, důstojnost, úctu i k individualitě osob a schopnost k intimitě. Mezi vztahy, které je třeba brát v úvahu, jsou vzájemné vztahy rodičů a individuální vztahy s rodiči, bratry, sestrami a vzdálenějšími členy rodiny. Každá kultura diskutuje zvyky, způsoby porozumění úlohám v rodině a praxi při výchově dětí.

Rozdíly v rodinném prostředí v souvislosti se sociálně-ekonomickým postavením se týkají takových oblastí, jako je vzdělání a zaměstnání rodičů, místo, kde rodina bydlí, postoj k práci a k penězům. Z jiných oblastí rodinného prostředí je pro mladé lidi důležité vědomí rozdílů jakožto činitele, na jehož základě si lidé rozumějí sobě navzájem a svým životním zkušenostem.

Manželství mohou být hovorná nebo tichá, otevřená nebo uzavřená, emocionálně výrazná nebo emocionálně chladná. Rozdíly ve stylu komunikace a v metodách zacházení s rozdílnými názory jsou důležité aspekty rodinného prostředí. Proto by si mladí lidé měli uvědomit, že i když neexistuje jednoduchý správný způsob jak komunikovat, jsou některé způsoby komunikace škodlivé např. neschopnost vyjádřit city, nadměrný sarkasmus a urážlivé komentáře s úmyslem ranit, argumenty vyjadřované bez sebekontroly a mlčení používané jako trest. Mladí lidé by si měli všimnout způsobů komunikace, jimž se naučili ve svých rodinách a poznávat rozdíly. Tento aspekt rodinného prostředí souvisí úzce s prostředím kulturním. Pro ty, kteří se připravují na manželství, je obzvláště významné, jak je práce rodiny rozdělena mezi pohlaví. Jak se zajišťuje obživa rodiny, kdo odpovídá za péči o děti, jak jsou rozděleny úkoly v domácnosti. Nesmíme zapomínat na problémy jako je alkoholismus, zneužívání sexuální, tělesné, emocionální nebo jakákoliv jiná situace, která má velký vliv na původní rodinu, může v různé míře ovlivnit psychologickou schopnost člověka zavázat se ke svému vlastnímu manželství. Jednotlivci, kteří zažili vážné rodinné problémy, by měli tento aspekt svého prostředí sdělit svému budoucímu partnerovi, pokud tak již neučinili. Vyrůstání v dysfunkční rodině není příliš ideální průpravou na manželství a jednotlivci, kteří si dosud neuvědomili vliv minulých zkušeností na své osobní přizpůsobení a svou budoucnost, by na to měli být důrazně upozorněni. Pochopení sebe sama a schopnost přijmout druhého je základem intimních vztahů. Osobní charakteristiky, jako např. společenský, ostýchavý, výkonný, lehkomyšlný, uvolněný nebo napjatý jsou v manželství zdrojem obohacení i podráždění - to je skutečnost, kterou by měli znát mladí lidé připravující se na manželství. Realistická znalost sama sebe umožňuje lidem, aby porozuměli svému chování, uvažovali o jeho následcích, upřímně komunikovali a přijímali potřebu změny a růstu. Kromě rozdílů mezi osobnostmi existují osobní vlastnosti, které mohou vést k potížím v manželství. Jako příklad uvádím: sobectví, nezodpovědnost, nadměrná citlivost nebo necitlivost, nepřizpůsobivost. Při zamyšlení nad připraveností k manželství by měly být páry ochotné zkoumat a upřímně komunikovat o osobních přednostech a slabostech.

„Dávná, novější i současná usilování pochopit, vysvětlit a případně změnit to, co i jak se děje s lidmi, v lidech i mezi nimi, žijí-li spolu v malé intimní skupině zvané rodina, nevytvěrá jen z lidské potřeby poznávat, nýbrž i z toho, že jde o sféru osobně významnou, prožívanou a též důležitou z pohledu makrosociálního.“ (Plaňava, 2000, s. 65). Velmi zajímavou myšlenku uvádí ve své knize Ivo Plaňava. Rodina dle autora žije metaforicky jako tzv. ostrovní rodina a pluje v oceánu světa. Svůj ostrov rodina utvořila a stále utváří, organizuje, zabydluje, brání a chrání, opečovává, zmenšuje i zvětšuje jeho ohraničení, vchází v kontakt s „oceánem světa“ i s jinými ostrovy - až do ukončení „plavby“, kdy ostrov rodiny přestává být. Ostrov rodiny má svou dynamiku, tedy pohyb a změny k dobrému, obojakému, ale také ke zlému, kdy „ostrované“ ohrožují intimitu či osobní autonomii svých nejbližších i svou vlastní integritu a kdy může být ohrožena samotná existence. Výše uvedený autor se zabývá i komunikací v rodině a především vztahy v manželství. Tyto vztahy rozděluje do několika skupin:

- **vztahy navyklé na konflikt**

Manželská dvojice se nám může jevit jako přátelská a kontrolující se, ale brzy je vidět velké množství konfliktů, které přetrvávají mnohdy po celý život. Děti žijící v takovém prostředí o vzniklých konfliktech vědí, i když je rodiče často popírají. Spory mezi partnery mohou být i jistou formou intimity mezi nimi.

- **devitalizované vztahy**

V každém časném stadiu soužití a později manželství jsou do sebe partneři hluboce zamilováni. Láska však postupem času mizí a vnějšimu pozorovateli může připadat manželství jako mrtvé. Dříve spolu trávili všechnen čas společně, nyní je oboustranná absence lásky. Postoje k manželství mohou být dvojí. Prvním argumentem je, že v životě už to tak chodí a nedá se nic dělat. Žijí vlastně vedle sebe a ne spolu jako dříve. Druhým argumentem je poznání, že soužití tímto způsobem je nevyhovující a manželé už tak dál žít nechtějí.

- **pasivně sourodé vztahy**

Jde o stejný stav jako u předchozí varianty s tím rozdílem, že tomu tak bylo hned od začátku manželství. Partneři většinou udávají nedostatek vitality a zájmu o společný život. Každý z partnerů si svůj život realizuje po svém v jiném prostředí a s jinými lidmi. Někdy jsou, ale oba partneři s tímto stavem spokojeni.

- **vitální a totální vztahy**

Na rozdíl od předchozích tří typů vztahů, které označujeme jako dysfunkční, jsou tyto dva funkční. V manželství jeden existuje pro druhého, vzájemné vztahy mají prioritu před ostatními vztahy či hodnotami. Oba vyjadřují potěšení ze společných aktivit, které sdílejí tak často, jak je to jen možné. Druhá totální varianta vztahu je v průběhu trvání manželství stále lepší a pevnější. Manželé si pochvalují své soužití a jeden na druhého nemá žádné požadavky a nemají žádné nároky ani na okolní svět.

Mezi opakované dysfunkční vzorky chování v manželství patří tyto druhy interakcí:

- **komplementární** - Partneři si většinou vyměňují protikladné vzorky chování, je-li jeden dominantní tak druhý je submisivní. Chce-li si jeden povídat, tak druhý mlčí. Tyto typy interakcí jsou dysfunkční.
- **symetrické** - Partneři si vyměňují stejná chování mezi sebou. Je-li jeden rozzlobený, je druhý rovněž.
- **paralelní** - Partneři si dokážou vyměňovat jak stejné, tak odlišné chování, a to vzhledem k situaci. Výměna je ve stejných proporcích.

Mezi další dysfunkční vzorky interakcí patří tzv. rozpůlené manželství - kdy v chování manželů lze velice snadno rozpoznat difference. U těchto dvojic se objevují velké výkyvy ve vztazích a nastává žití v apatičnosti, které může vyústit až rozvodem. Dalším typem je připoutávající – oddělovající manželství. V tomto vztahu se partneři jeví sobě podobní v tom smyslu, že jsou úspěšní a poměrně kompetentní v rozdílných rolích. U obou je potřeba závislosti silně propojena, ale u každého se projevuje jinak a v jinou dobu. U třetího typu sadomasochistického manželství je jeden z partnerů agresivní, zneužívající druhého a opakem je druhý z dvojice, který vše snáší. Toto soužití může trvat i celý život. Většinou je závislost obou partnerů komplikována nízkým sebevědomím. Ve čtvrtém případě se jedná o dětské manželství - ve kterém se oba partneři chovají jako malé děti. Vyžadují odměny, jsou náladoví, zlobí se a málokdy si vyjadřují náklonnost a spolu tráví málo času. Jsou žárliví na své okolí a často utíkají řešit konflikty k rodičům či přátelům. V tomto vztahu se jedná o stálou výchovu k dospělosti. V pátém druhu - neurotickém manželství - můžeme pozorovat stálý vztah pečovatele a pacienta. V tomto vztahu jsou, ale nespokojeni a toto chování může přecházet až v depresi.

Šestý druh je terapeutické manželství - v tomto vztahu se snaží být jeden druhému lékařem. Tyto vztahy mají charakteristické chování rodič a dítě s velmi malým počtem dospělých interakcí. Oba mají potřebu pečovat i péči přijímat, a tak oscilují tam a zase zpět. Poslední sedmé pseudomanželství je velice volný vztah, kdy partneři nejsou k sobě spojeni ani poutáni. Každý má své vnější zájmy, které nahrazují zájmy v manželství. Velice často je jednotlivcům přednější kariéra než vztah. I tento druh manželství může přetrvávat dlouhodobě. Poslední jsou hysterická manželství, kde se vzájemné útoky a obrany střídají a doplňují. Vznikají při životních změnách např. při nástupu ženy do zaměstnání po mateřské dovolené, při změně zaměstnání, při manželských krizích, při odchodu dětí z rodného hnízda.

2.1 Vliv původní rodiny na uzavírání manželství

Uvedme si možné souvislosti mezi přítomností a minulostí v rodinném soužití v původní rodině a jejím vlivu na zakládání manželství. Rodiče jako první identifikační vzory chování, přejímání modelu vlastní rodiny v oblasti výchovy, postoje, komunikace, řešení problémů a konfliktů. Každý jedinec má jiné nároky na život a jiné požadavky na svého budoucího partnera. Po celé období manželství jsme provázeni různými problémovými stádii a ne každý se umí s těmito překážkami vyrovnat. Tyto frustrující až traumatizující události, které jsou spojeny s rozpadem manželství rodičů vždy a napořád poznamenávají a ohrožují budoucí manželství mladých lidí. Například rozvodová zkušenost, rozvod rodičů má na budoucí zakládající rodiny určitě velký vliv. Mezi nejčastější příčiny rozvodu patří rodinné problémy, fyzické nebo psychické týrání, mimomanželské záležitosti, pracovní stres a různé typy nectností. Psychologické důsledky rozvodu na děti mohou ovlivnit děti již ve věku šesti let. U malých dětí se mohou rozvíjet úzkostné poruchy, kde se setkávají s naprostým strachem z opuštění. Jejich pocity izolace a smutku mohou také zjevně za další problémy, jako jsou poruchy příjmu potravy. Děti rozvedených rodičů si obvykle zobrazují nejistotu, potřebnost, podrážděnost a stálou touhu po pozornosti. Tyto typy chování mohou v důsledku vést k agresivitě vůči vrstevníkům, které vedou ke špatným vztahům s ostatními. Kognitivní schopnosti dítěte se mohou stát chudšími. Celkové studijní výsledky dětí trpí, což vede k nízké self-hodnotě a depresím v pozdějším životě. Velice často berou děti vinu na sebe, co se stalo mezi jejich rodiči. Zpochybňují morální hodnoty svých rodičů a do budoucna se chtějí těmto krizím manželského života vyvarovat a vytvořit pevný vztah.

Opakem je tak přehnaná úzkost z uzavírání manželství, aby nezklamali v budoucím vztahu, raději tak nechťejí manželství uzavřít. Účinky rozvodu na děti a mládež mohou být negativní nebo pozitivní v závislosti na přítomnosti dítěte a strategii zvládání celé situace. Děti jsou svědky negativních událostí, které mohou v budoucím životě působit velice rozporuplně. Jsou to i záležitosti spojené s financemi – děti mají strach o svůj budoucí život, studium a zabezpečení rodiny.

Dalším typem jsou rodinné obavy o vývoj svého budoucího vztahu a stále se jim zrcadlí vztah jejich biologických rodičů. Následují role a stavy úzkosti- mladí lidé se pokouší hrát role rodičů a opravovat bývalé problémy. Rozvodem rodičů děti vždy ztrácejí a strádají. Měli bychom jako rodiče oddělit manželství od rodičovství a postavit se k nové roli porozvodovému rodičovství. Nepřestat respektovat potřeby a zájmy dětí a mít na paměti psychorozvodové kroky do budoucnosti našich dětí.

2.2 Krize a změny v manželství

Manželský vztah je nejvyšší hodnotou ideálního obrazu rodiny. Rozpad rodiny je obvykle krajním řešením dlouhodobé partnerské krize. Předrozvodové stadium je charakterizováno jednostrannými nebo oboustrannými pocity nespokojenosti partnerů. Toto stadium trvá ve většině případů jeden až dva roky před úplným rozpadem rodiny. Ve většině oblastí, které se týkají chodu rodiny, se projevují signály nesouladu. Partneri si navzájem snižují autoritu, nemají pro sebe pochopení, postrádají toleranci, a konflikty mnohdy dosáhnou takové intenzity, že musí vyhledat odbornou pomoc. Za kritický je považován třetí až pátý rok trvání manželství. (Populační vývoj ČR, 1997, s. 26). Po rozvodu manželů nastává období tzv. porozvodové adaptace. Během tohoto období dochází k postupnému vyrovnávání se zátěžovou situací a specifickým stresem, který rozpad rodiny provází. Na průběh tohoto procesu působí řada faktorů: délka manželství, počet dětí, míra konfliktů mezi manžely, pracovní ambice, intelektová úroveň partnerů, typ osobnosti rozvedených manželů i jejich duševní i tělesné zdraví.

Odborníci na manželské vztahy se shodují v tom, že od manželské krize po ukončení celého rozvodového procesu uplyne dlouhá doba, kterou je možno rozčlenit do čtyř etap:

1. etapa: protahovaná manželská krize – předehra, která může a nemusí skončit rozvodem. Už v této etapě se objevuje manévrování s dětmi, stále negativní bilancování manželského soužití, pokles manželské spolupráce, přetrvávající hádky, nepřátelské mlčení. U všech těchto situací jsou přítomny děti, vlastně nechtění pozorovatelé, které si všechny podrobnosti velice dobře ukládají do své paměti.

2. etapa: rozvodové rozhodování a rozhodnutí, kde už jednoznačně převažuje názor na neúnosnost situace a rozporuplné cítění manželů. Jiná situace je formální soužití manželů, kde proces separace proběhl už dříve a samotný rozvod je už jen právní cesta. Zde opět probíhá manévrování dětmi, snahy získat je na svou stranu, jak otec, tak i matka.

3. etapa: rozvodové jednání: navázání kontaktu s advokátem až po podání návrhu na rozvod k soudu. Zde se opět zvyšuje tlak na děti a přímé manévrování s nimi vzrůstá a často jsou rodiče mezi sebou vydírání v neprospěch dětí. Jiná varianta je úplné přehlížení dětí a nezájem o ně a o jejich prožitky. Rozvádějící se manželé jsou tak zahlceni sami sebou, soudním a mimosoudním zápolením, že jim na vlastní děti nezůstává čas. Zajímavá je i třetí verze tzv. narušení generační hranice a získání v dítěti spojence a důvěrníka.

4. etapa: dokončení manželské separace jak psychologické tak i prostorové a utvoření porozvodového životního stylu. V odborné literatuře často najdeme označení porozvodová rekonstrukce či adaptace. Jestliže spolu nedokázali muž a žena žít jako manželé, měli by se zamyslet nad dalším žitím jako rodiče svých dětí a plnit si své rodičovské povinnosti. Dospělí lidé by měli provést tzv. psychorozvodový krok a své nevyřízené účty z manželství přestat řešit přes své děti a nezatahovat je dále do jakýchkoliv sporů.

Závěrem této kapitoly lze říci, že je obecně známo, jak je potřeba emoční přináležitosti a lásky důležitá a patří k bazálním lidským potřebám každého člověka. Má-li tak z rodiny do života odejít emočně zdravé, vyrovnané a nezávislé dítě, musí od počátku výchovy pociťovat pevnou emoční jistotu v rodině, ve které vyrůstá. Její ztráta či rozpad je pro další život dítěte nenahraditelný a provází ho jako handicap jeho budoucím životem.

„Jen zcela výjimečně je dítě schopno dobře poznat emoční vazby v jiné rodině, než ve své vlastní. Považuje proto obvykle styl svého vlastního rodinného života a způsob zastávání rodičovských rolí za něco, co je na jedné straně unikátní a na druhé zcela obvyklé.“ (Lašek, 2002, s. 154)

Počínajícím se rozpadem vztahu rodičů dítěte se definice jeho jediné rodiny začíná hroutit. Dítě prožívá stavy úzkosti a nejistoty. Dítě daleko dříve než oba rodiče, kteří jsou zahlceni svými problémy, vnímá jinou atmosféru rodiny a začíná psychicky strádat. Většinou je stávající rodina nahrazena novou rodinou. Dítě se obvykle stýká i s rodičem, se kterým nežije v jedné domácnosti. Mezilidské vztahy však nekončí nabytím právní moci rozvodového rozsudku, ale problémy dlouhodobě přetrvávají a dítě si je odnáší do svého dalšího života a nikdy na ně nezapomene.

2.3 Manželství a role žen a mužů

Každý jedinec by měl přijmout fakt, že období zamilovanosti je svojí intenzitou pomíjivá a je normálním vývojem, že vztah muže a ženy postupem času zevšední. Tato změna neznamena, že láska vymizí, pouze má jinou podobu a hodnoty. Obdobně je třeba vnímat pocity muže a ženy s rozdílností. Pokud tento fakt jedinec zná, je to základní předpoklad k přijetí rolí v nastávajícím manželství a pochopení specificky mužské a ženské role z různých hledisek. Připomeňme si pojem patriarchát označující vládu mužů v lidské společnosti, který vznikl podle vlády otců z latinského pater - otec a řeckého archon- vládce. Následně vznikl i výraz matriarchát: vláda matek, mater – matka. Matriarchát a patriarchát představují dva různé přístupy ke světu a nikoli spor mezi ženami a muži jak se mylně většina z nás mnohdy domnívá. Patriarchální, mužsky orientovaná společnost neustále vyzdvihuje a zdůrazňuje všeobecné samčí vlastnosti: sílu, agresivitu, násilí a moc. Vedení společnosti se poté velmi podobá totalitní společnosti, protože je ovládáno násilím. Naopak pro žensky orientovanou společnost byly vždy důležitější jiné atributy: péče o potomstvo, vzájemná spolupráce, příbuzenské svazky, individualita a svoboda jednotlivce. Lépe než-li matriarchát se na tento typ společnosti hodí výraz: mateřská společnost, protože tyto společnosti na rozdíl od patriarchátu nikoho neutlačovaly. Vztahy v nich nikdy nebyly budovány z pozice hrubé síly, takže to byly vysoce demokratické společnosti. Samičí princip chování je všude v přírodě založen na péči o slabšího, kdežto samčí princip na právu silnějšího. Pro přežití mláďat všech druhů živočichů na Zemi však byl a dosud je důležitější princip samičí. To platilo i pro člověka na úsvitu dějin. Z tohoto pohledu existovaly mateřské společnosti u lidí velmi dlouhou dobu: od dob zvířecích, po celý vývoj člověka, pak přes

celou dobu kamennou, paleolit, mezolit i neolit a vyskytovaly se v mnoha oblastech v době bronzové i železné a na některých místech světa se dokonce zachovaly dodnes.

Postavení žen se za posledních desítek let změnilo a mění se stále dál. Ženy a matky už dnes netráví veškerý svůj volný čas neustálým uklízením, vařením a praním – takové doby jsou nenávratně pryč. Pro dnešní moderní ženu už domácí práce nejsou prioritou. Ženy jsou mnohem samostatnější a mají výrazně větší sebevědomí, než v dřívějších dobách, kdy jim byla přidělována pouze role matky, zatímco muž byl živitelem rodiny. Snaha přiblížit se roli živitele ve společnosti dohnala ženy až tam, kde jsou dnes. Setkáváme se s nimi v politice a na vysokých manažerských postech. Přesto, že některé ženy bývají dnes na mužích finančně nezávislé, nemizí tak „místo muže“ v životě ženy. Muž stále byl a je důležitou součástí ženského světa, i když se může zdát, že s postupnou emancipací žen tato jejich role upadá. Je pravda, že muž, který zcela rozumí ženě a umí se vcítit do jejích pocitů, se hledá těžce. A pokud žena takového najde, může být náležitě hrdá. Nicméně u ženy je empatie přirozená. Ona ví, nebo alespoň tuší, co se s druhými děje. Ať už si muži tvrdí, co chtějí, oni takovou pozornost potřebují – bez ohledu na to, že jsou pokládáni za racionálnější smýšlející jedince. Díky empatickým schopnostem ženy a racionálnímu pohledu muže se tak z muže a ženy staly dvě strany jedné mince. Vždyť muž a žena jsou právě ti dva, kteří společně plánují nejen život svůj, ale i život, teprve budoucích narozených dětí.

Domnívám se, že je nutné si oživit slovo rovnoprávnost mezi muži a ženami a připomenout existenci Evropské ženské lobby. Evropská ženská lobby je největší síť ženských a genderových organizací v Evropské unii, která hájí práva žen a prosazuje rovné příležitosti žen a mužů. Posláním sítě je prosazovat skutečnou rovnoprávnost mezi ženami a muži ve všech oblastech veřejného a soukromého života v zemích Evropské unie. Toto společenství usiluje o to, aby každá země byla mírovým, demokratickým, a sociálně založeným společenstvím, které uznává lidská práva. Ženy a muži mají stejná práva, rovný přístup k sociálním, kulturním a ekonomickým zdrojům a k různým rolím v rodině a společnosti, a jsou rovnoměrně zastoupeni v rozhodovacích procesech. Pouze návrat tradičních hodnot a funkčního uspořádání rodiny povede k nápravě poškozených vztahů v rodině, k vyrovnání rozkolu mezi mužem a ženou, a k obnovení společenské funkce rodiny jako záštity lidskosti a výchovy budoucích generací. Tradiční rodina je dnes vystavena útokům ze všech stran a mnohdy jí chybí společenská i politická podpora. Rozbíjením tradičních rodinných hodnot ztrácejí děti právo na oba rodiče a rodinné zázemí, které jediné jim může dát odpovídající podmínky zdravého rozvoje. Současný trend výchovy dětí jedním rodičem, v převážné míře

matkou, vede k patologickému vývoji dětí jak v psychické tak v sociální rovině. Dítě postrádá oba důležité vzory, mužský i ženský, ve vzájemném souladu. Pro návrat celistvé rodiny je důležitá podpora muže i ženy současně. Kultivace vztahů mezi pohlavími je především závislá na morálním vědomí každého člověka, na jeho sebevýchově k lidskosti a k rozumnosti. Proto vždy byla vyžadována především od mužů a určována jejich působením na přirozenou převahu podvědomých sklonů a citů v povaze žen. Role ženy a muže se navzájem doplňují. Je nesmyslné tyto rozdíly stírat nebo násilně potlačovat. Naopak jejich rozvíjení obohacuje vztahy i život sám. Cílem dnes samozřejmě není bojovat proti ženám, ale podporovat vzájemnou úctu, toleranci a porozumění. Význam otce v rodině se měnil v souvislosti se společenským vývojem. Stejně jako každá sociální role, je definován a formován mnoha společenskými a kulturními faktory, které ovlivňují a proměňují statut otců ve společnosti, společně s jejich právy a povinnostmi. Postoj společnosti k otcovství se v historii měnil postupně, ale k opravdu radikální změně došlo až v průběhu posledních dvou století.

V antickém Římě měli otcové téměř absolutní moc nad svými dětmi, mohli je prodat do otroctví nebo dokonce zabít. Práva matek prakticky neexistovala. Pokud došlo k rozvodu, přešla péče o dítě automaticky na otce. Tradice otcovské nadřazenosti přetrvávala po řadu století a k jejímu uvolňování docházelo jen zvolna. Zákony mnoha zemí zakotvovaly v různé formě tzv. otcovskou moc. Otec mohl rozhodovat téměř o všem, co se dítěte týkalo. Zároveň byl povinen se o dítě postarat a hradit veškeré jeho životní náklady. I v případě rozvodu platila alimentární povinnost pouze pro otce. Na začátku devatenáctého století měl otec stále ještě větší zodpovědnost za dítě než matka a téměř ve všech případech rozvodu bylo dítě svěřováno otcovi. V průběhu tohoto století však již přichází první pomalé změny. V důsledku ekonomického rozvoje došlo k oddělení pracovního a domácího prostředí.

Muži, jako živitelé rodin, opouštěli domovy a trávili mnohem více času v práci. Dalším faktorem, který ovlivnil změnu postavení otců, byla rodící se feminizace, zatím především v domácí sféře. Zodpovědnost za děti přecházela na matky. I soudy začaly omezovat téměř absolutní právo otce na svěřování dítěte po rozvodu. Začaly zvažovat morální kvality otců, a pokud matka dítě kojila, svěřovaly jí dítě i v případě, že byl otec bezúhonný. Začalo se usuzovat, že matky dokážou lépe uspokojit potřeby malých dětí. Tento postoj pak začal v opatrovnických věcech převažovat. Tradiční pojetí otcovství zahrnovalo, že otec byl nenahraditelným ochráncem a pečovatelem, vychovával a předával svým dětem morální zásady, byl hlavou rodiny a jejím živitelem.

Všechny tyto role ztratily v průběhu posledních dvou století na důležitosti. Otcové ztráceli autoritu a prestiž v širší společnosti a otcovství jako takové ztrácelo na vážnosti. Pravděpodobně i v souvislosti s tím se upřednostňování matek při svěřování dětí do péče rozšiřovalo i na starší kategorie dětí. Na počátku dvacátého století se již matkám svěřovaly děti jakéhokoli věku do trvalé péče. Preference otců byla tedy nahrazena téměř bezvýhradnou preferencí matek. Tento postoj společnosti byl ještě upevněn stále populárnější psychoanalytickou teorií, která kladla velký důraz na přínos matky k psychické pohodě dítěte. Usuzovalo se, že vztah mezi matkou a dítětem je výjimečný, daleko intimnější a důležitější než vztah dítěte s otcem a že pouze matka dokáže správně reagovat na potřeby dítěte. Vznikl kult mateřství, který s sebou mimo nekritické víry v mateřské instinkty, přinesl podceňování významu otce pro vývoj dítěte. Vliv kultu mateřství přetrvával po mnoho desetiletí. Až v sedmdesátých letech byly iniciovány výzkumy, které vyvrátily vžitý názor a přinesly zjištění, že otec je významný, nejen když jsou děti starší, nýbrž i v raných letech. Mnoho dalších vědeckých výzkumů, zabývajících se vztahem otce a dítěte, jejich vzájemnou interakcí a schopností otce reagovat na potřeby dítěte, tuto tezi potvrdilo. Stejně jako šetření zaměřená na důsledky nepřítomnosti otce v rodině. Přesto se i nadále kult mateřství odráží ve veřejném mínění i soudní praxi. Nejenže jsou děti po rozvodu rodičů až na výjimky bezvýhradně svěřovány matkám, ale jejich otcům je přístup k dětem značně omezován. V současné době se hovoří o tzv. krizi otců. Ti ztratili mnohé ze svého původního statutu. Po předání odpovědnosti za výchovu dětí ženám a odstoupení od postavení hlavní i morální autority v rodině, začali být muži, vzhledem k zvyšujícímu se pracovnímu uplatnění žen, nahraditelní i jako živitelé rodin. Na druhou stranu se ale současní muži více angažují ve výchově a péči o dítě. Jejich aktivity jsou jiné povahy než dříve, kdy otcové přistupovali k výchově více z mocenské pozice. Nyní jsou otcové více partnery svého dítěte, snad jsou i citově angažovanější, jsou přímou součástí života dítěte, ne jen vnější autoritou.

2.4 Citové potřeby žen a mužů v manželství

Dnešní vztahy mezi mužem a ženou mají vždy kořeny v minulé původní rodině. Mnohé svědčí pro to, že tyto zkušenosti se vztahy, jež člověk prodělal ve své původní rodině, mají rozhodující vliv na budoucí manželství. Někteří dospělí jsou překvapeni, když si všimnou, jak silně jsou vzorce jejich vztahu podobné vztahům jejich rodičů, a to i tehdy, když chtějí dělat zrovna všechno jinak.

To ovšem neznamená, že mladí lidé musí být osudově přesně takoví jako jejich rodiče - vždy mají šanci najít svojí vlastní cestu. Dvojice mladých lidí se nalézají na společné cestě a tato cesta je determinována předpoklady, které vnášejí do vzájemného vztahu oba dva. Je to jejich výchova, jsou to jejich představy o partnerství i předobraz manželství jejich rodičů z dětství, jsou to normy jejich přátel i vlastní představy a náhodné situace v životě. Každý vývoj nového vztahu je utvářen konflikty, protiklady, ústupky a dalšími problémy, které s sebou život přináší. Něco možná některý pár nikdy nepřekoná, ale musí se naučit s tím žít. Ve všech vztazích existují problematická období a různé rozpory patřící k charakteristickým lidským vztahům. Zvláště v počátku každého manželství mají mladí lidé sklony chtít všechno podnikat společně na základě svých prvních zkušeností se zamilovaností. Být „jedno srdce a jedna duše“ může být v daném okamžiku krásnou zkušeností, jejíž trvání může však ohrozit vztah na dlouho. Toto prvotní období v manželství je obdobím učení, zkoušení a volby. Než lidé přijdou na to, co je pro ně v milostných vztazích důležité, ujasní si, co vlastně očekávají a mnohdy musí udělat bolestné rozhodnutí. Když vztahy zestárnou, poznají mladí lidé, že zamilovanost je jen jednou fází vztahu. Postupně se dostaví v milostných vztazích všednost a rutina. To vše jsou důležité zkušenosti v průběhu manželství. Muži a ženy si obvykle v běžných životních situacích nejsou vědomi, že mají odlišné citové potřeby.

Muži zpravidla vkládají do vztahu to, co chtějí a oč stojí muži, kdežto ženy to, co chtějí ženy. Oba dva předpokládají, že ti druhí mají stejná přání a tužby. Velice často se stává, že ženy i muži mají pocit, že stále do vztahu jen dávají a nic jim není opětováno. Zdá se jim, že jejich láska je zneužívána a nedoceňována. Pravda je taková, že oba dávají lásku, ale ne žádoucím způsobem.

„Většina z našich komplikovaných emocionálních potřeb se dá shrnout pod hlavičkou potřeba lásky. Muži i ženy mají po šesti různých milostných potřebách, které jsou všechny stejně důležité. Muži potřebují především důvěru, přijetí, ocenění, obdiv, přízeň a povzbuzení. Ženy potřebují především péči, porozumění, respekt, oddanost, potvrzení vlastní hodnoty a bezpečí. Nesmírně složitý úkol uvědomit si, co náš partner vlastně potřebuje, se značně zjednoduší, když porozumíme těmto dvanácti druhům lásky.“ (Gray, 1994, s. 99)

Pro praktický život v manželství je nejvýznamnější aspekt tohoto nového chápání lásky ten, že tyto různé formy emocionálních potřeb jsou reciproční.

3. Výchova k rodičovství

Motto:

Existuje-li něco, co chcete změnit u svého dítěte,

zamyslete se nejprve, zda to není něco,

co byste měli změnit u sebe.

(Carl Gustav Jung)

Rodičovství obsahuje všechny úlohy spojené s výchovou dítěte, které vedou k utváření nezávislé dospělé osobnosti. Rodičovství začíná už před narozením nebo adoptí dítěte a je součástí rodinných vztahů. Nabízí možnost uspokojit tvůrčí potřeby každého člověka tím, že lidskou společnost obohatí o její další členy. Ovšem lidé mají děti z různých důvodů. Jedním z nich je smysl pro kontinuitu a tento smysl je jakýmsi pojítkem, spojovacím článkem rodičů s budoucí generací. Další výzvou rodičovství pro lidstvo je také produktivnost.

„A čím větší budeme mít pochopení pro význam produktivnosti a tvořivosti v našem životě i v naší práci, tím větší budeme pociťovat uspokojení a naplnění, a tím zdárnější bude náš růst“
(George H. Orvin, 2001, s. 174)

Není to jen schopnost plodit děti, ale umět je vychovat, začlenit do společnosti, být jejich vzorem a živatelem a v neposlední řadě celoživotním poradcem a tím, kdo je vždy ochoten pomoci. Rodičovství nebylo nikdy tak komplikované jako v dnešní době. Možná by předchozí generace našich rodičů nesouhlasily a toto tvrzení by bylo odmítnuto s lehkou výčitkou, že dříve to bylo mnohem těžší. Poté by asi následoval výčet technických výhod moderní doby, jako jsou papírové pleny, mikrovlnné trouby a automatické pračky, které ulehčují dnešním rodičům práci v domácnosti. Tyto výhody jednoznačně vynikají ve srovnání s ostatním. Vypadá to, že dnešní rodiče jsou z tohoto úhlu pohledu zhýčkaní, nevědí, co by ještě chtěli, a možná si podle svých rodičů, tak trochu své problémy vymýšlejí. V dnešní době jsou mladí lidé vystaveni mnohým otázkám a tlakům, které dříve neexistovaly. Připomeňme alespoň zaměstnanost žen, jejich neustálý profesní růst a vysoké pracovní vytížení mužů. Mladí rodiče musí tak rozhodovat o řadě záležitostí týkajících se jejich teprve se utvářející rodiny. Žádné mladé manželství se nevyhne problémům souvisejícím s narozením dítěte a jeho výchovou.

Všechnu pozornost, kterou doposud věnovali jeden druhému, musí teď investovat do rodičovství. Rodina se stává ideálním prostředím pro výchovu dětí k samostatnosti, ale též pro rovnováhu a naplnění života jejich rodičů. „Každá historická epocha má své specifické společenské a ekonomické podmínky, které utvářejí prostředí pro život rodičů a dětí.“ (Lacinová, Škrliková, 2008, s. 22) Proměňují se tím pádem i představy o výchově, rodiče si tak často kladou otázku: Jaké je vlastně dobře vychované dítě? Na tuto otázku vám každý člověk odpoví po svém. Dnešní podoba vztahů mezi rodiči a dětmi je jiná. Existuje větší otevřenost, rovnostářství a kamarádský vztah k dětem ze strany rodičů. Je to asi jeden z trendů moderní výchovy. V dřívějších dobách byla vyžadována pokora a poslušnost. V současné době spíše své dítě respektujeme a podporujeme jeho samostatnost a sebevědomí. „Manželství představuje trvalé společenství muže a ženy založené státem stanoveným způsobem, přičemž hlavním jeho účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí “ (Janiš, 2008, s. 65) Tuto definici si mohou mladí lidé přečíst v každém slovníku.

Je to příprava dospívajících na úspěšné a společensky žádoucí převzetí role, některého z rodičů. Ovšem v dnešní době je situace poněkud odlišná. Tradiční cesta k manželství a rodičovství ztratila na své hodnotě. Dříve existovala posloupnost, kdy se nejprve mladí lidé seznámili, poznali a došli k rozhodnutí, že jsou pro sebe ti praví. Často to dávali veřejně najevo tím, že se zasnoubili. Poté následovala svatba, zařízení vlastního bydlení a také sexuální život. Brzy po té manželka otěhotněla, z manželů se stali rodiče a z páru rodina. Toto byla ukázka tradiční křesťanské postupnosti při zakládání manželství.

Další etapou bylo období před rokem 1989 tzv. sametovou revolucí. Česká republika byla mezi prvními v porodnosti u děvčat mezi osmnáctým a dvacátým rokem. Mladí lidé se nemohli obejít bez pomoci a byli ve všem závislí na rodičích a prarodičích. Na jedné straně mladá generace usilovala o osamostatnění a osvobození se citově i rozumově od svých rodičů a na straně druhé stáli o co největší podporu z jejich strany. Tak tedy vypadal modelový průběh zakládání českých rodin. V nynější době je situace zcela jiná. Z výzkumů dle statistického úřadu se stále zvyšuje průměrný věk novomanželů. U mužů můžeme pozorovat věk okolo 30 let a u žen průměrně 28 let. Proto můžeme v současné době vidět novou koncepci výchovy k manželství a rodičovství. Napravuje se to, co se v minulých letech zanedbalo jak v rodinách, tak ve škole, ale i v ostatních institucích.

Dnešní mladí lidé se zajímají více o výběr vhodného partnera, což souvisí s početností dětí v budoucí rodině. Na prvním stojí opět rodiče jako první identifikační vzor pro své dítě. Na druhém místě je rodinné prostředí, které ovlivňuje formování osobnosti. Bude-li rodina

postupně procházet jednotlivými fázemi: partnerství, manželství a konečně rodičovství, tak se dá předpokládat, že rodina jako instituce bude zachována a její stav stále zkvalitňován. V současné době probíhá již nová koncepce výchovy k manželství a rodičovství už na základních školách.

Rodinná výchova jako předmět má přispět k celkovému osobnostnímu a sociálnímu rozvoji žáků. Výuka je nasměrována k tomu, aby si žáci uvědomovali základní problémy a potřeby v oblasti zdraví, zdravého životního stylu, rodinného života, rodičovství a uměli zaujmout vlastní postoj a odpovědné chování, rozhodování v partnerských vztazích a tím byl jejich vstup do dospělosti zodpovědný. Můžeme tedy pozorovat, že současné trendy vedou k posílení a zvýraznění rodinné výchovy již v rámci obsahu základní školy. Dílčími složkami zůstává výchova k partnerství, výchova k manželství, výchova k rodičovství a v neposlední řadě sexuální výchova. Každá z uvedených složek výchovy má svá témata a jejich společným výsledkem je příprava a převzetí budoucí role matky či otce ve své nové rodině. Zajímavé modely soužití partnerů uvádí ve své publikaci již dříve zmiňovaný autor. (Janiš, 2008, s. 95)

Vysvětlení pojmů: **P-partnerství, M-manželství, R- rodičovství**

Varianta č. 1 P-M-R nejpřirozenější model, kdy nejprve je partnerské soužití, později uzavření manželství, následně narození dítěte, tedy rodičovství. Tento model je ideální stav.

Varianta č. 2 P-M partnerské soužití, následuje sňatek a soužití bez dětí z různých důvodů, (neplodnost, ekonomické důvody)

Varianta č. 3 P-R poměrně častý model je partnerské soužití s následným narozením dítěte, (neplánovaně), společensky je tento druh soužití tolerován

Varianta č. 4 P-R-M partnerské soužití, narození dítěte a završení manželstvím, (důvody ekonomické)

Varianta č. 5 R-P velmi rizikové soužití, kdy po náhodném otěhotnění partnerky dochází k partnerskému soužití

Varianta č. 6 M-R po velmi krátkém vztahu dochází k otěhotnění a uzavření manželství, (tento model platil hlavně v období před 1989)

Varianta č. 7 R-M náhodná známost, otěhotnění partnerky, uzavření sňatku, (většinou rychlý rozpad, protože partneři se neznají)

Varianta č. 8 P partneři spolu žijí ve společné domácnosti bez vidiny manželství i rodičovství, (mladí lidé, tzv. zkouškové období, ale i starší páry)

Varianta č. 9 R zahrnuje problematiku znásilnění, partnerka se nerozhodla k přerušení těhotenství

Varianta č. 10 M obsahuje tzv. účelové sňatky, kdy se na základě domluvy uzavře manželství, (např. legalizace pobytu - rychlý rozpad). Uvedená typologie se opírá o monogamní vztah.

3.1 Realizace výchovy k rodičovství v současné škole

Při realizaci tohoto druhu výchovy u žáků základní školy zejména v posledních ročnících, můžeme s žáky pracovat a ovlivňovat jejich výchovu nenahraditelným způsobem. Žáci jsou vnímaví a citliví nejen pro novost problematiky, ale i proto, že dospívají do věku, kdy začíná sexuální zralost a že začínají být schopni propojovat otázky partnerství dvou pohlaví i z hlediska mravního. Škola zaujímá v systému výchovy dominantní postavení před prvotními rodinami žáků z mnoha důvodů: rodiny žáků jsou mnohdy dysfunkční a neúplné, samotní rodiče mají nedostatečnou sexuální výchovu a nechtějí se svými dětmi o těchto otázkách hovořit, rodiče nemají pedagogicko-psychologické dovednosti a hlavně odvahu.

V současné škole dochází k předávání ucelených informací, vědomostí a dovedností i návyků. Škola se podílí na formování celé osobnosti a učitelé mají oproti rodičům mnohem větší předpoklady v oblasti výběru a kvality informací. Snahou školy zůstává minimalizovat vliv velice častých mimoškolních a mimorodinných zdrojů informací z oblasti z partnerského soužití a sexuálního života celkově. Mnohokrát bylo již uvedeno, že rodina a škola představují dvě nejdůležitější společenské instituce, které jsou ve výchově na prvním místě. Někdy zde panuje atmosféra napětí a spolupráce mezi rodinou a školou je na nízké úrovni. Často se stává, že rodiče ze silně nábožensky založených rodin si nepřejí informovat své děti o těchto problémech. Spolupráce na poli výchovy je ovšem naprostou samozřejmostí. Rodiče svým přístupem a postojem ke vzdělávání, tedy celkově ke škole jako k instituci se podílejí a ovlivňují vztah dítěte ke vzdělávání, ke škole, ke společenským hodnotám a vnímání a respektování základních hodnot lidského života. Změna způsobu výchovy v rodině je ovlivněna působením celé řady faktorů. Velmi nesourodě působí přílišné zabezpečování ekonomické stránky dorůstajících dětí a na druhé straně pokles výchovné péče ve smyslu

menšího počtu sourozenců, nárůstu zaměstnanosti matek, uplatňování osobní kariéry před výchovou dětí. Můžeme pozorovat oddělování jednotlivých generací, zužující se sociální kontakty s příbuznými a prarodiči. A naopak nástup moderní technologie, médií, počítačů, internetu, které přebírají roli rodiče a zaplňují tak mezery ve výchově mladé generace.

Vyučovaný předmět: Výchova ke zdraví se vyučuje jako samostatný předmět v sedmém, osmém a devátém ročníku základní školy, v časové dotaci 1 hodina týdně.

Charakteristika vzdělávací oblasti:

Přináší žákům základní poznání o člověku v souvislosti s preventivní ochranou zdraví. Učí žáky převzít osobní zodpovědnost za svoje zdraví v propojení všech oblastí (fyzické, psychické, mentální, sociální a sexuální). Bezprostředně navazuje na obsah vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Pozornost je věnována hygienickým, stravovacím, pracovním návykům, péči a ochraně zdraví, prevenci sociálně patologických jevů. Rozvíjí poznatky o rodině, škole, společenství vrstevníků a vztahu mezi lidmi. Rozvíjí další potřebné kompetence s využitím nových poznatků o přírodě, člověku a jeho chování za mimořádných a krizových situací. Učí ho proto, dívat se na vlastní činnosti z hlediska potřeb dospívajícího jedince i z hlediska životních perspektiv a rozhodovat se ve prospěch svého zdraví.

Předmětem se prolínají průřezová témata:

(ŠVP č. 1 ZŠ Václava Hejny, Červený Kostelec, Komenského 540)

- Rozvoj vlastností, sociální a morální rozvoj
- Občanská společnost, formy participace občanů
- Jsme Evropané, život v Evropě
- Lidské aktivity, životní prostředí
- Kulturní difference, mezilidské vztahy
- Fungování a vliv médií ve společnosti, vnímání mediálního sdělení

Cílové zaměření této vzdělávací oblasti:

- Poznávání zdraví jako nejdůležitější životní hodnoty
- Jednání a uvažování v souladu se zdravím
- Pochopení zdraví jako vyváženého stavu tělesné, duševní i sociální pohody a vnímání radostných prožitků a usilování o vyrovnanost těchto složek v každodenním životě
- Získávání orientace v základních názorech na zdraví a činnostech podporujících zdraví
- Propojování činností a jednání souvisejících se zdravím a zdravými mezilidskými vztahy se základními etickými a morálními postoji, s volným úsilím
- Chápání zdatnosti, dobrého fyzického vzhledu i duševní pohody jako významného předpokladu výběru profesní dráhy, partnerů, společenských činností
- Aktivní zapojování do činností podporujících zdraví a do propagace zdravotně prospěšných činností ve škole i v obci, upevňování způsobů jednání

Ukázka: (ŠVP č. 1 ZŠ Václava Hejny, Červený Kostelec, Komenského 540)

Předmět: Výchova ke zdraví - metodický plán pro 7. ročník

Předmět: Výchova ke zdraví - metodický plán pro 8. ročník

Předmět: Výchova ke zdraví - metodický plán pro 9. Ročník

Předmět: Výchova ke zdraví - metodický plán pro 7. Ročník

Obsah učiva

1. Člověk je určen nejen biologicky, historicky, společensky

Osobnost a jedinečnost člověka, fáze lidského života, biologický vývoj a dospívání, základní identifikační znaky původu a totožnosti, rodokmen, listina základních práv a svobod, rodina a její funkce

2. Péče o duševní zdraví

Povaha člověka, osobní vlastnosti, tělesné a výrazové vlastnosti, nadání a talent, vůle a charakter, negativní jevy v chování, kritické a pozitivní myšlení

3. Péče o tělesné zdraví

Hygiena, osobní hygiena, význam očkování a prevence ochrany zdraví, správná výživa, denní režim, pasivní a aktivní odpočinek, sociálně patologické jevy, zdravotní rizika

4. Člověk je tvor společenský

Mezilidské vztahy a partnerství, charakter a hodnota těchto vztahů, negativní projevy lidského chování (úspěch a neúspěch, sebeovládání, pochvala a trest), práce v kolektivu a kategorie mezilidských vztahů (kamarádství, přátelství, partnerství, rodičovství, manželství)

5. Člověk v nouzi

Chování člověka v mimořádných a kritických situacích, humanitární pomoc, základy první pomoci

Projekt: Můj den

Předmět: Výchova ke zdraví - metodický plán pro 8. ročník

Obsah učiva

1. Tělesné zdraví

Fáze lidského života, život handicapovaných lidí ve společnosti, poruchy výživy, ochrana zdraví, prevence a výživa, sociálně patologické jevy (kriminalita a prevence), volnočasové aktivity

2. Duševní zdraví

Člověk jako osobnost (chování, postoje, povaha, temperament, IQ, talent, nadání, charakter), civilizační problémy, vliv prostředí, prevence

3. Citové zdraví

Klasifikace citů (chování a prožívání, kategorie citů, potřeby a motivace), vliv rodinného prostředí, lidskost v chování člověka v kritických situacích, náročné životní situace, humanita a pomoc v nouzi

4. Duchovní zdraví

Všelidské hodnoty a hodnotový systém člověka, pracovní život člověka (životní styl a cíle, volba povolání), medializace a reklama, konzultace s výchovným poradcem

5. Sexuální zdraví

Dospívání, věkové zvláštnosti, pohlavní hygiena, sexuální projevy chování

6. Společenské zdraví

Mezilidské vztahy - sociální role, emancipace, rodinné prostředí, zákon o rodině, kvalifikace lidských vztahů, morálka, spolupráce s lidmi, mezinárodní spolupráce, právní odpovědnost, úřad ombudsmana, lidská práva

Projekt: Propagace zdravého životního stylu

Předmět: Výchova ke zdraví - metodický plán pro 9. ročník

Obsah učiva

1. Sexuologie a sexualita

Osvěta a informace v oblasti sexuálního chování, pohlavní život člověka, pohlavní orientace

2. Anatomie pohlavních orgánů a jejich funkce

Základy dědičnosti, období dospívání, hygiena a zdravotní péče, sexuální orientace, mýty

3. Rozhodování v oblasti sexuálního chování

Právní zodpovědnost, volba partnera, zamilovanost, sexuální aktivity

4. Antikoncepce

Metody a vhodnost antikoncepce, plánované rodičovství, preventivní lékařská péče

5. Pohlavní choroby

Rizikové faktory, léčení, prevence

6. Těhotenství

Péče o matku a dítě, zákon o rodině, přerušení těhotenství, konflikty v mezilidských vztazích, manželská poradna, náhradní rodinná péče

7. Postoje k sexualitě a sexuálnímu chování

Trestní právo, kriminalita, pohlavní deviace, promiskuita, prostituce, vliv postojů víry a morálky, registrované partnerství, pornografie, mediální vliv-reklama, komerce, mezinárodní právo

Projekt: Beseda

Předmět Rodinná výchova, nyní používaný nový název Výchova ke zdraví, je vyučován na základních školách. Stále chybí dostatek odborné přípravy mladých lidí na manželský život a budoucí rodičovství. Výchova je považována za jakýsi druh osvěty, stejně jako osvěta zdravotní či dopravní.

Mladí lidé potom uvažují o své rodičovské roli jen jako o jistém druhu péče o základní potřeby dítěte, jako je jídlo, oděv, obydlí. Chybí zde sociální potřeby jako láska, úcta. K pedagogické přípravě mladých lidí na odpovědný přístup k výběru partnera, manželství a výchově vlastních dětí je nutno přistupovat komplexně a informace a nácviky předkládat a aplikovat v plné šíři tématu a problematiky. Sexuální výchova a výchova k rodičovství i partnerství v rámci předmětu Výchova ke zdraví se prolíná v sedmém, osmém a nejvíce v devátém ročníku. Cílem této výchovy je umění navázat kvalitní partnerský vztah. Umět používat znalosti týkající se zabezpečení základních potřeb rodiny. Pochopit co znamená funkční rodina, role v rodině, zodpovědnost v partnerském vztahu. Vztah k rodičovství, sexuální problematika, rodičovská a partnerská zodpovědnost, vyživovací povinnost, zdravý životní styl, vystříhání se rizikovému chování, právní vědomí v těchto oblastech.

Jednotlivá témata v metodickém plánu jsou smysluplně využita:

- Partnerské vztahy, modely sociálního chování v intimních vztazích
- Odpovědné sexuální chování, Sexuální deviace, Sexualita a prevence, Sexuální kriminalita
- Krizové situace v rodině, Zákon o rodině
- Reprodukční zdraví, Těhotenství, Předčasné ukončení těhotenství, Svobodná matka,
- Zneužívané, týrané a zanedbané dítě
- Antikoncepce

Konkrétní učitel pak koordinuje a organizuje činnosti v rámci sexuální výchovy a výchovy k rodičovství. Organizuje pořádání přednášek a besed se sexuologem, gynekologem a dalšími odborníky pracujícími v této oblasti. Všichni pedagogičtí pracovníci vedou mládež k zodpovědnému přístupu na sexuální život. Do výuky zařazují besedy na toto téma, individuální i skupinové rozhovory. Pedagogičtí pracovníci se účastní seminářů a vzdělávacích akcí, dle možností a aktuálních nabídek, vztahujících se k sexuální a rodinné výchově, aby si tak obohatili své vědomosti a dovednosti. V příloze č. 4 je zařazeno doporučení na tvorbu metodických listů pro výchovného poradce na střední škole v návaznosti na ŠVP-ZŠ.

3.2 Rodičovská výchova a hodnoty

Pro rodiče je důležité, aby si uvědomili své postoje a pocity vztahující se k otázkám výchovy k rodičovství, sexualitě a pozdějšímu manželství svých dětí. Měli by si uvědomit, co je pro ně osobně důležité a co z toho považují za nezbytně důležité pro své děti. Především v době, kdy děti dospívají, nastává období, kdy se mohou začít hodnoty a postoje rodičů a dětí značně lišit. Je to mnohdy velmi náročný úkol a není snadné se vyrovnat s tím, že vlastní děti mají jiné názory než jejich rodiče. Je také velice těžké dosáhnout shody nebo vzájemného akceptování a přitom nepotrhat křehké vztahy. Pokud by rodiče hovořili s jinými rodiči, zjistili by, že názory či pocity se mohou v mnoha oblastech hodně lišit. Stejně tak se mohou odlišovat i názory dětí. Vzájemná diskuse rozhodně obohatí pohled na tyto problémy. Je otázkou, nakolik by rodiče měli usilovat o předávání svých hodnot dětem a nakolik by měli trvat na tom, aby se děti jejich hodnotami řídily. Tato otázka se týká všech věcí ve výchově naší budoucí mladé generace. Pokud se rodiče snaží až příliš přesvědčovat své děti o správnosti svého pohledu na svět, například přílišným upevňováním své autority, důsledným odnímáním všeho, s čím nesouhlasí, trestáním a zákazy, je možné, že se jim to alespoň krátce podaří. Ovšem všude tam, kde je uplatňován příliš autoritativní přístup, dochází k tomu, že děti sice poslouchají, ale nevypěstují si svůj vlastní názor. Ideál předávaný v rodině vždy ideálem být nemusí, protože nutí mladé lidi ke stanoveným vzorcům chování, nutí je vyhybat se zkušenostem a nástrahám života, které by ho mohly ohrozit, a tak zužuje prostor pro vlastní aktivitu. Právě v období dospívání to může být velký problém. Takto vychovávaný jedinec vyrůstá v určitém skleníkovém efektu a stále je na někom závislý a není schopen si vytvořit vlastní názor či úsudek. Tím na kom je mladý člověk závislý, nemusejí být vždy jen rodiče, ale i volba nevhodného partnera či partnerky. Nezapomínejme, že v současné uspěchané době se vše velmi rychle mění a lpění na starých pravidlech a rodinných hodnotách může být spíše na škodu než ku prospěchu. Na druhou stranu existují rodiče, kteří se nesnaží vštěpovat svým dětem za každou cenu žádné hodnoty a ideály chování. Svě děti nechávají vyrůstat ve volnosti a nechávají na nich samotných, jaké hodnoty si vytvoří o správném chování a postojích. Tento způsob výchovy do jisté míry oslabuje pozici rodičů, ovšem vede ke schopnosti daleko samostatněji rozhodovat a hledat si vlastní způsoby řešení, názory a celkově tak životní cestu. Toto hledání nemusí být jednoduché. Tam, kde zcela chybí základní pravidla či směřování, je pro mladé lidi mnohem složitější si vytvořit vlastní vodítka, názory a postoje.

V krajních případech se stává, že dospívající bude hledat chybějící řád a nalezne ho ve skupině vyznávající extrémní názory nebo si neutvoří žádné morální a etické hodnoty. Zdá se tedy, že zlatá střední cesta je asi vhodným řešením, jak pro rodiče, tak pro jejich děti. Rodiče mají své hodnoty, dávají je dítěti najevo, ale zároveň mu od jistého věku ukazují celou škálu dalších možných pohledů na věc. A tím mu umožňují především utvoření vlastního názoru a akceptují tak důstojně dospívání svých dětí. Je pravděpodobné, že se děti spíše přikloní k hodnotám správným a celospolečensky uznávaným.

Jak již bylo v předešlém textu uvedeno, mezi rodiči a dospívajícími může docházet v oblasti hodnot ke sporům. V tomto období musíme být jako rodiče připraveni, že nás naše děti budou velmi kriticky hodnotit, včetně našich hodnot a postojů. Jedná se o přirozený proces dospívání a vytváření si vlastního vztahu ke světu, o přirozenou snahu odpoutat se od rodičů a najít si své místo. V ideálním případě by rodiče měli být schopni se svým dítětem o názorech a postojích mluvit, diskutovat a snažit se vysvětlit svá stanoviska. Ne ovšem metodou vynucovací a nařizovací. Mohlo by se stát, že mladý člověk by se tak mohl zcela distancovat od své rodiny a hledat útočiště a porozumění mimo domov. Pokud by byly zákazy jediným argumentem, musejí rodiče počítat s tím, že vzájemné vztahy mohou získat opravdu značné trhliny a dospívající budou tak své rodiče spíše respektovat než odsuzovat. Účinným způsobem předávání hodnot je vlastní příklad rodičů. Pokud mladí lidé vidí hezké, důstojné vztahy mezi svými rodiči, vzájemnou lásku a úctu, tak je to určitě ten nejlepší způsob předávání hodnot v procesu zvaném výchova. Na samém počátku života je malé dítě zcela odkázáno na péči svých rodičů, kteří mu jsou těmi nejochotnějšími ochránci. Podle kvality poskytované péče si malé dítě začíná vytvářet svoje první představy o svém okolí a lidech ve své nejintimnější blízkosti. Dítě v tomto věku nemá ještě vytvořenou osobnostní strukturu a tyto první dojmy se mu ukládají hluboko do nevědomí. V pozdějším věku budou přijímány myslí každého jedince vědomě, a jak dítě poroste, budou neustále revidovány a modifikovány. Když děti dospějí do předškolního a školního věku, jsou bezmocné a přisuzují svým rodičům vlastnosti, které jim dávají jistotu, že je rodiče ochrání. Tak je obvykle připisována rodičům všemohoucnost a vševědoucnost, která daleko přesahuje lidské schopnosti a možnosti. Jakmile začne dítě dospívat, uvědomuje si, že samo nabylo jisté síly a vědomosti a to jak v parametrech fyzických tak psychických, vědomostech i dovednostech.

„Adolescenti se tedy zpravidla cítí být chytřejší než jejich rodiče, avšak v hlubinách nevědomí stále číhá představa silného rodiče a ubohého bezbranného já“ (George H. Orvin, 2001, s. 42)

Tady si rodiče i jejich děti začínají uvědomovat první konflikt, se kterým se musí vyrovnat. Mladí lidé musí začít usilovat o rovnost pohledu na sebe a na své rodiče. A tak se může stát, že naše ratolesti spějí mílovými kroky k dospělosti a zvýšené odpovědnosti, mohou udělat něco, co přinutí jejich rodiče, aby opět nad nimi zvýšili kontrolu, a tak znovu posílí jejich ochrannářskou roli. V některých případech se nedokáže mladý člověk vymanit představám o svých rodičích a jejich všemohoucnosti. Jsou i rodiče, kteří tyto představy nevědomky podsouvají. Upevňují ve svých dětech pocit o jejich bezmocnosti. Z toho vyplývá, že mladý muž či mladá žena, kteří se nezbaví představy, že jsou vlastně bezradné děti, budou se jen obtížně vyrovnávat s požadavky, jež s sebou nese založení vlastní nové rodiny. Je velice obtížné pochopit, jak těžký úkol je postaven před mladou generaci, aby změnila svůj názor na rodiče. Proces demytologizace rodičů vede mladé lidi ke zdravějšímu a realističtějšímu vztahu. Proces emancipace adolescenta ohrožuje integritu rodiny. Rodičovství dospívajících dětí je velice obtížný stav v každé současné rodině. Pohled otce na dospívajícího syna plného elánu a nadšení a naopak pohled syna na otce, který je ve středním věku. Střední věk je obdobím, kdy se člověk snaží nabýt, nebo udržet rovnováhu ve svém životě. Je to čas k zamyšlení nad tím, kdo jsme, stejně tak jako nad tím, kým a čím se stáváme. Pro rodiče je pak představa dospívání jejich dětí velice bouřlivý čas, který může pohltit všechnu jejich energii. Matka dospívající dcery může mít nejen problémy v práci, ale musí se pomalu vyrovnávat i s podstatnými změnami, jež sebou přináší blížící se klimakterium. Začíná si uvědomovat blízký konec svého reprodukčního života. Rodiče si v této etapě života uvědomují, že už nehrají tak významnou roli v životě svých dětí. Jejich rodičovská úloha zůstává stále významnou a láskyplnou ke svým dětem. K porozumění mezi rodiči a dětmi potřebujeme především komunikovat, mít ujasněnou pozici rodičů a navzájem se respektovat a milovat jeden druhého. Proto je prvořadým úkolem rodičů komunikace s dětmi.

- **komunikace** - všichni členové v rodině by měli mít možnost navzájem si sdělovat a vyjadřovat své pocity a názory a být respektováni druhými
- **vedoucí role rodiče** - jasně a moudře rozděleny, v některých případech bude vůdcem matka a v jiných otec
- **disciplína** - platnost rodičovské autority, rodinu řídí rodiče – nikoliv děti

- **respekt k druhým** - rodiče musí dětem ukázat, co je respekt a úcta k druhým lidem, naučit své děti sebeúctě

- **milovat jeden druhého** - děti musí mít pocit, že jsou milovány a pro své rodiče něco znamenají, jinak hledají pochopení jinde a výsledkem je zoufalství a nenávisť k rodičům

Malý človíček, který nepřichází na svět jako „tabula rasa“, zcela nepopsaná, čistá deska, ale jako geneticky vybavený jedinec určitým temperamentem, který zdědil po svých rodičích a předcích. Mezi první a silnější typy můžeme přiřadit seskupení sangvinik a flegmatik a do druhé skupiny slabší a labilnější zařadíme spíše cholerika a melancholika. Rodiče by měli diagnostikovat a posoudit temperament vlastního dítěte z důvodu utváření budoucího charakteru. Mnozí z nás se domnívají, že s temperamentem se nedá nic dělat. Je to však velký omyl. Dobře vedenou výchovou se vše dá přiměřeně ovlivnit. Nezvládnou-li rodiče sami sebe v přítomnosti svých potomků, je potom zcela nemožné požadovat sebeovládání a sebekázeň od svých dětí. Člověk je tvor společenský, který se pohybuje současně v několika sociálních prostředích a musí tak se svým temperamentem umět zacházet. Vymlouvat se v tomto případě na genetiku je zcela nezodpovědné chování. Zralý rodič zachází s genetickými dispozicemi svého dítěte opatrně a uvážlivě. Dítě nemůže za to, že trpí například vrozenou trémou a plachostí. Rodič mu nesmí vyčítat tento problém, ale snažit se mu pomoci se vyrovnat. Trpělivost a laskavost i trocha pedagogického taktu je na prvním místě v získání sebedůvěry u dítěte. Rodiče by měli vysvětlit dětem, že toto chování odráží i míru jejich odpovědnosti za vlastní jednání a vystupování. Poukázat na velmi často se objevující jev: „Suveréni, kteří o sobě tvrdí, že v životě podobnými pocity ani v nejmenším netrpěli, bývají obvykle suverény pouze ve vlastních očích.“ (Smolová, 1990, s. 16)

Rodiče nemohou v dítěti budovat obrovskou sebejistotu a být nekritičtí, to by mohlo být ve své výchově natolik deformováno, že by se považovalo za výlučného jedince bez chyb, ale naopak také nemohou stále dítě srážet na kolena a nevěřit mu. A právě tady vstupuje do procesu výchovy rozvíjení osobnosti pod vlivem nadání, vloh, temperamentu a vrozených dispozic. Zásluhou rodičů je určitě rozvoj charakteru a upevňování morálně volných kvalit osobnosti dítěte. V naší společnosti se často setkáváme, že rodiče vychovávají dětského suveréna s ostrými lokty. Tito lidé brzy ztrácí soudnost a považují se za dokonalá stvoření.

Stávají se tak pro většinu lidí v okolí outsidersy, které málokdo uznává a má k nim bližší vztah. Propast mezi dítětem- suverénem a kolektivem se prohlubuje tím více, čím méně se u dítěte rozvíjí sociální složka inteligence, schopnost komunikace a společensky vhodného

chování. V mnohých rodinách očekávají rodiče naplnění svých vlastních nenaplněných aspirací, zatímco jejich dítě se počíná ubírat jiným směrem. Otec i matka jsou náhle nespokojeni a neuvědomují si, že ani oni nepřišli na svět jako géniové a spasitelé lidstva. Neexistují přece rody, kde přichází na svět jen samí nadprůměrní jedinci, a známe z historie, že mnoho vědců a schopných odborníků, kteří dosáhli vynikajících pracovních úspěchů, mívalo z některých vyučovacích předmětů velice špatné známky a netají se tím. Skutečností však zůstává, že v každodenním životě se často uplatní dítě, které mělo vysvědčení poměrně pestré. Známe-li dobře své dítě, víme jak postupovat a jednat ve výchově. Člověk je bytost biosociální. Se svým genetickým potenciálem se dostává do spleti mezilidských vztahů a situací, musí se umět orientovat, zaujímat postoje, někdy aktivní a jindy pasivní životní pozice. Jestliže se rodiče ve své výchově snaží mladému jedinci vtisknout moudrou rodinnou výchovu, jistý řád, umění pracovat a zacházet se svým temperamentem, tak se nemusí bát o osud svého potomka a o jeho zařazení do společnosti, dle níže uvedené temperamentové typologie dítěte.

1. Problematické (vzdorovité) dítě

Zařazeno jako dítě obtížně vychovatelné s charakteristickým negativním postojem k lidem. Velmi náladové, objevují se u něho časté záchvaty vzteku, málo spí a často pláče. Obecně je těžko přizpůsobitelné svému okolí. Výchova rodičů by se měla zaměřit na trpělivost a jasně vymezené hranice a důslednou kontrolu těchto hranic.

2. Bezproblémové (poddajné) dítě

Dítě je snadno vychovatelné, má pozitivní přístup k lidem, je velmi adaptabilní na nové situace. Veškeré biopsychosociální funkce probíhají bez problémů. Dítě bez problémů přijme pravidla výchovy.

3. Pomalu se přizpůsobující dítě

Nové situace jsou pro dítě zátěž a reaguje na ně pomalu, ve vztazích k lidem je plaché, ale celkový vývoj je příznivý s pomalejším tempem.

3. 3 Rodičovská kvalifikace, práva a povinnosti

Neustále přibývá rodičů, kteří si s výchovou svých dětí nevědí rady. Jsou natolik pohlcení osobními a profesními problémy, že pro své rodičovské snažení nemají žádnou koncepci. Není pochyb o tom, že prožitky našeho dětství a vzory chování našich rodičů, s nimiž se setkáváme v raném období své existence, zásadním způsobem spoluurčují celý náš příští život. Z tohoto pohledu hraje při formování lidské osobnosti mimořádně důležitou roli stav rodiny, do které se narodíme a způsob výchovy, jaké se nám dostane. Při hledání uspokojující výchovné koncepce má lidstvo za sebou dlouhou historii pokusů a omylů.

A vlastně dodnes lze na tomto poli najít varianty pohybující se od výchovy autoritářské, která láme dětskou osobnost požadavkem absolutní poslušnosti a fyzickými tresty, až k výchově moderní volné, kdy dítě při nedostatku vymezení hranic a přílišné rodičovské shovívavosti naopak tyranizuje své okolí. V současnosti se jako optimální razí trend výchovy takový, který usiluje o vyváženost mezi oběma výše zmíněnými protipóly. Patří k výzvám současného rodičovství nalézat rovnováhu mezi přísností a důsledností na jedné straně a vstřícností a laskavostí na straně druhé.

Mnozí odborníci na problematiku manželství a rodičovství se domnívají, že s rodičovstvím je tomu obdobně jako i s jinými životními rolemi. Někdo je rozený hudebník, jiný matematik a ještě jiný řemeslník. Stejně tak má někdo od přírody talent vést a vychovávat, zatímco jiný tápe a je neschopný rozlišit, co děti potřebují a co je naopak kazí. Ať už se nám té které dovednosti dostane v jakékoliv míře, vždy máme možnost zlepšovat se a pracovat na sobě. Také v případě rodičovství je možné průběžně se dovzdělávat a pátrat po úskalích, která mohou naše snažení oslabit nebo dokonce zmařit.

Jedním z nejdůležitějších období je první rok života dítěte, který je předznamenán těhotenstvím a porodem. Víme o důležitosti prenatálního života a o významu přirozených porodních a poporodních mechanismů, které na biologické bázi usnadňují matce a dítěti navázání tolik podstatné vzájemné vazby. Naši rodičovskou kvalifikaci postupně prověří také dvojí období vzdoru. To první se objevuje mezi druhým a třetím rokem života dítěte. Naše batole zkouší, kam až může. Pro rozvoj pocitu nezávislosti potřebuje od rodičů vlídné, ale přitom velmi důsledné vedení. Jen tak se naučí, že vlastní vůle je v pořádku, ale patří k ní ohleduplnost, schopnost přizpůsobit se a přiznat chybu, pokud se nezachováme dobře.

Obdobná pravidla platí i ve druhém období vzdoru, v období puberty. V této době se však od rodičů očekává ještě něco navíc, a totiž schopnost dopřát dospívajícímu novou kvalitu svobody a prostor pro sebevyjádření. V sociálním smyslu se právě nyní dítě od původní rodiny začíná oddělovat, aby ji v optimálním případě okolo dvacátého až pětadvacátého roku života opustilo jako samostatná a soběstačná osobnost.

Pokud není přítomna nějaká mozková dysfunkce, děti obvykle zlobí tím méně, čím intimnější je citová vazba mezi nimi a jejich rodiči. Čím více pozornosti se při výchově přikládá vzájemnému respektu a potřebám všech zúčastněných, tím menší mívá dítě pro zlobení důvody. Nicméně každé dítě někdy zazlobí a potřebuje být motivováno. Známe pravidla přiměřeného zacházení s odměnami a tresty. Mimořádně důležitá je příprava na soužití s opačným pohlavím a také výchova k rodičovství, která pokládá základy rodičovské kvalifikaci našich dětí. Buďme si vědomi toho, že nejvíce se od nás naši potomci naučí tím, jak nás denně pozorují. Nejvíce vychováváme, když zrovna vůbec nevychováme. Nejsnáze a nejhlouběji dětem vštěpujeme to, co sami žijeme. „Nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu je přechod k rodičovství. Je to zároveň patrně nejvýznamnější přechod v našem životaběhu a to, že máme anebo mohli bychom mít rozhodnutí o něm ve svých rukou, ho nečiní lehčím, spíše naopak.“ (Možný, 2002, s. 126)

Přínosy a oběti rodičovství

Mít děti, znamená rozhodnout o tom, že se mnoha jiného a třeba i velmi lákavého v životě vzdáme. Takže určitě k rodičovství patří i oběti. Protože rodičovství není jen závazek a povinnost, nýbrž především také výzva a veliký dar. Děti náš život jedinečným způsobem naplňují a napomáhají našemu vlastnímu lidskému zrání. Příchod dítěte na svět znamená tedy pro rodiče bohatou životní zkušenost, jednak radostnou, ale také zatěžkávací. Jak už bylo v předešlých kapitolách uvedeno, je to období náchylné ke konfliktům a krizím mezi manžely, budoucími rodiči. V mnoha statistikách se uvádí, že dnešní prvorozené děti mají v průměru o pět let starší rodiče, než tomu bylo ještě před 20 lety. Nynější společnost nabízí mnoho příležitostí při osobním vzdělávání, budování kariéry obou manželů, cestování a poznávání nových kultur a národů. Toto vše je považováno za životní úspěch, ale naproti tomu o mateřství se nikde nemluví. Je to jakási soukromá záležitost každé ženy. Jakmile se z ženy stane matka je okamžitě neatraktivní pro pracovní trh, je vystavována velkým tlakům při rozhodování, jak skloubit rodinu a zaměstnání. Tato mateřská role má opět dvě varianty pro každou ženu či otce. Ten rodič, který zůstane s dětmi doma po celou dobu mateřské a

rodičovské dovolené, je vystaven velkému riziku ztráty zaměstnání a nedostatku financí. Naopak ten rodič, který se bude chtít vrátit do zaměstnání dříve, může trpět pocitem viny, že neobstál jako dobrý rodič. Bohužel ani v této době neexistuje žádný správný návod. Každá rodina, každý rodič musí svou situaci individuálně zhodnotit a zvážit převažující pozitiva i negativa rodičovství. Jaké jsou tedy přínosy a naopak oběti dnešního rodičovství?

Kladné přínosy z psychologického hlediska:

- **rozvoj vztahů** - mateřství přináší nový radostný vztah s dítětem a dodává novou dimenzi ve vztahu k partnerovi, manželé se poznávají v nové roli rodiče a rodičovství je také základem pro vznik nových přátelství s dalšími rodinami, které mají malé děti
- **osobní naplnění** – rodičovství dodává pocit osobní hodnoty a naplnění smysluplnosti života, umožňuje poznat sama sebe i druhého partnera v roli otce a matky
- **pokračování rodu** – je to přesah další generace do budoucnosti

Oběti rodičovství:

- **kariéra** - zpomalení a přerušení kariéry matky, nebo otce na určitou dobu
- **finance** - velice často se objevují finanční problémy
- **osobní svoboda** – projeví se i nedostatek času na věci, které byly před příchodem dítěte samozřejmostí, změní se životní styl celé rodiny
- **manželský vztah** – častá vyčerpanost a emoční labilita každé ženy v sexuálním životě

Připomeňme si lidské potřeby dle amerického psychologa A. Maslowa, který je uspořádal do pěti skupin ve vývojovém pořadí. Níže umístěné potřeby musí být dostatečně uspokojovány, aby se mohly uplatnit potřeby vyšší úrovně. Hierarchie postupuje takto: mezi základní potřeby fyziologické, dále potřeby jistoty a bezpečí, potřeba někam patřit a být milován. Jsou-li tyto potřeby uspokojeny, vzroste zájem člověka na tom, aby měl pocit sebevědomí a sebeúcty, který úzce souvisí s ocenění druhými. Na vrcholu pyramidy stojí potřeby seberealizace. Rozhodnutí stát se rodičem a mít děti zhodnocuje každé člověka, znamená obdržet určitý sociální status jak pro muže, tak i pro ženu. Děti nás jako rodiče silně ovlivňují

a přináší nám netušené možnosti vnitřního růstu. Rodiče potřebují děti a děti zase rodiče. Rodiče by neměli zapomínat na umění rozlišovat důležité od nedůležitého. Jde bezesporu také o to, abychom jako rodiče měli moudrost a dokázali posoudit, co naše děti nejvíc potřebují pro správný vývoj.

Dnešní rodiče se mnohdy stávají dobrovolnými štvanci dobových představ o tom, co je nutno činit, abychom dětem dali dobrý start do života. Nejde o dokonalost, nýbrž o vědomí zodpovědnosti. Děti jsou bystří pozorovatelé a stejně jim nic neunikne. Spíše si připomínejme, že jsme to my rodiče, kdo jako hrnčír hlínu formuje dětskou osobnost. Je to obrovská zodpovědnost. Ne všechno je v naší moci, ale můžeme podle svého nejlepšího přesvědčení usilovat o to, aby rodina, kterou pro své děti vytváříme, byla v základních kamenech pevná. Chraňme své děti a neopomíjejme jejich potřeby. Tou největší je naše bezpodmínečná láska a hluboká spoluúčast na jejich vnitřním světě. A pokud si nejsme jisti, jak to s naším rodičovstvím vypadá, chvíli své děti pozorujme. Jsou to naše zrcadla a dávají nám přímou zpětnou vazbu.

Odkládání mateřství

Je fenoménem dnešní doby. Počet starších matek (termín označuje ženu rodící po dosažení věku 35 let) se rok od roku rapidně zvyšuje. Ženy, které odkládají své mateřství, mají většinou vyšší vzdělání, žijí a pracují ve městech. Jejich prvotním zájmem je vybudování kariéry, získání dobré profesní pozice a po tomto období začínají přemýšlet o mateřství. Pro mnohé ženy není pozdní rodičovství záležitostí osobního rozhodnutí, ale spíše výsledek daných okolností. Je zajímavé, že mladší matky prožívají přání mít dítě jako instinkt, zatímco starší matky popisují pocit připravenosti na dítě jako emocionální zralost či stabilitu, která následuje po dosažení ostatních životních cílů. Ženy v období střední dospělosti mají větší sebedůvěru, sebejistotu a narůstá u nich větší pocit autonomie. V tomto věku můžeme pozorovat i změny u mužů. Z tohoto hlediska jsou pak starší rodiče ve výhodě oproti mladším. Zralost starších manželů souvisí i s jejich schopnostmi. Bylo zjištěno, že starší matky se lépe vyrovnávají s předčasným porodem, s hyperaktivitou dítěte, umí lépe vyjadřovat dětem lásku a dovolí jim se vyvíjet v nezávislé bytosti. Liší se ve stylu interakce s dětmi. Starší matky jsou citlivější na projevy dětí, rychleji na ně reagují. Nejen v citovém projevu, ale i po stránce rozumové se prokázalo, že děti starších rodičů jsou na tom o něco lépe. Důvod není dosud jasný, ale existují hypotézy v tom smyslu, že starší matky na rozdíl od mladších více povzbuzují u svých dětí samostatnost a verbalizaci. „Jelikož je však

odkládané rodičovství již naprosto zřejmý sociálněpsychologický fenomén, má jeho další zkoumání dobrou perspektivu. U nás zatím není rozpracován obdobný výzkum psychologických aspektů pozdního mateřství a většina z mála existujících studií ve světě je retrospektivních,“ (Sobotková, 2001, s. 120)

Rodičovská práva a povinnosti

Rodičovství je nejen krásné poslání, ale i řada práv a povinností k dětem, které rodiče přivedli na svět, ale především morálních zásad rodičů a dětí a dalších členů rodiny navzájem. Rodiče odpovídají za všestranný vývoj svých dětí, což ve smyslu rodinného práva představuje odpovědnost za péči o osobu dítěte, zastupování v právních vztazích a správu jeho majetku. Podle zákona o rodině mají rodiče o dítě nejen osobně pečovat a vychovávat je, ale také pečovat o jeho výživu, dbát o přípravu na budoucí povolání a to vše do doby jeho dospělosti - zletilosti. Zákon o rodině předpokládá ze strany rodičů soustavnou a důkladnou péči o dítě. Dbát na jeho fyzický, duševní, citový a mravní vývoj, jakož to i ochranu jeho zájmů a umožnění vzdělání odpovídající jeho schopnostem.

Do práv rodičů patří i určení místa pobytu dítěte, které má zásadně bydlet se svými rodiči v harmonické domácnosti. Na druhé straně může dítě bydlet i u prarodičů, nebo jiných příbuzných. Rodiče jsou ti, kteří určují, zda jejich dítě bude navštěvovat jesle, mateřskou školu, družinu, nebo zda bude dojíždět na domov mládeže.

Rodiče i děti se mohou při výkonu svých práv a povinností dovolat pomoci státních orgánů. Rodiče jsou povinni použít při výchově vhodné a přiměřené prostředky a nesmí porušit duševní, nebo tělesnou integritu dítěte. Součástí této všestranné péče rodičů o dítě je i jeho výživa. Vyživovací povinnost trvá do doby, než je dítě schopno se samo uživit, přičemž oba rodiče mají zabezpečovat výživu svého dítěte podle svých schopností a možností. K uspokojování dalších potřeb patří též poskytnutí bydlení, ošacení, příprava na budoucí povolání, dále potřeby kulturní, sportovní a rekreační.

Každý občan České republiky má právo na vzdělání. Stát se podílí na krytí některých nákladů spojených se studiem dětí, ale i dávkami státní sociální podpory, a v případech nízkého příjmu rodiny i dávkami sociální péče. Rodiče mají vytvářet příznivé podmínky pro přípravu dítěte na vyučování, dbát na docházku dítěte do školy a zajímat se o školní prospěch. Po skončení povinné školní docházky mu podle jeho přání a schopností i tělesného a duševního stavu

vybrat další formu přípravy na budoucí povolání. Výchova dětí a péče o jejich zdárný vývoj je především právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však o děti chtějí nebo mohou starat. V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální řešení formu náhradní výchovy, o které vždy rozhoduje soud.

Podle právního řádu České republiky patří mezi formy náhradní výchovy:

- **Svěření dítěte do péče jiného občana než rodiče:** většinou okolnosti krátkodobého charakteru, hospitalizace rodičů, výkon trestu.
- **Pěstounská péče:** výchova dětí není u rodičů zajištěna, okresní úřad zajistí a zprostředkuje veškeré doklady pro jednání soudu, pěstoun se stává právním zástupcem dítěte v běžných věcech, tento druh pěstounské péče zaniká zletilostí dítěte.
- **Opatrovnictví:** situace, kdy oba rodiče nezletilého dítěte zemřou, nebo jsou zbaveni rodičovských práv a tuto situaci řeší soud ustanovením opatrovníka.
- **Osvojení:** náhradní výchova, kdy dítě získává i jméno osvojitele a vztahy k původní rodině zanikají.
- **Ústavní výchova:** k tomuto nařízení přistupuje soud až v případě, kdy není možná jiná forma náhradní rodinné péče. Ústavní zařízení jsou diferencována podle věku dítěte a jeho psychických i fyzických schopností.

Zaměříme-li svou pozornost do budoucnosti, je jistě obtížné spekulovat, zda se rodina bude stávat stále významnější sociální strukturou především z hlediska emocionálního a výchovného, vzhledem k celkovému snižování kvality mezilidských vztahů. Vývoj rodiny v čase, vlivy vícegeneračních rodinných vzorců, předávaných myšlenkových schémat, hodnot, rodinných pravidel – to všechno jsou stále prozkoumávané oblasti. Úloha rodičů je v každé společnosti právem nezastupitelná. Rodina má stmelovat, dávat klid, pohodu a citové zázemí dětem, i partnerům. Emocionální funkce rodiny je proto velice důležitá - tu člověku žádná instituce, než rodina nenahradí.

3.4 Partnerství a zodpovědné sexuální chování

Samotný pojem partnerství je velice komplikovaný a to vzhledem k velkému množství výkladů. Partnerským vztahem většinou mladí lidé vnímají takový vztah dvou jedinců opačného pohlaví, mezi nimiž je jistý druh sexuální komunikace. „Hlavním posláním výchovy k partnerství je připravit co nejlépe každého člena společnosti k blízkému, hlubokému a na citu založenému vztahu jedince k jedinci shodného nebo rozdílného pohlaví.“ (Janiš, 2008, s. 60) Zmiňovaný vztah prochází od prvních kontaktů, přes přátelství, kamarádství až k intimním kontaktům. Snahou celé společnosti je, aby tento kvalitní partnerský vztah přešel v určité době do vyššího stádia a to do instituce manželství. Ale ne vždy musí partnerský vztah vyústit v manželství. Mnozí mladí lidé a v poslední době jich stále více přibývá, považují takové soužití za rovnoprávné ve vztahu k již dříve zmiňované instituci manželské. Dokonce poslední výzkumy potvrdily hlavně to, že ve svazku partnerském se rodí daleko více dětí než v manželství. V předešlých letech bylo toto počínání mladých lidí velmi odsuzováno, hlavně to, že porodnost dětí byla větší před uzavřením manželství.

Spokojené partnerské soužití tvoří většinou základ budoucího spokojeného manželství a neoptimalnějšího prostředí, kde se může plně uplatnit rodičovství. Výchova k partnerství není dosud v odborné literatuře příliš teoreticky rozpracována. Dosud chybí vyspecifikování cíle, obsahu, ale i výběr metod, jak daného cíle dosáhnout. Přitom tento druh výchovy k partnerství hraje velkou a významnou roli v celé struktuře výchovy k manželství a k odpovědnému rodičovství. Výchova k partnerství kultivuje člověka v oblasti kvality vzájemných vztahů mezi mužem a ženou. V dnešní době můžeme pozorovat, že stále více dvojic dává přednost žít v relativně volném vztahu, ale s potencionální možností založení manželského svazku. Často se setkáváme s tvrzením mladých lidí: „manželství je pouze papír a formalita“ a nemá vliv na kvalitu vztahu. Domnívám se, že ale vůči svému okolí se jedná o významný signál pro okolí, které bude respektovat danou dvojici jako k sobě rovnou, se smyslem pro zodpovědnost ve vztahu ke společnosti, k budoucím vlastním dětem i k rodičům. Takový vztah je určitě okolím více respektován a považován než pouhé partnerství. Nesmíme zapomínat, že hlavním nositelem a garantem jak vnímají mladí lidé vztahy partnerské či manželské je stále v první řadě rodina, která má za úkol předávat etický základ a pochopení podstaty přirozeného poslání muže a ženy při realizaci manželství.

Pro budoucí život mladé generace je významné zvládnutí některých sexuálních rolí a chování. Je zřejmé, že chlapecký či dívčí způsob chování do jisté míry upevňují rodiče, učitelé a v neposlední řadě i samotné sociální prostředí. V tomto věku je to prostředí doma v rodině a po té ve škole. V tomto středoškolském prostředí je kladen důraz na pozorné chování k druhému pohlaví. K výrazným znakům v projevu dospívajících patří jednak uvolňování závislosti na rodičích a jednak vytváření vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví. Přátelství, které vychází ze vzájemné relativní shody názorů, zájmů a podobně, představuje kvalitativně vyšší stupeň než kamarádství. Naprostá většina vztahů prochází od prvních kontaktů, přes přátelství, kamarádství až k intimním kontaktům. Snahou je, aby partnerský vztah přešel v určitém časovém horizontu a na pozadí biologického, psychického a sociálního zrání do manželství. Budoucí soužití v manželství prochází určitými etapami, které třídí do několika fází ve své odborné publikaci Ivo Plaňava.

„Ve vztahu k mládeži a výchově k partnerství, manželství a rodičovství se jeví jako nejaktuálnější právě první fáze „předmanželské (s)párování“, které je ohraničeno zasnoubením a sňatkem.“ (Plaňava, 2000, s.143)

Předpokládáme-li, že většina partnerských vztahů zahrnuje v sobě i sexuální vztahy, pak období středoškolského vzdělávání předpokládá první sexuální aktivity, které mohou mít celoživotní dopady. Jedním z četných příkladů je zřejmý posun vývoje průměrného věku prvního sexuálního styku do nižšího věku. Tolerování předmanželského pohlavního styku ze strany rodičů je motivováno především snahou o snížení promiskuity a tím i zabránění dalšího šíření pohlavně přenosných nemocí, trestné činnosti spojené s uvolněnými sexuálními vztahy, negativními výchovnými dopady a podobně. V našich celospolečenských podmínkách je ve značné míře plně tolerován předmanželský pohlavní styk. V mnoha směrech je tolerován i ze strany samotných rodičů. Předmanželská zkušenost v oblasti sexu je širokou společností zcela běžně přijímána. Výjimku tvoří pouze určité skupiny společnosti. Většina odborníků se shoduje v tom, že předmanželská intimní zkušenost je významným činitelem pro následné soužití manželů. Jak již bylo jednou uvedeno, v naší společnosti existuje všeobecně poměrně velká tolerance k předmanželskému pohlavnímu styku ze strany rodičů. Proto je zapotřebí zabývat se přípravou žáků základních a středních škol na daný způsob života, exponovat v rámci výchovně-vzdělávacího procesu všechny přednosti, stejně tak jako i rizika takových vztahů a takového jednání. Stejně tak je zapotřebí prezentovat všechny možné varianty vzájemného soužití.

4. Empirická část

Cíl dotazníkového šetření

Cílem dotazníkového šetření v empirické části diplomové práce je zmapovat současné zdroje informací v oblasti výchovy k manželství a rodičovství u mladé generace, studentů středních škol. Autorka se zabývá zjišťováním názorů a postojů mladých lidí při vytváření partnerských vztahů a zakládání své první budoucí rodiny.

Metoda výzkumu

Zvolenou metodou výzkumu je kvantitativní metoda výzkumu, ve které bude použito dotazníkového šetření. Toto empirické šetření bude probíhat na středních školách pomocí anonymních dotazníků, obsahujících celkem dvacet otázek (viz příloha č. 1). Dotazníkové šetření bylo sestaveno z přípravné fáze, kdy byl vytvořen dotazník a po té realizační fáze, kdy probíhal sběr dat. Studenti byli osloveni v období měsíce leden 2012.

Výzkumný vzorek

Dotazníkové šetření bude probíhat na třech typech středních škol v Královéhradeckém kraji. První škola je zaměřena na podnikání a ekonomiku, druhá škola je z oblasti zdravotnictví a třetí škola je z oblasti ekologie a lesnictví. V těchto školách budou osloveni studenti posledního maturitního ročníku, věkové kategorie 18-20 let.

Tabulka č. 2 (**Dotazníková otázka č. 1**)

Oslovení respondenti děvčata a chlapci, celkový přehled

Oslovení respondenti	Absolutní počet	Procenta %
Děvčata	72	66,70
Chlapci	36	33,30
Celkem	108	100

Zdroj: vlastní analýza

Subjekty empirického šetření na téma: Současné pojetí výchovy k manželství a rodičovství jsou respondenti středních škol. Celkem bylo rozdáno a osloveno 130 respondentů ze tří škol. Vracených a vyplněných dotazníků bylo 108 kusů celkem. Nevyplněných prázdných dotazníků se vrátilo 22 kusů. Z celkového hlediska se dotazníkového šetření zúčastnilo 72 dívek (66,70 %) a 36 chlapců (33,30 %), to je 108 respondentů (100 %) celkem. Vzorek těchto respondentů není zcela dostačující na významné zobecnění, přesto může být výchozím podnětem a zároveň námětem pro práci výchovných poradců na středních školách v oblasti rodinné a sexuální výchovy.

Formulace kvalifikovaných předpokladů

KP-1)

Informovanost dnešní mladé generace o výchově k partnerství, manželství, rodičovství a též sexuální výchově převažuje nejvíce od vrstevníků

KP-2)

Oslovení respondenti přemýšlí v současné době o sňatku a založení rodiny až po dosažení 30 let věku

KP-3)

Respondenti z rozvedených výchozích rodin dávají raději přednost partnerství ze strachu před nedokonalým manželstvím

KP-4)

Pro současnou mladou ženu není možné skloubení úspěšné kariéry v zaměstnání a zároveň založení vlastní rodiny

4.1 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Tabulka č. 3

Dotazníková otázka č. 2) Kolik máte sourozenců?

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Jsem jedináček	6	5,56	12	11,11	18	16,67
Mám jednoho sourozence	26	24,07	34	31,48	60	55,56
Mám dva sourozence	4	3,70	20	18,52	24	22,22
Mám tři a více sourozenců	0	0,00	6	5,56	6	5,56
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Tato dotazníková otázka nám přibližuje, jak početné jsou rodiny současných respondentů. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že největší počet rodin, a to 60 rodin z celkového počtu respondentů 108 má 2 děti, tím se potvrdil nejčastější dvoudětný model rodiny a též jednoznačná preference mladých lidí mít ve své rodině dvě děti. Což je velmi dobré z důvodu výchovy dětí při jejich vzájemné interakci v rodině.

Následuje dalších 24 respondentů majících dva sourozence, to znamená, že rodinu tvoří tři děti a rodiče. Dnes se tedy pětičlenná rodina opět dostává do popředí. Nejméně rodin, pouze 6 z celkového počtu má 3 a více dětí. Rodin, kde mají jedno dítě – jedináčka, je z celkového počtu 108 dotazovaných pouze 18. Z tohoto průzkumu vyplývá, že v naší nynější populaci stále převažuje zlatá střední cesta a rodiče chtějí mít rodinu se dvěma dětmi. Což má velmi pozitivní vliv při výchově dětí. Celkově pochází nejvíce respondentů z modelu čtyřčlenné rodiny.

Tabulka č. 4

Dotazníková otázka č. 3) Z jaké původní rodiny pocházíte?

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Úplná rodina	26	24,07	58	53,70	84	77,78
Rozvedená rodina	10	9,26	8	7,41	18	16,67
Žiji s jedním rodičem	0	0,00	6	5,56	6	5,56
Jsem adoptován/a	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Mezi náročné životní situace patří zcela jistě rozvod rodičů, nebo ztráta jednoho z rodičů. Statistika rozvodovosti našich manželství je všeobecně známá, proto je velice příjemným zjištěním, že většina respondentů celkem 84 pochází z úplné nerozvedené rodiny. Potřeba emoční přináležitosti a lásky patří k základním lidským potřebám. Dobře fungující a existenčně silná rodina, do které se dítě narodí, je nenahraditelná pro celý budoucí život. Výzkum byl prováděn v menších městech východních Čech, kde je soudržnost rodin patrně větší než ve velkých městech. Z rozvedených rodin pochází pouze 18 respondentů. Dalším zjištěním je, že nikdo z respondentů není adoptován.

Posledních 6 respondentů žije jen s jedním rodičem. Nebylo zjišťováno, z jakého důvodu tomu tak je. Převážná většina rodin s jedním rodičem jsou osamělé matky, které mají děti z předešlého rozpadlého vztahu. I tato rodina může udržet pocit rodinné stability za vnější podpory prarodičů a okolního sociálního prostředí. Celkově pochází nejvíce dotazovaných respondentů z úplných nerozvedených rodin.

Tabulka č. 5

Dotazníková otázka č. 4) Rodiče rozhodují o všem důležitém společně

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	26	24,07	52	48,15	78	72,22
Nevyhraněný názor	0	0,00	6	5,56	6	5,56
Ne	10	9,26	14	12,96	24	22,22
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Odpovědi na dotazníkovou otázku číslo 4 byly opět velmi kladné. Což ukazuje na rovnoprávné rozhodování a vliv rodičů i velkou toleranci mezi partnery v každé z těchto rodin. Celkem 78 respondentů uvedlo, že jejich rodiče rozhodují o důležitých věcech v rodině společně. Je zřejmé, že rodinné vztahy, komunikace v rodině a celkové fungování rodičů je na velmi dobré úrovni.

Odpověď Ne uvedlo 24 respondentů. Zde je vidět typ rodin, kde převažuje nadvláda jednoho z rodičů. Určitá neústupnost a nadřazenost při vzájemném rozhodování, kterou si mladí lidé uvědomují.

Poslední odpověď Nevyhraněný názor uvedlo 6 respondentů. Z této odpovědi vyplývá, že situace v rodině je po každé jiná. Někdy rozhoduje otec, jindy matka a děti to vlastně ani nevnímají jako něco negativního.

Celkově převládá odpověď Ano, rodiče rozhodují o všem důležitém společně.

Tabulka č. 6

Dotazníková otázka č. 5) Hlavní slovo ve vaší rodině má vždy: Otec, Matka, Oba stejně

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Otec	18	16,67	38	35,19	56	51,85
Matka	18	16,67	24	22,22	42	38,89
Oba stejně	0	0,00	10	9,26	10	9,26
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

U této dotazníkové otázky můžeme vidět stále ještě převažující vliv a autoritu otců v rodinách. Nerovnoprávnost muže a ženy při rozhodování může vést k napětí, konfliktům a deformování dětí pro jejich budoucí život. Z průzkumu je vidět, že otec má hlavní slovo u 56 respondentů celkem. V takto patriarchální rodině může docházet k utlumení samostatnosti i kreativity dětí. Zajímavé je zjištění, že 38 děvčat potvrdilo autoritu otce a zbývajících 24 děvčat autoritu matky. Pouze 10 děvčat pocituje rozhodování na rovnoprávné úrovni mezi otcem a matkou. V poslední volbě, kdy rozhodují oba rodiče stejným způsobem, se potvrdilo, a to pouze u děvčat, že rozhodují oba rodiče stejným způsobem. Toto je ukázka demokratické rodiny respektující jednotlivé osobnosti v rodině a rovnoprávnost při rozhodování.

U odpovědí chlapců je otec i matka při společném rozhodování ve stejném poměru. U poslední odpovědi o tom, že rozhodují oba stejným dílem, je odpověď nulová.

Celkově převládá odpověď, hlavní slovo v rodině má vždy otec.

Tabulka č. 7

Dotazníková otázka č. 6) Jste zastánci teorie: Žena má být s dětmi doma a vzdát se své kariéry a muž se má postarat o zabezpečení rodiny (hlavně po finanční stránce)

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	20	18,52	14	12,96	34	31,48
Nevyhraněný názor	10	9,26	20	18,52	30	27,78
Ne	6	5,56	38	35,19	44	40,74
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Výpovědi respondentů o významu kariéry-zaměstnání a péči o rodinu, jejich vzájemné slučitelnosti jsou velice zajímavé. Nejprve chlapci a to 20 z celkového počtu 36 respondentů se domnívají, že žena má zůstat s dětmi doma a starat se o bezproblémový chod rodiny a výchovu dětí. Dalších 10 chlapců s tímto tvrzením nesouhlasí a je jim jedno, bude-li žena doma pečovat o rodinu či nikoliv. O své role se zřejmě podělí rovným dílem. Posledních 6 dotazovaných chlapců by do budoucna své manželce umožnilo pracovní postup v zaměstnání a sami by se podíleli na chodu rodiny a péči o děti.

Odpovědi u děvčat jsou zcela opačné. Z celkového počtu 72 děvčat se 38 z nich domnívá, že si bude budovat kariéru a dobré zaměstnání a tím zabezpečovat rodinu i po finanční stránce zrovna tak jako její muž. Pouze 14 děvčat by přijalo roli ženy v domácnosti a daly by tak přednost rodině před zaměstnáním a kariérou. U 20 děvčat z celkového počtu 72 je odpověď postaráni se o rodinu rovným dílem a skloubení jak rodinných tak pracovních povinností rozdělena mezi oba partnery.

Z celkového shrnutí vyplývá, že 44 respondentů se domnívá, že žena nemusí být nutně doma a vzdát se své kariéry, 34 respondentů se naopak domnívá, že ano a u 30 respondentů je jejich názor nevyhraněný. Celkově převládá odpověď Ne, žena i muž mají žít rovnoprávným životem.

Tabulka č. 8

Dotazníková otázka č. 11) Kde jsi získal/a nejvíce informací o sexuální výchově a též výchově k manželství a rodičovství?

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Od rodičů	4	3,70	22	20,37	26	24,07
Od kamarádů	2	1,85	20	18,52	22	20,37
Ze školy	20	18,52	24	22,22	44	40,74
Z literatury	8	7,41	0	0,00	8	7,41
Z internetu	2	1,85	2	1,85	4	3,70
Z médií	0	0,00	4	3,70	4	3,70
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

V dotazníkové otázce č. 11 je překvapivým zjištěním, že 44 respondentů se dovědělo nejvíce informací z této sledované oblasti ze školy. Na druhém místě je rodina, tedy informovanost od rodičů má celkem 26 respondentů. Na třetím místě následují informace od kamarádů a to celkem 22 respondentů. Pouze 8 respondentů čte odbornou literaturu. Poslední zůstává informovanost z médií a internetu a to pouze 4 a 4 respondenti.

U této otázky je patrné, jak velký vliv má na mladou generaci škola – škola základní, kde jsou tyto otázky probírány v již dříve zmíněném předmětu Rodinná výchova a Výchova ke zdraví. Na středních školách jsou tyto informace předávány formou náhodných besed s odborníky. Celkově převládá odpověď respondentů, informace mám získané ze školy.

Tabulka č. 9

Dotazníková otázka č. 8) Manželství je vždy nutno udržet kvůli dětem

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	6	5,56	18	16,67	24	22,22
Nevyhraněný názor	18	16,67	20	18,52	38	35,19
Ne	12	11,11	34	31,48	46	42,59
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Rozpad rodiny je krajním řešením manželské krize. U extrémně mladých partnerů dochází ke krizové situaci častěji vzhledem k jejich osobnostní nezralosti v mnohdy krátkém časovém intervalu. Touto problematikou se zabývá otázka č. 8, u které byla jednoznačně potvrzena odpověď Ne a to u 46 respondentů, kteří odmítají setrvávat v nefungujícím manželství kvůli dětem.

Odpověď Ano zvolilo 24 respondentů, kteří by se obětovali v takovém nefunkčním a neperspektivním vztahu setrvávat dále. Posledních 38 respondentů volilo odpověď Nevyhraněný názor. Nedokážou si ještě představit okolnosti a oběti takového vztahu.

U děvčat převažuje odpověď Ne oproti chlapcům 34:12, nevyhraněný názor je zhruba na stejné úrovni. U poslední odpovědi Ano by děvčata přinesla daleko větší oběti a odříkání v manželství oproti chlapcům, což je pro ženy-matky typické.

Celkově převládá odpověď Ne, manželství se nemusí uměle udržovat kvůli dětem.

Tabulka č. 10

Dotazníková otázka č. 9) Rozvod je pro všechny zúčastněné lepší než nefungující manželství a rodina

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	24	22,22	64	59,26	88	81,48
Nevyhraněný názor	8	7,41	4	3,70	12	11,11
Ne	4	3,70	4	3,70	8	7,41
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Z celkového počtu 108 dotazovaných respondentů se 88 domnívá, že nejlepším řešením v nefungující rodině je rozvod. Odpověď Ano potvrdilo 64 děvčat a 24 chlapců. Mladí lidé vstupují do manželství s určitým vzájemným očekáváním a založením rodiny s dětmi. Přestává-li tato očekávání rodina plnit, dochází tak k pocitům velkého zklamání, nespokojenosti a mnohdy pocitům podvedení mezi partnery. Radikální řešení nabízí rozvod.

Pouze 12 dotazovaných má na tuto situaci Nevyhraněný názor, neví, jestli by volili rozvod či nikoliv. Tento názor má 8 chlapců a 4 děvčata.

Posledních 8 respondentů se domnívá, že rozvod není tím správným řešením. Tuto odpověď volili 4 děvčata a 4 chlapci.

Nesmíme zapomínat, že ve zdravé funkční rodině rostou po celý životní běh jak rodiče, tak i děti. Vztahy mezi rodiči jako manžely, takové vztahy jsou předpokladem osobnostního růstu a pocitu naplnění společného života. Je zřejmé, že dysfunkční rodiny mají větší předpoklad k výchově více problémových dětí, z nichž se stanou problémoví dospělí, kteří opět budou mít více možností vytvořit dysfunkční rodiny. Celkově převládá odpověď Ano, rozvod je lepší.

Tabulka č. 11

Dotazníková otázka č. 10) Veřejné mínění nerozlišuje manželství od dlouhodobého partnerského vztahu

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	22	20,37	16	14,81	38	35,19
Nevyhraněný názor	10	9,26	34	31,48	44	40,74
Ne	4	3,70	22	20,37	26	24,07
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

U dotazníkové otázky č. 10 převládá odpověď nevyhraněný názor u 44 respondentů. Z celkového počtu 108 respondentů tuto odpověď zvolilo 34 děvčat a 10 chlapců. Dnešní mladá generace zřejmě opravdu nedělá rozdíl mezi partnerstvím a manželstvím. Je to soužití dvou partnerů na základě sexuální komunikace, které je volné a nelegalizované. Budoucí manželství berou jako jeden z vážných kroků ve svém životě. Snahou je, určitě ve většině případů tohoto partnerského soužití postupný přechod v budoucí manželství a postupné založení rodiny s dětmi.

Celkem 38 dotazovaných odpovědělo Ano, což znamená, že veřejné mínění nerozlišuje od dlouhodobého partnerství a manželství. Odpověď Ano zvolilo 22 chlapců a 16 děvčat. Hlavním motivem stále zůstává jakási volnost partnerů, která je většinou omezena až narozením neplánovaného dítěte. Nesmíme zapomínat, že spokojené partnerské soužití tvoří základ i spokojeného manželství.

V poslední možnosti volilo odpověď Ne 26 dotazovaných. Celkem 22 děvčat a 4 chlapci se domnívají, že tyto dva pojmy partnerství a manželství by se měly rozlišovat. Závěrem lze říci, že stálé partnerské soužití je jedna z veleoblíbených forem společného života. Celkově převládá odpověď Nevýhraněný názor, partnerství a manželství se nerozlišuje.

Tabulka č. 12

Dotazníková otázka č. 7) Moje původní rodina mi dala užitečné rady, informace a dobrý základ do života

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	32	29,63	62	57,41	94	87,04
Nevyhraněný názor	4	3,70	6	5,56	10	9,26
Ne	0	0,00	4	3,70	4	3,70
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Z dotazníkové otázky č. 7 vyplývá velmi kladné hodnocení na působení a vliv rodiny v oblasti získaných informací o rodičovství, mateřství a partnerství i budoucím zakládání rodiny. Celkem 94 respondentů odpovědělo Ano, přesněji 32 chlapců z celkového počtu 36 a 62 děvčat z počtu 72 celkem. Tuto odpověď musíme hodnotit velmi pozitivně, protože rodina má určitě vytvářet základní hodnoty, které se uplatní v budoucím chování mladé generace. Do těchto hodnot určitě patří zodpovědnost, úcta k životu a důvěra, která se postupně vyvíjí ve vztazích mezi lidmi.

Druhou variantu Nevýhraněný názor uvedlo pouze 10 dotazovaných a odpověď Ne zvolili 4 respondenti. U těchto dotazovaných zřejmě rodina dost dobře nefunguje, vážne zde komunikace a pocit důvěry. Rodiče jsou ti, kteří mají jedinečnou příležitost předat svým dětem sami na sobě, jak správně se chovat jeden k druhému v intimním vztahu v duchu vzájemné pomoci a úcty.

Celkově převládá odpověď Ano, rodina mi dala dobré informace a základ do života.

Tabulka č. 13

Dotazníková otázka č. 12) Je v dnešní době nutné používat antikoncepci, uveď svůj názor?

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	32	29,63	68	62,96	100	92,59
Nevyhraněný názor	2	1,85	0	0,00	2	1,85
Ne	2	1,85	4	3,70	6	5,56
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Dotazníková otázka č. 12 nám přiblížila názor mladých lidí na používání antikoncepce. Ze 108 dotazovaných zvolilo odpověď Ano 100 respondentů. Je dobře, že mladí lidé chápou, že očekávané a plánované dítě má mnohem lepší podmínky pro svůj další vývoj, než dítě nechtěné a neplánované. Na daném a společensky žádoucím trendu se ovšem podílí celá řada faktorů. Mezi ně patří určitě jednodušší dostupnost antikoncepce, sexuální osvěta a zodpovědnější chování zejména u mladých lidí jak můžeme vidět v této dotazníkové otázce.

Odpověď Nevyhraněný názor zvolili pouze 2 respondenti. Domnívám se, že tito dva respondenti nemají ještě sexuální zkušenosti.

Odpověď Ne zvolilo 6 respondentů. Tato odpověď je zřejmě ovlivněna rodinnou výchovou, mnohdy nábožensky podloženou, nebo neinformovaností v dané sexuální oblasti. Realizace sexuální výchovy je nedílná součást lidského života a podílí se na partnerském soužití a na překonání četných tabu.

Celkově převládá odpověď Ano, antikoncepci je nutné používat.

Tabulka č. 14

Dotazníková otázka č. 13) Měl/a bys zájem o výuku odborného předmětu, nebo zařazení přednášek a besed obsahujících témata: manželství, rodičovství a lidská sexualita i na střední škole?

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	30	27,78	40	37,04	70	64,81
Nevyhraněný názor	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Ne	6	5,56	32	29,63	38	35,19
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

V teoretické části práce autorka objasnila výuku předmětu Rodinná výchova a Výchova ke zdraví, která probíhá pouze na základních školách. V této dotazníkové otázce č. 13 bylo zjištěno, že celkem 70 respondentů ze 108 dotazovaných by uvítalo nějakou formu přednášek či besed na toto téma. Z této odpovědi můžeme pozorovat, že mladým lidem nejsou tyto informace lhostejné ba naopak, chtěli by se dozvědět něco více.

Kvalita populační výchovy, sexuální výchovy a výchovy k mezilidským vztahům a soužití mezi partnery i příprava na manželský a rodinný život je určována spíše iniciativou pokrokových pedagogů a nadšenců, kteří ji zařazují do výuky na středních školách. Vzniká tak často rozpor mezi legislativou a praxí, který je ovlivňován na jedné straně školními osnovami a na druhé motivací učitelů v předávání nových moderních poznatků.

Nevyhraněný názor neměl nikdo z dotazovaných a odpověď Ne zvolilo 38 respondentů ze 108 dotazovaných. Ti jsou spokojeni se svými znalostmi ze základní školy a netouží po dalších poznatcích.

Celkově převládá odpověď Ano, mám zájem o výuku těchto témat i na střední škole.

Tabulka č. 15

Dotazníková otázka č. 14) Sňatek a manželství je zbytečný závazek, mohu si pořídit děti i s partnerem

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	4	3,70	36	33,33	40	37,04
Nevyhraněný názor	12	11,11	14	12,96	36	33,33
Ne	20	18,52	22	20,37	42	38,89
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

U dotazníkové otázky číslo 14 je pozoruhodné, že odpovědi respondentů jsou vcelku vyrovnané. Odpověď Ano zvolilo celkem 40 respondentů. Z tohoto počtu byli 4 chlapci a 36 děvčat. To svědčí o tom, že pro tyto chlapce a děvčata není sňatek tak podstatný a chtějí žít v partnerském soužití před možným založením své první rodiny.

Druhou volbu Nevýhraněný názor zvolilo 36 respondentů z toho 12 chlapců a 14 děvčat. Těmto mladým lidem nezáleží na tom, jsou-li v manželském či v partnerském svazku a děti si mohou pořídit v první i v druhé variantě.

Třetí možnost Ne zvolilo nejvíce a to 42 respondentů z toho 22 děvčat a 20 chlapců. Tito respondenti se naopak domnívají, že sňatek je důležitý rituální obřad a děti by se měly narodit do předem připravené rodiny.

Celkově převládá odpověď Ne. Sňatek a manželství nejsou zbytečný závazek. Lepší je uzavřít sňatek před narozením dětí.

Tabulka č. 16

Dotazníková otázka č. 15) Životní podmínky pro založení rodiny v ČR považují celkově jako dobré

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	8	7,41	30	27,78	38	35,19
Nevyhraněný názor	4	3,70	10	9,26	14	12,96
Ne	24	22,22	32	29,63	56	51,85
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Dotazníková otázka č. 15 se zabývá vyhovujícími životními podmínkami nezbytnými pro založení rodiny. Nejvíce respondentů volilo odpověď Ne a to celkem 56 z toho 32 děvčat a 24 chlapců. Většina dotazovaných se domnívá, že podmínky v naší zemi nejsou dobré a budou pocítovat velkou zodpovědnost při zakládání své rodiny.

Druhou volbu Nevýhraněný názor zvolilo pouze 14 dotazovaných z toho 10 děvčat a 4 chlapci. Tito respondenti se ještě zřejmě nezabývají a ani nepřemýšlí o budoucnosti a zakládání své rodiny.

Poslední variantu Ano volilo 38 respondentů z toho 30 děvčat a 8 chlapců. Tito respondenti jsou spokojeni s životními podmínkami a nemají strach ze založení rodiny.

Celkově převládá odpověď Ne, nejsou zde dobré podmínky na založení rodiny.

Tabulka č. 17

Dotazníková otázka č. 16) Má původní rozvedená rodina vliv na uzavírání manželství u svých dětí?

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	18	16,67	46	42,59	64	59,26
Nevyhraněný názor	14	12,96	12	11,11	26	24,07
Ne	4	3,70	14	12,96	18	16,67
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Na dotazníkovou otázku č. 17 má-li původní rozvedená rodina vliv na budoucí uzavírání manželství, odpovědělo 64 dotazovaných z celkových 108 dotazovaných Ano. Odpovědi byly od 46 děvčat a 18 chlapců. Předpokládá se, že tito dotazovaní pochází buď z rozvedených rodin, nebo mají ve svém okolí špatné zkušenosti s neúplnými a nefunkčními rodinami, které byly poznamenány rozvodem rodičů.

Volbu Nevyhraněný názor zvolilo 26 dotazovaných z toho 12 děvčat a 14 chlapců. Tito dotazovaní nemají buď žádnou zkušenost s rozvodem ve své původní rodině, nebo ano, ale rozvod rodičů proběhl tak v poklidné atmosféře, že jejich rodinu nenarušil.

Poslední možnost Ne zvolilo 18 dotazovaných z toho 14 děvčat a pouze 4 chlapci. U této možnosti dotazovaní kategoricky zamítli jakékoliv ovlivňování chodu rodiny rozvádějícími se rodiči. Celkově převládá odpověď Ano, rozvedená rodina má vliv na budoucí uzavírání manželství.

Tabulka č. 18

Dotazníková otázka č. 17) Péče matky je pro malé dítě rozhodně lepší než péče otce

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	10	9,26	34	31,48	44	40,74
Nevyhraněný názor	20	18,52	22	20,37	42	38,89
Ne	6	5,56	16	14,81	22	20,37
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

U dotazníkové otázky č. 17, je-li lepší péče matky či otce u malého dítěte, odpověděli dotazovaní takto: Nejvíce dotazovaných zvolilo odpověď Ano 44 celkem z toho 34 děvčat a 10 chlapců se domnívá, že je určitě lepší péče matky.

Volbu Nevyhraněný názor zvolilo 42 respondentů z toho 22 děvčat a 20 chlapců. Tito respondenti nevidí rozdíl mezi péčí matky či otce. Předpokládají, že se o své dítě dobře postarají oba dva rodiče stejným dílem.

Třetí variantu odpověď Ne zvolilo pouze 22 dotazovaných z toho 16 děvčat a 6 chlapců. Tato skupina, která upřednostnila odpověď Ne, má větší důvěru v péči otce, nebo v oba rodiče stejně.

Celkově převládá odpověď Ano, péče matky je rozhodně lepší.

Tabulka č. 19

Dotazníková otázka č. 18) Klasická manželská rodina (otec + matka) má ve společnosti nezastupitelné místo

Možnosti	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ano	32	29,63	54	50,00	86	79,63
Nevyhraněný názor	4	3,70	14	12,96	18	16,67
Ne	0	0,00	4	3,70	4	3,70
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Dotazníková otázka č. 18 je zaměřena na klasickou manželskou rodinu a její místo ve společnosti. Převážná většina dotazovaných a to 86 ze 108 dotazovaných respondentů odpovědělo Ano. Je patrné, že model této klasické rodiny je stále na prvním místě. Role a fungování rodičů, rodinná interakce a sociální vazby v rodině mají stále nezastupitelné místo mezi lidmi a v celé lidské společnosti.

Druhou variantu Nevýhraněný názor zvolilo 18 dotazovaných a to 14 děvčat a pouze 4 chlapci. Domnívám se, že tuto volbu upřednostnili chlapci a děvčata, kteří žijí s jedním rodičem ve spokojené rodině a nepocítují žádné sociální nedostatky.

Poslední variantu, odpověď Ne, zvolila pouze 4 děvčata. I zde se naskýtá možnost jako u předešlého hodnocení.

Celkově převládá odpověď Ano, klasická rodina má ve společnosti nezastupitelné místo

Tabulka č. 20

Dotazníková otázka č. 19) V kolika letech považujete za nejvhodnější uzavřít manželství (přibližně)

Věk	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Ve 20 letech	0	0,00	0	0,00	0	0,00
V 25 letech	20	18,52	48	44,44	68	62,96
Ve 30 letech	16	14,81	22	20,37	38	35,19
Po 30 roku	0	0,00	2	1,85	2	1,85
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

Tato otázka č. 19 zjišťuje, názoru u mladých lidí, kdy je nejvhodnější období pro uzavření sňatku. Nejvíce dotazovaných odpovědělo, že v 25 letech a to 68 z celkově dotazovaných 108 respondentů. Sňatek by tak uzavřelo 48 děvčat a 20 chlapců. Zde vidíme, že hranice sňatečnosti se nám stále více posouvá do pozdějšího věku.

Dalších 38 respondentů by uzavřelo sňatek ve 30 letech a to 22 děvčat a 16 chlapců. Mladí lidé studují a cestují po světě. Když se vrátí domů, zjišťují, že mají nedostatek financí na drahé bydlení a mnohdy chybí i pracovní příležitosti.

Po 30 roku by sňatek uzavřela pouze 2 děvčata.

Celkově převládá odpověď o uzavření sňatku ve 25 letech.

Tabulka č. 21

Dotazníková otázka č. 20) Kolik dětí plánujete v budoucím manželství?

Počet dětí	Chlapci	%	Děvčata	%	Celkem	%
Pouze 1 dítě	14	12,96	8	7,41	22	20,37
Určitě 2 děti	22	20,37	58	53,70	80	74,07
3 a více dětí	0	0,00	6	5,56	6	5,56
Nechci žádné dítě	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	36	33,33	72	66,67	108	100,00

Zdroj: vlastní analýza

U této dotazníkové otázky o počtu dětí v budoucím manželství, převládla odpověď 2 děti u 80 dotazovaných a to u 58 děvčat a u 22 chlapců. Tito dotazovaní by rádi založili klasickou čtyřčlennou rodinu. Pouze jedno dítě si přeje 22 dotazovaných z toho 8 děvčat a 14 chlapců. Nejméně dotazovaných o to celkem 6 si přeje 3 a více dětí. Velmi příznivá je poslední odpověď ohledně bezdětného manželství. Ani jeden oslovený respondent si nepřeje bezdětnou rodinu. Mateřství a rodičovství je obecně očekávanou součástí životního běhu člověka, jeho naplní a životním úkolem každého z nás.

Celkově převládá odpověď: Chci určitě 2 děti.

4.2 Analýza výsledků výzkumu

Dotazníkové otázky směřující ke kvalifikovaným předpokladům:

KP-1) otázky: 7, 11, 13

KP-2) otázky: 15, 19, 20

KP-3) otázky: 9, 10, 14, 16, 18

KP-4) otázky: 6, 8, 12, 17

Otázky zjišťující pevná data: 1, 2, 3

Volné otázky: 4, 5

Vyhodnocení kvalifikovaných předpokladů a jejich zdůvodnění

KP-1)

Informovanost dnešní mladé generace o výchově k partnerství, manželství, rodičovství a též sexuální výchově převažuje nejvíce od vrstevníků

Zdůvodnění:

Domnívám se, že v tomto období dospívání všichni mladí lidé touží po informacích z dané oblasti. Existují určité rozdíly mezi potřebami a zájmy dívek a chlapců. Záleží na povaze a temperamentu každého jedince, od koho se tyto informace chce dozvědět. Spolužáci a kamarádi jsou těmi nejbližšími a nejvíce vítanými informátory v oblasti lidské sexuality. Přístup rodičů, emoční klima v rodině má sice velký formativní vliv na jejich děti, ale většina z nich upřednostňuje příjem informací od vrstevníků, i když ne vždy se jedná o ty správné informace.

KP-1) Kvalifikovaný předpoklad se nepotvrdil

KP-2)

Oslovení respondenti přemýšlí v současné době o sňatku a založení rodiny až po dosažení 30 let věku

Zdůvodnění:

Předpokládám, že u chlapců určitě nebude založení rodiny stát na prvním místě po skončení studií. Budou chtít cestovat a poznávat, později si nalézt dobrou pracovní pozici a teprve potom si založit svojí vlastní rodinu. U děvčat se věk na založení rodiny oproti chlapcům trochu sníží, ale nebudou spěchat do manželství z obdobných důvodů. Mnoho žen odkládá narození prvního dítěte až do věku po třicítce a nepochybně pro to mají spoustu rozumných důvodů. Děti by měly přijít do co nejlepších hmotných podmínek v době, kdy jsou na ně rodiče emocionálně připraveni.

KP-2) Kvalifikovaný předpoklad se nepotvrdil

KP-3)

Respondenti z rozvedených výchozích rodin dávají raději přednost partnerství ze strachu před nedokonalým manželstvím

Zdůvodnění:

Rozpad rodiny je krajním řešením dlouhodobé partnerské krize. Je provázen předrozvodovou krizí a může končit až agresivním chováním obou partnerů. Končí porozvodovou adaptací a tvořením nových vztahů. Kdo z dětí si těmito obdobími ve své výchozí rodině prošel, tak je většinou ovlivněn do budoucna při vytváření vlastní nové vlastní rodiny. Se založením své vlastní rodiny tak nespěchá z obavy možného selhání jako jeho rodiče.

KP-3) Kvalifikovaný předpoklad se potvrdil

KP-4)

Pro současnou mladou ženu není možné skloubení úspěšné kariéry v zaměstnání a zároveň založení vlastní rodiny

Zdůvodnění:

Domnívám se, že budování osobní kariéry v zaměstnání a péče o rodinu není dost dobře možná. V současném světě jsou ženy nuceny většinou volit jednu z cest. Budovat kariéru, nebo zakládat rodinu. Žena, která se rozhodne skloubit oba tyto životní cíle dohromady, je nucena překonávat mnohé překážky. Jednou z možností, jak tyto překážky řešit, je vyjednávání v rámci partnerského páru, kde mohou být role muže a ženy obráceny: - muž se stará o děti a domácnost a jeho práce je méně významná a žena buduje kariéru a zároveň je hlavní živitelkou rodiny.

KP-4) Kvalifikovaný předpoklad se nepotvrdil

4.3 Závěr výzkumu

Předkládané dotazníkové šetření se zabývá současnými postoji a názory mladé generace, studentů středních škol na téma: pojetí výchovy k manželství a rodičovství. Záměrem této práce je prezentovat údaje a výsledky získané dotazníkovým šetřením na středních školách v regionu východních Čech.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 72 dívek a 36 chlapců průměrného věku 18-20 let v posledním maturitním ročníku.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že většina dotazovaných pochází z úplné nerozvedené rodiny, celkem 84 dotazovaných ze 108 respondentů. Většina a to 60 dotazovaných má jednoho sourozence. Tito dotazovaní žijí v klasickém čtyřčlenném rodinném modelu, který je ve zdejších podmínkách nejobvyklejší. Dalším pozitivním zjištěním je, že rodiče v těchto rodinách rozhodují o všech důležitých věcech společně a žijí tedy v dobře fungujícím vztahu. U 56 dotazovaných se ukázalo, že větší vliv v rodině má otec, pocítují to zejména děvčata. Dalším zjištěním je vytyčený cíl mladé generace žít v rovnoprávném vztahu ve své budoucí rodině, kdy oba budoucí mladí partneři by měli pečovat o rodinu stejným dílem a věnovat se zaměstnání i kariéře a péči o děti oba stejným způsobem. Pouze menší část dotazovaných se domnívá, že žena má zůstat doma, více se věnovat rodině a dětem. Velmi kladně musíme ohodnotit působení prvotní rodiny v oblasti poskytovaných informací o rodičovství a budoucím zakládání rodiny. Celkem 94 respondentů odpovědělo, že nejvíce informací, dobrých rad a základ do života mají ze své prvotní rodiny. Zde je vidět nenahraditelnost důvěry v rodině a dobrých vztahů rodičů a dětí navzájem. V dotazníkové otázce ohledně sexuální výchovy mají nejvíce informací ze školy a po té od rodičů. Většina a to 46 respondentů se shodlo na nesmyslnosti udržování nefungujícího manželství kvůli dětem. Zvolili by cestu rozvodu a to celých 88 respondentů ze 108 dotazovaných. Domnívají se, že lidé nerozlišují v dnešní době dlouhodobý partnerský vztah a manželství. Ve většině případů jde o postupný přechod z onoho volného soužití do trvalého partnerského svazku, zákonem podloženého manželství.

Je velmi pozitivním zjištěním názor mladých lidí na používání antikoncepce. Ze 108 dotazovaných zvolilo odpověď o této nutnosti 100 respondentů. Je dobře, že mladí lidé chápou, že očekávané a plánované dítě má mnohem lepší podmínky pro svůj další vývoj. Mladým lidem nejsou lhostejné jakékoliv informace z oblasti manželství, rodičovství a lidské sexuality, které jsou probírány doma s rodiči a na základní škole. Proto 70 respondentů

projevilo další zájem o přednášky či besedy na toto téma i na střední škole. Tito dotazovaní respondenti se domnívají, že sňatek a manželství není jen zbytečný závazek a děti by se měly narodit do předem budované rodiny. I když v následující otázce se většina respondentů vyjádřila k nevyhovujícím podmínkám v této zemi pro založení rodiny pro mladé lidi. Většina z nich pociťuje, že je odkázána na pomoc rodičů.

U otázky rozvodovosti a s tím spojených problémů dopadajících na děti v rozvádějící se rodině, můžeme zaznamenat názor, že původní rozvedená rodina určitě do budoucna ovlivní chování a jednání svých dětí při výběru partnera a při rozhodování o sňatku a uzavření manželství. Dotazovaní respondenti se domnívají, že při výchově a péči o dítě má větší vliv matka. Toto tvrzení pramení už z historie, kdy žena většinou zůstávala s dětmi doma a do zaměstnání docházel převážně muž, který byl oficiálně živitelem rodiny. Z dotazníkových otázek je vidět, že role klasické manželské rodiny tvořené otcem a matkou má nezastupitelnou úlohu v naší společnosti. Pro většinu dotazovaných respondentů a to celkem 68 je nejvhodnější doba na uzavření manželství přibližně ve 25 letech věku. K manželství neodmyslitelně patří narození dětí. Celkem 80 respondentů uvedlo, že určitě chtějí mít dvě děti a tím klasický čtyřčlenný model rodiny a ani jeden respondent nechce rodinu bez dětí, což je velmi pozitivní myšlení u mladé generace.

Každý člověk žije a vyrůstá v nějaké rodině, zažívá rozličné situace, které jsou základem pro další život. Naše prvotní rodina je pro nás důležitá po celý život a každý mladý člověk si uvědomuje, že být perfektním rodičem není jednoduché a nelze se to naučit. Cílem každé rodiny je vytvoření vřelého domova a soudržné rodiny.

5. Závěr

Hodnota rodiny a rodičovství si uchovává své prioritní postavení. Lidé staví rodinu na přední místo svého hodnotového žebříčku a velká většina nachází v partnerství a pozdějším rodičovství svůj důležitý smysl života, i když přibývá lidí celoživotně bezdětných a žijících také bez životního partnera, což způsobují narušené sociální vztahy a mnohdy špatné ekonomické podmínky. Mladí rodiče sice chtějí ve své nově založené rodině používat totožné výchovné prostředky a postupy při výchově jako jejich rodiče a prarodiče, ale ve skutečnosti jsou nuceni vlivem změn ve společnosti tyto metody měnit. Doba, ve které vyrůstaly naše babičky a maminky, je nenávratně pryč. Výhodou dnešní společnosti je dostatek informací, které můžeme předávat našim dětem, využívat je při výchově a budování mezilidských vztahů. Každý člověk je individualita zasazená do určitého rodinného prostředí, ve kterém dochází k vzájemné interakci a přebírání různých vzorců chování. Od toho se odvíjí chování dětí - budoucích generací, tak jeho okolí, rodičů i prarodičů. Dosáhnout dokonalosti v partnerství, později manželství a následně v rodičovství je snem každého člověka, ale ne všem se tento cíl zdaří dokonale.

Společenské podmínky, se kterými se každý člověk setkává již od dětství a vědomě je začíná brát v úvahu při svém dospívání, mají velký vliv na partnerské a rodičovské plány. Zvnějšku tyto podmínky intervenují do lidského života a chování každého jedince odlišným způsobem a ovlivňují vztahy mezi partnery a uvnitř rodin. Vyrůstá míra vlastní odpovědnosti za sebe a vlastní rodinu, ale často také nespokojenost s vnějšími podmínkami pro rodinný život. Honba za vzděláním, která je nynější společností preferována na prvním místě oddaluje zakládání rodin a narození dětí. Dosáhne-li žena vysokého vzdělání, odmítá být s dětmi doma a touží budovat svou kariéru, snižuje se tak její závislost na partnerovi hlavně po finanční stránce, ale tím se zvyšují nároky na sladění rodinných a profesních zájmů. V dotazníkovém šetření jsou tyto situace dopodrobna zmapovány a vidíme je dobře na odpovědích jednotlivých respondentů. Toto tržní prostředí zvyšuje nároky na pracovní čas, často na úkor času pro rodinu a výchovu dětí. Ekonomická situace komplikuje zakládání rodin a mladí lidé považují vlastní byt za jednu ze základních podmínek pro založení rodiny, proto v dotazníkovém šetření vyplynulo, že ekonomická situace a životní podmínky pro založení rodiny nejsou dobré. Častým jevem se stává narůstající spotřební orientace a zaměřenost na životní úroveň rodiny oproti duchovním rodinným hodnotám a poutům, které byly v minulých letech silnější. Výsledkem působení těchto novodobých faktorů jsou změny fungování rodin a vytváření mimomanželských volnějších svazků. Význam tradiční rodiny se celkově snižuje ve prospěch

různých forem partnerského soužití. K základním zjištěním patří, že na jedné straně chtějí být mladí lidé volní a svobodní v práci a rozhodování a žít tak v partnerském soužití, ale na druhé straně stále navzdory výše uvedeným kulturním proměnám ve společnosti si rodina a rodičovství udržuje velice vysoké a výsadní postavení mezi lidmi. Oslovení respondenti - nynější mladá generace nerozlišuje mezi významem slova partnerství a manželství. Životní partner je pro ně důležitý, ale život s ním nemusí být potvrzen legálním svazkem. Život s partnerem je tedy obvyklou formou soužití. Mladí lidé nepovažují udržení nefunkčního manželství za svou prioritu, ale současně uznávají jeho nezastupitelné funkce.

Mladí lidé nacházejí cesty při zvládání svých rolí rodině a zaměstnání za cenu přerušované životní kariéry, někdy i za cenu uspokojování osobních potřeb a zájmů. Tato generace si ponechává větší svobodu a volnost pro naplňování individuálních potřeb i za cenu života bez partnera a dětí. V obecných postojích k manželství a rodičovství se přístup chlapců a dívek významně neliší. Pozitivním zjištěním je požadavek mladých lidí udržet pouze funkční a spokojené manželství a tím i rodinu. Zdravou rodinu, která umožňuje samostatnost, osobní zodpovědnost, nezávislost myšlení a hodnocení, ale zároveň poskytuje pocit emoční blízkosti, sounáležitosti a vzájemnosti všech členů. Takto fungující rodina je schopna řešit situace, které přináší běžný život a reaguje na ně adekvátně.

Závěrem je třeba připomenout důležitost mikrosystému každé rodiny, který působí na její jednotlivé členy a ovlivňuje tak jejich budoucí cestu životem při zakládání své rodiny. Velice důležitá je zde komunikace, způsob trávení volného času rodičů s dětmi a rozdělování činností spojených s chodem každé domácnosti. Svůj význam zde hraje i mikroklima každého domova z hlediska estetického, vzdělávání dětí a pocit spokojenosti, který se odráží na uznávaných hodnotách a vztahům ke společnosti jako celku. Zjištěné skutečnosti v analytické části této diplomové práce ukázaly, že mladí lidé mají své hodnoty, morální a charakterové vlastnosti nastaveny velmi příznivě pro založení své budoucí rodiny. Přijetí partnerské a později rodičovské role bude dozajista důležitou životní zkouškou, která přinese mnohé vypjaté situace, které budou vyžadovat velké úsilí při jejich řešení. Pravděpodobnost harmonického soužití bývá tím vyšší, čím byl pevnější model rodičů v původní rodině. Jak již vyplynulo z dotazníkového šetření.

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat postoje mladé generace k otázkám manželství a rodičovství. Je to druh výchovy chlapců a děvčat pro jejich budoucí role otců a matek za účelem naplnění přirozené reprodukční úplné rodiny. Převzetí role některého z rodičů.

6. Prostudovaná literatura

- ADLER, A. *Porozumění životu. (Úvod do individuální psychologie)* 1. Vydání, Praha: Aurora 1999, s. 158. ISBN 80-85974-76-2.
- CRABB, L. *Manželství je vztah.* 1. Vydání, Praha: Návrat domů, 1994, s. 152. ISBN 80-95495-31-7.
- ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy.* 1. Vydání, Praha: ISV-nakladatelství, 1996, s. 302. ISBN 80-85866-15-3.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele.* 2. Vydání, Praha: Portál, 2007, s. 656. ISBN 978-80-7367-273-7.
- DOBSON, J. *Rodičovství chce odvahy.* 1. Vydání. Jihlava: Ekon, 1985, s. 190. ISBN 80-85495-45-7.
- GEORGE, H. Orvin, *Dospívání kniha pro rodiče.* 1. Vydání. Praha: Grada, 2001, s. 18. ISBN 80-247-0124-3.
- HAUSEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče.* 1. Vydání. Praha: Portál, 1996, s. 102. ISBN 80-7178-105-3.
- HAVLÍK, R. KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy.* 1. vydání. Praha: Portál, 2002, s. 184. ISBN 80-7178-635-7.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy.* 1. Vydání. Praha: Grada, 2007, s. 280. ISBN 978-80-247-1168-3
- HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M. *Rodina našich předků.* 2. Vydání. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 142. ISBN 80-7106-195-6.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu.* Praha: Grada, 2007, s. 272. ISBN 978-80-247-1369-4
- JANIŠ, K. *Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy.* 1. Vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, s. 116. ISBN 978-807041-898-7.
- JUNG, C. G. *Duše moderního člověka.* 1. Vydání. Brno: Atlantis, 1994, 380s. ISBN 80-7108-087-x.
- LACINOVÁ, L. ŠKRLÍKOVÁ, P. *Dost dobří rodiče aneb drobné chyby ve výchově dovoleny.* 1. Vydání. Praha: Portál, 2008, s. 160. ISBN 978-80-7367-442-7.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti).* 1. Vydání. Brno: Blok, 1990, s. 184. ISBN 80-7029-018-8.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny.* 2. Vydání. Praha: Slon, 2002, s. 250. ISBN 80-86429-05-9.

- OUDOVÁ, D. *Vybraná témata z vývojové psychologie*. 1. Vydání, Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 99. ISBN 80-7041-018-3.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998, s. 270. ISBN 80-7184-569-8
- PÍTHA, P. *Výchova, naděje společnosti*. 1. Vydání, Praha: Poustevník, 2006, s. 196. ISBN 80-86610-18-7.
- PLAŇAVA, I., *Manželství a rodiny*. 1. Vydání. Brno: Doplněk, 2000, s. 296
ISBN 80-7239-039-2.
- PREKOPOVÁ, J. *Prvorozené dítě*. Praha: Grada, 2002, s. 126. ISBN 978-80-7367-516-5.
- ROGGE, J. U. *Rodiče určují hranice*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, s. 182.
ISBN 80-7178-990-9.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1990, s. 440. ISBN 80-7038-078-0.
- SELIGOVÁ, M., HORSKÝ, J. *Rodina našich předků*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 140. ISN 80-7106-195-6.
- SMOLOVÁ, D. *Deset esejů o výchově v rodině*. 1. Vydání. Praha: Horizont, 1990, s. 80.
ISBN 80-7012-032-0.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2001, s. 176.
ISBN 80-7178-559-8
- SVATOŠ, T. *Rodinná a sexuální výchova: problémy, akcenty, souvislosti*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 154. ISBN 80-7041-317-4 .
- ŠILEROVÁ, L. *Sexuální výchova (jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě)*. 1. Vydání. Praha: Grada, 2003, s. 04. ISBN 80-247-0291-6.
- VANČUROVÁ, E. *Úvahy o dětech a lidech v rodině*. 1. Vydání, Praha: SPN, 1987, s. 144.
ISBN 14-498-87
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada, 2008, s. 408. ISBN 98-8-247-1428-8.
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. 1. Vydání. Praha: Portál, 1998, s. 384. ISBN 80-7178-269-6.

7. Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Model devíti polí

Tabulka č. 2 Celkový přehled oslovených respondentů

Tabulka č. 3 Dotazníková otázka č. 2

Tabulka č. 4 Dotazníková otázka č. 3

Tabulka č. 5 Dotazníková otázka č. 4

Tabulka č. 6 Dotazníková otázka č. 5

Tabulka č. 7 Dotazníková otázka č. 6

Tabulka č. 8 Dotazníková otázka č. 11

Tabulka č. 9 Dotazníková otázka č. 8

Tabulka č. 10 Dotazníková otázka č. 9

Tabulka č. 11 Dotazníková otázka č. 10

Tabulka č. 12 Dotazníková otázka č. 7

Tabulka č. 13 Dotazníková otázka č. 12

Tabulka č. 14 Dotazníková otázka č. 13

Tabulka č. 15 Dotazníková otázka č. 14

Tabulka č. 16 Dotazníková otázka č. 15

Tabulka č. 17 Dotazníková otázka č. 16

Tabulka č. 18 Dotazníková otázka č. 17

Tabulka č. 19 Dotazníková otázka č. 18

Tabulka č. 20 Dotazníková otázka č. 19

Tabulka č. 21 Dotazníková otázka č. 20

8. Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Náměty na přípravu metodických listů pro výchovného poradce na střeni škole

Příloha č. 3 Ukázka vypracování 1. metodického listu

Příloha č. 4 Souhlas k půjčování Diplomové práce

Příloha č. 1

DOTAZNÍK

Vážená studentko, vážený studente,

předkládaný dotazník, který se Vám dostává do rukou, je součástí výzkumného šetření mé diplomové práce na Filozofické fakultě - katedře pedagogiky, Karlovy univerzity v Praze. Práce se zabývá současným pojetím výchovy mladé generace k manželství a rodičovství. Otázky v dotazníku jsou položeny tak, aby co nejvíce odpovídaly záměrům výzkumného šetření. Prosím odpovídejte na otázky bez velkého přemýšlení, tak jak to opravdu cítíte. Jedině tak vaše odpovědi poslouží k co nejvěrohodnějšímu výsledku celého výzkumného šetření.

Vyberte si vždy tu odpověď, která nejlépe vystihuje Váš názor, a zakroužkujte ji. Děkuji Vám za ochotu a čas. Bc. Michaela Rézová

.....

1. ☐ Dívka ☐ Chlapec

2. Kolik máte sourozenců?

☐ jsem jedináček ☐ jednoho ☐ dva ☐ tři a více

3. Z jaké původní rodiny pocházíte?

☐ z úplné (matka + otec) ☐ z rozvedené ☐ žiji jen s jedním rodičem ☐ jsem adoptován/a

4. Rodiče rozhodují o všem důležitém společně

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

5. Hlavní slovo v mé rodině má vždy:

☐ matka ☐ otec ☐ oba stejně

6. Jste zastánci teorie: žena má být s dětmi doma a vzdát se své kariéry a muž se má postarat o zabezpečení rodiny (hlavně po finanční stránce)

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

7. Moje původní rodina mi dala užitečné rady, informace a dobrý základ do života

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

8. Manželství je vždy nutné udržet kvůli dětem

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

9. Rozvod je pro všechny zúčastněné lepší než nefungující manželství a rodina

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

10. Veřejné mínění nerozlišuje manželství od dlouhodobého partnerského vztahu

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

11. Kde jsi získal(a) nejvíce informací o sexuální výchově a též výchově k manželství a rodičovství?

☐ od rodičů ☐ od kamarádů ☐ ve škole ☐ z odborné literatury ☐ z internetu ☐ z médií (TV)

12. Je v dnešní době nutné používat antikoncepci, uveď svůj názor

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

13. Měl(a) by si zájem o výuku odborného předmětu, nebo zařazení přednášek a besed obsahujících témata: manželství, rodičovství a lidská sexualita i na střední škole?

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

14. Sňatek a manželství je zbytečný závazek, mohu si pořídit děti i s partnerem

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

15. Životní podmínky na založení rodiny v ČR považuji celkově jako dobré

☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

16. Má původní rozvedená rodina vliv na uzavírání manželství u svých dětí?

- ☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

17. Péče matky je pro malé dítě rozhodně lepší než péče otce

- ☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

18. Klasická manželská rodina (otec + matka) má ve společnosti nezastupitelné místo

- ☐ ano ☐ nevyhraněný názor ☐ ne

19. V kolika letech považujete za nejvhodnější uzavřít manželství (přibližně)

- ☐ ve 20 letech
☐ v 25 letech
☐ ve 30 letech
☐ po 30 věku

20. Kolik dětí plánujete v budoucím manželství?

- ☐ pouze jedno, z finančních důvodů
☐ určitě dvě, je lepší mít sourozence
☐ tři i více dětí, chci velkou rodinu
☐ žádné, chci cestovat a mít klidný život

Náměty na přípravu metodických listů

Doporučení: Výchovný poradce na střední škole

Předložené náměty na tvorbu metodických listů vytvořených na základě dotazníkového šetření zpřehledňují jednotlivá témata rodinné a sexuální výchovy, která se nemusí vyučovat jako samostatný předmět, ale může se prolínat v rámci jednotlivých předmětů prostřednictvím mezipředmětových vztahů. Vhodným předmětem je určitě Výchova ke zdraví, Občanská výchova a Psychologie. Současní středoškoláci mají dostatek informací a znalostí z oblasti lidské sexuality, ale často mají pochybnost k danému tématu zaujmout postoj a teoretickou znalost přetvořit v dovednost. Při výuce se nám pedagogům otevírá nový prostor jak využít aktivizační metody a formou diskuse, nebo řešením problémových situací a zaujmout studenta. A touto prožitkovou formou působit psychologicky i sociálně na osobnost žáka a ovlivnit tak jeho hodnotový systém.

Doporučená témata na tvorbu metodických listů:

1. Sexuální vývoj a sexuální chování
2. Pohlavní role a očekávání mužských a ženských statusů v budoucích vztazích
3. Komunikace v partnerských a manželských vztazích
4. Metody ochrany proti početí – antikoncepce
5. Přerušování těhotenství
6. Těhotenství a porod
7. Sexuálně přenosné choroby
8. Druhá tvář sexuality – projevy násilí, prostituce, pornografie
9. Rodinné prostředí: hodnoty, ctnosti a normy
10. Informovanost o vhodné literatuře vztahující se k tematice sexuální výchovy, užitečné kontakty: linky důvěry, krizová centra, poradny, help line

1. Téma: Sexuální vývoj a sexuální chování

Stejně jako v jiných oblastech života rozvíjíme i zde své možnosti a schopnosti prostřednictvím pokroků i ústupů. Až po zkušenosti prvního pohlavního styku se sbírají sexuální zkušenosti s rozvíjenou intenzitou. Tyto zkušenosti mohou mít mladí lidé s jedním nebo více partnery. Mladiství si musí nalézt, co je právě pro ně v životě důležité. Sexualita má mnoho tváří. Rozvíjí se ve stálém procesu duševních i tělesných změn, potřeby a přání jednotlivce se mění a odpovídají individuálnímu vývoji, různým setkáním a zážitkům. V tomto tematickém celku se můžeme věnovat pohlavní zralosti, tělesným změnám a vztahy k vlastnímu tělu.

Kompetence: sociální a komunikativní

Výstupy: vysvětlí význam sexuální výchovy, objasní rozdíly mezi pohlavími z hlediska fyziologie, popíše změny dospívání ve fyzické a duševní sféře

2. Téma: Pohlavní role a očekávání mužských a ženských rolí v budoucích vztazích

V životě nám připadne mnoho rolí. Toto přidělení rolí zahrnuje celou rozmanitou řadu chování. Všeobecně se očekává, že každý se chová podle životní fáze, kterou právě prožívá. Právě v tomto věku vzniká určitá nejistota rolí, která na jedné straně ztěžuje nalézt sama sebe a na druhé straně brání pevnému stanovení určitého chování. Odedávna jsou člověku připisovány role podle pohlaví. Tak jsou chlapci i dívky připravovány odlišně na rodinný život. Chlapci spíše na ekonomické zajištění rodiny a dívky na vedení domácnosti a péči o děti. Samozřejmě v dnešním emancipovaném světě je tomu mnohdy naopak. Výchova k rodičovství na základě pohlavních rolí začíná od narození a pokračuje celý život. Pohlavní role je spjata s celým společenským životem a je zakotvena ve všech společenských oblastech. Dívky i chlapci mají v dnešní době šanci na uvědomělejší výchovu, která je obohatí především v partnerském chování. V tomto tematickém celku se pedagog věnuje objasnění pohlavních rolí mužských a ženských. Se skupinou studentů si vyměňují názory a diskutují na toto téma. Chlapci mohou hledat zápory i přednosti toho, kdyby byli dívkami a naopak. Výsledkem je velmi zajímavá práce ve skupinách

Kompetence: řešení problémů

Výstupy: popíše rozdílnost mezi povahami lidí, vysvětlí jedinečnost člověka a vliv rodinného prostředí a výchovy

3. Téma: Komunikace v partnerských a manželských vztazích

Jako lidští jedinci se vyvíjíme ve vztazích. Ve všech vztazích existují problematická témata. Například téma: „Blízkost a odstup“. Zde se nabízí otázka: Kolik vlastního si partneři ve vztahu zachovávají a kolik společného ze vztahu vzniká? Mladí lidé mají na počátku vztahu velkou snahu vše podnikat spolu na základě svých prvních zkušeností se zamilovaností. Existuje tak řada šťastných očekávání a mnoho nároků a přání. Setkáváme se, ale i s žárlivostí a rozchody. Tyto situace patří ve vztazích k bolestným zkušenostem. Období mladosti je také obdobím učení, zkoušení a volby. Než mladí lidé přijdou na to, co je pro ně v milostných vztazích důležité, musejí prožít většinou různé, příjemné i nepříjemné zkušenosti a mnohdy rozličnými partnery a partnerkami. To jsou důležité zkušenosti, které by se měly stát jedním z témat v sexuální pedagogice na středních školách.

Kompetence: sociální a personální

Výstupy: zhodnotí své povahové vlastnosti a porovnávají je s ostatními spolužáky, posoudí celkové chování kolektivu, jehož jsou nedílnou součástí, provádí modelové situace na daná témata z oblasti vztahů, vysvětlí různé existující formy vztahů, porovnávají historii se současností.

4. Téma: Metody ochrany proti početí - antikoncepce

Chybějící nebo nesprávné informace o pohlavních orgánech vlastních i druhého pohlaví, o jejich funkci, o těhotenství i o ochranných prostředcích a metodách způsobují, že se mládež domnívá: „Už se nic nemůže stát“, nebo že „Umím si dát pozor“ a následuje předčasné otěhotnění. Udržování mýtů, že například napoprvé se nemůže nic stát, nebo že dívka nemá ještě pravidelně menstruaci a tak nemůže otěhotnět, připravila už řadu chlapců a děvčat před velký problém. Informace jsou důležité, ale nestačí. Mnoha mladistvým je zatěžko se vyrovnat s ochrannými prostředky fyzicky i duševně. Mnohdy se chlapci o antikoncepci nepostarají s odůvodněním, že o antikoncepci se postará přítelkyně a ochrana je ryze dívčí záležitost. Stud tak začíná už při obstarávání ochranných prostředků v lékárně či drogerii. Další bariéru představují zdravotní, nebo etické názory na některé ochranné prostředky. Za obzvlášť kritické místo musíme považovat odmítání ochranných prostředků, jestliže se někdo dívá na dítě jako na možnou záchranu ohroženého vztahu. V tomto tematickém celku je nutné krom slovních informací o ochranných prostředcích, vidět tyto

pomůcky v originále a naučit se s nimi manipulovat. Spolupracovat se sexuologem a sexuální poradnou v místě školy.

Kompetence: ochrana zdraví

Výstupy: používat ochranné prostředky zabraňující početí. (chlapci dívky), znát spolehlivost, vedlejší účinky, přednosti, nevýhody a možnosti získání jednotlivých antikoncepčních metod.

5. Téma: Přerušování těhotenství

Přerušování těhotenství bylo v minulých stoletích považováno za prostředek kontroly porodnosti a v mnohých zemích světa je i nyní. Ve 20. století (u nás za první republiky) byla zaručena beztretnost při přerušování těhotenství, ale jen tehdy, bylo-li přerušeno ze zdravotních důvodů. Umělé přerušování gravidity je povoleno, pokud ho provádí odborný ženský lékař. Zatím u nás platí interrupční zákon. Těhotenský konflikt zůstává tak neřešen, protože je velmi obtížný a komplikovaný. Musí být totiž rozhodnuto, buď na úkor života před narozením, nebo jako zatížení života matky. Vzhledem k tomu, že se od základů změní život ženy, či ještě dívky, je těhotenství terénem, kde svoji roli sehraávají konflikty identity. Dívky mohou být nejisté, zda jejich dosavadní identita se může spojit s mateřstvím a s jeho nároky. Proto je nutné chlapcům připomínat jejich spoluúčast na těhotenství partnerky.

Kompetence: k učení

Výstupy: je schopen řešit modelové situace, diskutuje o daném problému, sestaví žebříček mezilidských vztahů v návaznosti na tuto kapitolu, uvede vhodné metody přerušování těhotenství

6. Téma: Těhotenství a porod

Tyto dvě slova změní jak osobní život, tak i současné partnerství. To se týká nové organizace denního života, zaměstnání, volného času a zodpovědnosti v životě mladého člověka. Ve vztahu k těhotenství a porodu se mohou projevit i různé pochybnosti. Mládež by měla být dobře informována jaké kroky podniknout, když zjistí, že mladá dívka je těhotná. Záleží na pedagogovi, jakým způsobem bude interpretovat celý biologický pochod plození a určení těhotenství.

Kompetence: komunikativní

Výstupy: popíše jednotlivá stadia těhotenství, vysvětlí vývoj plodu a zdravý průběh těhotenství, zdůvodní platnost zákona o rodině z hlediska vývoje zdravé populace

7. Téma: Sexuálně přenosné choroby

Bezpečný sex neexistuje! Máme na mysli takový sex, při kterém dochází k tělesnému kontaktu dvou nebo více osob. A hlavním nebezpečím zde je sexuálně přenosná nemoc. Samozřejmě celkem bezpečný sex je sex osamělý: tak například při onanii nám příliš mnoho nemocí nehrozí. Vzájemná výměna tělesných tekutin je nejvíce nebezpečnou výměnou a lehkomyšlný kontakt může vážně ohrozit zdraví. K bezpečnějšímu sexuálnímu chování dospějeme kontrolou sociálních faktorů. Jako první je to monogamie, sex s jedním partnerem. Vyvarovat se styku s rizikovými osobami. V případě sebemenšího náznaku na nějakou chorobu ihned zahájit léčbu a neohrožovat ostatní. Vyhnout se užívání drog a alkoholu. Ten zvyšuje pravděpodobnost zanedbávání všech uvedených pravidel. Podrobné seznámení s pohlavně přenosnými nemocemi jako je Syfilis, Chlamydie, Genitální opar, HIV/AIDS a infekce způsobené prvoky a parazity.

Kompetence: dbát o bezpečnost zdraví

Výstupy: objasní negativní jevy v lidské sexualitě, vysvětlí význam péče o zdraví z hlediska plnohodnotného života

8. Téma: Druhá tvář sexuality – projevy násilí, prostituce a pornografie

Sexualita je ve svých projevech jak něžná, tak zlomyslná. Stejně příbuzné jsou i sexualita a agrese. Může to být vyjádřeno v různých aspektech sexuality, od vášnivé rozkoše až ke skrytému či otevřenému sexuálnímu násilí. Dříve k tomu patřilo vše, co nesloužilo manželskému pohlavnímu styku za účelem plodení. V dnešní době se stává hlavní známkou druhé tváře sexuality spíše násilí, překročení mezí proti vůli druhého člověka. Lidé mají mnoho tváří a jejich sexualita také. Spektrum násilí vůči ženám a dívkám je velké. Může k němu docházet v rodině týráním a sexuálním zneužíváním, na pracovišti, ve škole, na ulici formou sexuálního obtěžování, nátlaku až znásilnění. Prevence pohlavního zneužití je

sexuálně osvětovou pedagogickou úlohou. Vlastní sexuálně výchovná prevence se proto musí výrazněji zaměřit do základních i středních škol, ale i mimoškolních zařízení. Prostituce znamená provozování sexuální činnosti za úplatu. V minulých letech ukázaly četné výzkumy, že přibývá prostitutek mezi mládeží, neboť jsou to snadno a rychle vydělané peníze. Další skupinu tvoří mladiství, kteří si touto cestou vydělávají na drogy. Prostituce je část sexuální reality naší společnosti. Pedagog by si měl opatřit adekvátní informace k tomuto tématu (právní postavení prostitutek). Posledním tématem je pornografie. Jako pornografie se označují texty, obrazová znázornění – fotografie, kresby, filmy. Šíření pornografie je mezi mladistvými podle zákona o šíření písemností ohrožujících mládež zakázáno. O to co je pornografie se vedou neustálé ostré boje. V souvislosti s tímto tématem musí pedagogové mít na pornografii vlastní názor a také si musejí být vědomi i toho, že s pornografií nesmějí přímo pracovat, jestliže jde o nezletilé.

Kompetence: k řešení problémů

Výstupy: rozliší sociálně patologické jevy jejich vliv na utváření osobnosti člověka

9. Téma: Rodinné prostředí: hodnoty, ctnosti a normy

Jako lidé nejsme od přírody předurčení k určitému chování. Proto potřebujeme pro svou orientaci normy a hodnoty. Základní hodnoty jsou všeobecné orientační body, které se historicky osvědčily a většina lidí je uznává. Také sexuálnímu sebeurčení se člověk musí učit a především sexuální výchova k tomu má přispět. Samostatně myslet a cítit, mít úctu k životu, sám k sobě, ke své partnerce, ke svému partnerovi, dále pak úctu k nově vznikajícímu životu. Nezplodit žádné nechtěné dítě, nechápat potrat jako ochranu před početím, nyní také chránit sama sebe a druhé před infekcí HIV. K uskutečnění těchto základních hodnot nám pomáhá naše zodpovědnost, úcta k životu a důvěrný vztah s naším partnerem. Orientace se vyvíjí tím, že přejímáme, co již někdo prožil, a tak získáváme první zkušenosti a tak se učíme. Učíme se, co nás uspokojuje, ale jiným ubližuje, a tak si vytváříme vzorové obrazy, které dávají našemu životu směr. Jen tak je možné naučit se vzájemné toleranci a získat zkušenosti. Velký vliv na děti a mládež má rodina, která prochází obrovskými změnami. Pedagogové by měli vysvětlit role rodiny: osobnostní rozvoj rodičů, vztahy mezi rodiči. Vhodné je zařazení tématu funkční a nefunkční rodiny

Kompetence: komunikativní

Výstupy: zhodnotí osobní vhodné a nevhodné chování v modelových situacích, pochopí význam pojmu osobnost z psychologického a sociologického hlediska

10. Téma: Informovanost o vhodné literatuře vztahující se k tematice sexuální výchovy, užitečné kontakty: linky důvěry, krizová centra, poradny, help line

Úloha rodičů a pedagogů v procesu výchovy není snadná, proto je nutné přistupovat k těmto problémům se zodpovědností. Důležitým posláním každého pedagoga je doporučit vhodnou literaturu a užitečné kontakty.

Linky důvěry, krizová centra, poradny:

Zde jsou na ukázkou uvedeny některé z nejžádanějších kontaktů

Linka bezpečí dětí a mládeže- Zelená linka, 800 155 555(zdarma z celé ČR)

HIV/AIDS - Národní linka prevence (800 144 444)

GAY LINKA POMOCI - pro homosexuální občany, jejich příbuzné a známé (222 514 040)

Vybrané zdroje informací z internetu:

www.intimlinka.cz

www.antikoncepce.cz

V každém okresním městě lze kontaktovat Pedagogicko-psychologickou poradnu, Poradnu pro manželství a mezilidské vztahy či Sexuologickou ambulanci.

Metodický list pro výchovného poradce na střední škole

1. Téma: Sexuální vývoj a sexuální chování

Anotace

Zájem o vznik života a sexualitu se u člověka v základní podobě objevuje již v útlém dětství. Stejně jako v jiných oblastech života rozvíjíme i zde své možnosti a schopnosti. Až po zkušenosti prvního pohlavního styku se sbírají sexuální zkušenosti s rozvíjenou intenzitou. Tyto zkušenosti mohou mít mladí lidé s jedním nebo více partnery. Sexualita má mnoho tváří. Rozvíjí se ve stálém procesu duševních i tělesných změn, potřeby a přání jednotlivce se mění a odpovídají individuálnímu vývoji, různým setkáním a zážitkům každého člověka.

V tomto tematickém celku se můžeme věnovat vývoji zájmu o sexualitu v jednotlivých obdobích: předškolní věk, školní věk, dospívání a psychický vývoj mladistvých celkově. Pohlavní zralosti, tělesným změnám a vztahu k vlastnímu tělu i otázkám prosazování plánovaného rodičovství.

Kompetence: Personální a sociální

Věková skupina: 1. Ročník střední školy, věková kategorie (15-16 let)

Pomůcky: Odborná literatura – Šilerová L. *Sexuální výchova* (Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě), Praha: Grada. 2003, s. 104 ISBN 80-247-0291-6

Čas: Klasická vyučovací hodina (45 minut), nebo blok několika hodin, možnost doplnění přednáškou sexuologa

Prostředí: Školní učebna

Způsob práce: Odborný výklad pedagoga, skupinová práce, práce jednotlivce, hraní rolí

Cíl: Informovat o těchto intimních tématech, vytvořit důvěryhodnou atmosféru ve třídě, zprostředkovat tak mladým lidem informace, aby byli schopni vytvořit si správný názor, úsudek a postoje v této oblasti

Výstupy žáků: Vysvětlí význam sexuální výchovy, objasní psychický vývoj dětí a dospívajících, popíše změny dospívání ve fyzické a duševní sféře, orientuje se v množství informací o sexualitě

1. Individuální úkol na zahájení hodiny: uvolnění, naladění atmosféry

Každý žák napíše na papír svoji myšlenku: Co tě napadne ve spojení s tématem pohlavní zralost? Samostatná individuální práce žáků. Po skončení všichni společně vyhodnotí odpovědi. Vystřídá se celá skupina

2. Výklad:

Význam sexuální výchovy, sexualita a láska, cíle sexuální výchovy, sexuální vývoj v jednotlivých obdobích, pohlavní zralost, tělesné změny, vztahu k vlastnímu tělu, prosazování plánovaného rodičovství.

3. Skupinová diskuse, učitel formuje otázky typu:

Co pro vás znamená sexualita?

Jak se díváte na sexualitu vašich vrstevníků?

Jak působí tělesné změny na vědomí vlastního těla a na sexuální chování?

Jak vnímáte sexualitu ve vlastní rodině?

4. Ukázky z odborné literatury

5. Shrnutí ukončení hodiny: společné zopakování nových poznatků a zadání domácí práce na téma: Co pro mne znamená sexualita?

Souhlas k půjčování Diplomové práce:

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do příloženého seznamu.

V Praze dne.....

Podpis.....

[illegible]